

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Herrestadsfjället

-Vindkraft i samspel med landskapet

Sandra Vindelstam
Självständigt arbete • 30 hp
Landskapsarkitekturprogrammet
Alnarp 2014

Herrestadsfjället

-Vindkraft i samspel med landskapet

Herrestadsfjället

-Windpower in Interaction with the Landscape

Sandra Vindelstam

Handledare: Karin Hammarlund, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Erik Skärbäck, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr. examinator: Anna Peterson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Examensarbete i landskapsplanering / Master Project in Landscape Planning

Kurskod: EX0774

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Ämne: Landskapsplanering

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2014

Omslagsillustration: Sandra Vindelstam

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Originalformat: A3

Nyckelord: Herrestadsfjället, Uddevalla, vindkraft, dialogbaserad landskapsanalys, landskapsanalys, Europeiska landskapskonventionen, ljudlandskap

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

FÖRORD

Processen bakom det här arbetet har varit blod, svett och tårar men det har också varit det mest spännande, roliga och givande projektet jag arbetat med.

Det är så många som jag vill tacka för all hjälp och allt stöd. Karin Hammarlund, som varit min handledare under arbetets gång, har varit till oerhörd hjälp med sina djupa kunskaper inom ämnet. Tack för alla givande diskussioner! Jag vill även tacka Emil Gottberg på Ramböll för en handledning som ledde in mig på rätt spår i precis rätt tid, Anna Brånhult på Ramböll för hjälp med allt material, Lynn Joel och Peter Jonasson på Uddevalla kommun för sitt engagemang. Självklart vill jag även tacka de väldigt engagerade intervjupersonerna. Jag måste även ge Nadja ett stort tack, utan din hjälp med dagishämtningar och -lämningar när vi inte fick ihop det samt ditt stöd när paniken satte in hade det här arbetet aldrig blivit klart.

Slutligen vill jag tacka min man och dotter för ert tålamod samt mina föräldrar, syskon och svärföräldrar för det enorma stöd jag haft under hela min tid i Alnarp!

SAMMANDRAG

Den 1 maj 2011 trädde Europeiska landskapskonventionen i kraft i Sverige. Det har medfört att synen på landskap förändrats och att det ställs nya krav på de som arbetar med landskap. Landskapskonventionen trycker på allmänhetens medverkan i landskapsplaneringen. Vindkraft är något som i högsta grad påverkar landskapsupplevelsen och vars legitimitet är debatterad. Därför blir dialog i planeringen för vindkraft mycket viktigt om landskapskonventionen ska följas.

Uddevalla kommun har tagit fasta på detta genom att utföra en landskapsanalys i dialog och har utifrån denna tagit fram ett planeringsverktyg för vindkraft. Ramböll är de som tagit fram analysen för Uddevalla. Genom landskapsanalysen så vill kommunen få allmänheten delaktig i planeringen för vindkraft i ett tidigt skede. Kommunen tillsammans med Ramböll har inte utifrån analysen pekat ut områden som lämpliga eller olämpliga för vindkraft utan istället beskrivit möjligheter och konflikter som finns i de olika områdena. Efter landskapsanalysen har möjliga utredningsområden utifrån förutsättningarna pekats ut.

Det här arbetet har syftet att pröva användbarheten av det framtagna planeringsverktyget. Detta görs genom att pröva möjligheten för vindkraft i det möjliga utredningsområdet som pekats ut, Herrestadsfjället. Tre möjliga koncept har tagits fram. Meningen med dessa är att de ska kunna användas som inspiration och som grund i den fortsatta dialogen. Arbetet syftar även till att påpeka vikten av att analysera det befintliga ljudlandskapet i planeringen för vindkraft.

Slutsatser som kan dras av arbetet är att planeringsverktyget som tagits fram har en hög användbarhet som lämnar öppet för ett kreativt tänkande kring vindkraftsetableringar. Samtidigt som det lämnar öppet för möjligheterna för vindkraft så ställer den också krav på projektörernas ansökningar och ger ett stöd för beslutsfattarna som ska bedöma dessa ansökningar. På Herrestadsfjället finns goda möjligheter för vindkraft men det är också ett område där många konflikter kan uppkomma. Nyckeln för en lyckad etablering är att möjligheter för vindkraften att samspela med friluftslivet tas fram. För detta krävs en god dialog med en bred krets då Herrestadsfjället är en plats som är viktig för hela Uddevallas identitet. Framtida vindkraftsprojekt måste arbeta mot att bli en del av den identiteten.

ABSTRACT

On 1 May 2011 the European Landscape Convention went into force in Sweden. This has led to a different view of landscape and it has also placed new demands on those working with landscapes. ELC is pressing the importance of public participation in landscape planning. Wind power is something that very much affects the landscape experience and whose legitimacy is debated. Therefore, the dialogue in planning for wind power is very important if ELC should be followed.

Uddevalla municipality has grasped on this by conducting a landscape analysis in dialogue and from this developed a planning tool for wind power. Ramböll is the producer of the investigation for Uddevalla. Through this landscape analysis, the municipality wants to get the public involved in the planning for wind power in the early stages. The municipality, together with Ramböll has not based on the analysis designated certain areas as suitable or unsuitable for wind power, but instead described the opportunities and conflicts that exist in the different areas. After the landscape analysis, possible areas of investigation based on the conditions identified has been pointed out.

This work has the purpose to test the usability of the developed planning tool. It is done by testing the possibility of wind power in the potential investigation area which is designated, Herrestadsfjället. Three possible concepts have been developed. The point of these is that they can be used as inspiration and as a basis for the continued dialogue. The work also aims to point out the importance of analyzing the existing soundscape in planning for wind power.

Conclusions that can be drawn is that the planning tool developed has a high usability and is open to creative thinking on potential wind power projects. While it leaves open the possibility for wind power in all areas it also sets demands on developers applications and provide support for decision-makers to assess these applications. On Herrestadsfjället there are good opportunities for wind power, but it is also an area where many conflicts may arise. The key for a successful establishment is that opportunities for wind power to interact with outdoor recreation are developed. This requires a good dialogue with a wide range of persons because Herrestadsfjället is a place that is important to the identity of entire Uddevalla. Future wind power developments will have to work towards being a part of that identity.

INNEHÅLL

Förord	1
Sammandrag	2
Abstract	3
Inledning	5
Bakgrund	5
Mål	5
Syfte	5
Frågeställningar	5
Metod	5
Genomförande	5
Avgränsningar	6
Läsanvisning	6
Begreppsordlista	6
Del 1 Litteraturstudie	9
Landskapet	10
Vad är landskap?	10
Att representera landskap	10
Landskapets olika värden	11
Kommunikation en förutsättning för vindkraftens acceptans.....	12
Typer av medverkan	12
Dialogbaserad landskapsanalys	13
Urval	13
Landskapsanalysen	14
Landskapsanalysens syften och innehåll	14
Landskaps- och vindkraftsupplevelsen	14
Landskapet upplevs även med hörseln	14
Den visuella upplevelsen	15
Gestaltning	16
Vindkraft och friluftsliv	17
Riksintresse för vindbruk	17
Del 2 Uddevallas dialogbaserade landskapsanalys.....	19
Syftet med Uddevallas landskapsanalys.....	20
Metod för dialogen	20

Marknadsföring.....	20
Buss/gåturen.....	20
Workshops	20
Uppfattningar om dialogen	20
Kommunpolitiker	20
Deltagare	21
Utförare	22
Diskussion utifrån del ett och två	24
Beskriva och analysera landskap	24
Möjligheter och utmaningar med ett dialogbaserat arbetssätt	24
Vindkraftens acceptans och symbolvärde	24
I enlighet med Europeiska landskapskonventionen	24
Dialogen och resultatet	25
Verktyg.....	25
Del 3 Herrestadsfjället idag	29
Uddevalla	30
Herrestadsfjället- Uddevallabornas smultronställe	30
Vad framkom under bussturen	31
Herrestadsfjället i förhållande till vindkraft	32
Hur kan Uddevallas landskapsanalys användas för vindkraftsplanering	32
Vad säger planeringsverktyget om Herrestadsfjället?	32
Egna expertanalyser	33
Förutsättningar	35
Ett steg ytterligare i karaktäriseringen	38
Del 4 Herrestadsfjället i framtiden	47
Var kan vindkraften samspela med landskapet	48
Sammanfattande slutsatser från analysen- fyra platser	48
Nollalternativet	50
Framtida vindkraftsetableringar	51
Koncept 1	54
Idé	54
Delområde.....	54
Fjärrzon	54
Närzon	54
Delaktighet	54

Möjlig layout	54
Koncept 2	56
Idé	56
Delområde	56
Fjärrzon	56
Närzon	56
Delaktighet	56
Möjlig layout	56
Koncept 3	58
Avslutande diskussion.....	59
Arbetets användningsområden och resultat.....	59
Fortsatta studier	60
Källor för alla delarna.....	61
Tryckta källor	61
Utredningar	62
Elektroniska källor	62
Material från Uddevalla kommun	63
 Bilaga 1 Intervjumallar	64
Intervju deltagare och politiker	64
Intervju utförare	64
Bilaga 2	65
Observations mall	65
Bilaga 3	66
Karta över stoppen	66

INLEDNING

BAKGRUND

Den 1 maj 2011 trädde Europeiska landskapskonventionen i kraft i Sverige. Landskapskonventionens definition på landskap som ”ett område sådant som det uppfattas av människan och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer” belyser vikten av att utföra landskapsanalyser i dialog med det människor som brukar och upplever landskapet. Vindkraft i samspel med landskapet innebär därmed att det måste innefatta även ett samspel med människan. Hur en människa upplever sitt landskap är subjektivt och en landskapsanalys kan därför aldrig bli en absolut sanning, en expertprodukt som beskriver vad landskapet är, utan den kan bara försöka beskriva ett landskap på bästa möjliga sätt och hitta just detta landskaps möjligheter och potentiella problemställningar. Detta kan bara genomföras i dialog med de som berörs av just detta landskap.

I Uddevalla har det utförts en landskapsanalys som tar fasta på dialogen med allmänheten och berörda aktörer. Detta för att engagera allmänheten och för att kunna få in deras synpunkter tidigt i planeringsprocessen. Analysen ska kunna användas i den översiktliga planeringen men har även till stor del utformas så att den ska kunna ligga till grund för en vindbruksplan för kommunen. I analysen belyses Herrestadsfjället som ett möjligt utredningsområde för vindkraft samtidigt som fjället är märkt som en ostörd miljö med ett riksintresse för friluftsliv.

MÅL

Målet med arbetet är att utveckla och genomföra en lokal landskapsanalys för Herrestadsfjället med utgångspunkt i den kommunövergripande dialogbaserade landskapsanalysen som gjorts för Uddevalla kommun av Ramböll. Genom den lokala landskapsanalysen så ska arbetet ta fram delområden som kan användas för framtida lokaliseringsutredningar för vindkraft. Arbetet ska pröva/utreda möjligheter för vindkraft på Herrestadsfjället och hitta placeringar som i ett senare skede kan utredas vidare. Koncept och idéer för fortsatt detaljutredning av läge med tillhörande dialogprocess diskuteras. Genom erfarenheterna som fås av att utföra den lokala landskapsanalysen och studier av den tidigare dialogprocess som gjorts diskuteras användbarheten av den typ av landskapsanalysen som valts av Uddevalla kommun. Målet är även att lyfta fram betydelsen av att analysera ljudlandskapet vid framtagandet av landskapsanalyser riktade mot vindkraftsetableringar.

SYFTE

Syftet med arbetet är att pröva möjligheterna att använda den utförda landskapsanalysen vid framtida vindkraftsprojekteringar. Arbetet ska även undersöka om det, genom att använda landskapsanalysen, går att komma fram till om det finns möjligheter att etablera vindkraft i samspel med landskapet på Herrestadsfjället. Syftet är även att få kunskap om hur processen med en dialogbaserad landskapsanalys som även innefattar ljudlandskapet går till.

Målgruppen för arbetet är vindkraftprojektörer, landskapsarkitekter, planerare, kommuntjänstemän och politiker samt allmänhet som berörs av projektet.

FRÅGESTÄLLNINGAR

Skulle vindkraft kunna samspela med landskap och brukare på Herrestadsfjället?

Är en dialogbaserad landskapsanalys, likt den som utförts i Uddevalla, lämplig att använda som grund för beslut rörande vindkraft?

Hur kan upplevelser av ljud i landskapet bli en integrerad del av landskapsanalysen?

METOD

Genom en litteraturstudie införskaffades kunskaper om dialogbaserad landskapsanalys, landskapskonventionens grundtankar, vad som är viktigt att tänka på vid representation av landskap, analys av ljudlandskap, vindkraftens påverkan på friluftsliv och vad som påverkar upplevelsen av vindkraft i landskapet. För att öka min förståelse för verktygen som används för att beskriva landskapet i den dialogbaserade analysen och för hur processen bakom analysen gått till så utfördes en fallstudie som innefattat semistrukturerade intervjuer med en lokalpolitiker, två brukare som deltagit i processen samt med utförare av landskapsanalysen. På grund av att det endast är min handledare som varit med i utförandet av den dialogbaserade landskapsanalysen från början till slut så har jag valt att intervjua henne. Resten av informanterna är anonyma då diskussionerna runt vindkraften i kommunen varit så infekterad. Syftet med intervjuerna var därmed att erhålla ett förståelsedjup för dialogprocessen. Fem personer kontaktades via mail varav fyra svarade. Kontaktuppgifter till lämpliga intervjupersoner tillhandahölls av Uddevalla kommun samt min handledare som varit med att ta fram landskapsanalysen i Uddevalla. De utvalda informanterna är de som varit mest engagerade i dialogprocessen. Förslagsvis fick intervjupersonerna själv uppge en tidpunkt för telefonintervju. Två av deltagarna ville gärna träffas för

intervjun vilket vi också gjorde. Intervjumallar finns i bilaga 1. Under intervjuerna fördes anteckningar som omedelbart efter intervjun sammanställdes. Intervjupersonerna har getts möjligheten att godkänna och verifiera sammanställningen så att ingen information gått förlorad eller har misstolkats.

Det arbete jag har utfört har handletts av en person som varit delaktig i den process som jag studerar och prövar. Det har varit väldigt givande då hon kunnat förklara tankarna bakom processen. Jag har även kunna få förklaringar till saker som jag varit osäker på och tillgång till material som tagits fram under den tidigare processen. Det är därmed främst perspektivet utifrån förespråkare av metoden som presenteras. På grund av det kan mitt arbete inte ses som en granskning av metoden i sig utan ett provande av hur Rambölls analys kan användas i fortsättningen. Arbetet ska även ge kunskap om tankarna bakom den dialogbaserade landskapsanalysen och hur processen gått till.

GENOMFÖRANDE

Med kunskaper från litteraturstudien och från utförda intervjuer så har jag i detta arbete sedan gjort en fördjupad landskapsanalys över Herrestadsfjället med utgångspunkt i den kommunala landskapsanalysen. Analysen gjordes utifrån bakgrundsmaterial, GIS-material och genom platsbesök. Utförarna av den dialogbaserade landskapsanalysen (Ramböll) har tillhandahållit bakgrundsmaterial så som till exempel vinddata och platser för redan etablerad vindkraft i kommunen. Ramböll har även bidragit med handledning av galler gestaltning av vindkraft och litteratur om vindkraftsgestaltning. Dialog har även förts med tjänstemän på Uddevalla kommun för att få reda på vilka aspekter de vill ha utreda. De har exempelvis tillfrågats om viktiga visualiseringspunkter att ta i beaktande.

MATERIAL

LITTERATURSTUDIE

För litteraturstudien har främst vetenskapliga artiklar och rapporter från olika myndigheter används. På grund av den kontroll som dessa genomgår så kan de ses som trovärdiga. Flera av författarna är sådana som varit nämnda och diskuterats ett flertal gånger under min landskapsarkitektutbildning. Jag begränsade mig inte bara till att leta material som handlade om dialogprocesser gällande just vindkraft utan valde även källor gällande processer bakom annan storskalig infrastruktur så som vägar och kärnkraft. Då påverkan från sådana strukturer kan härledas även till vindkraftens påverkan på landskapet. Litteratur har hittats i kurskompendium från kurser på SLU, genom sökningar på sökmotorn Google Scholar och Google. Litteratur har

även sökts hos Boverket, Vindval och Naturvårdsverket. Många av det källor som finns rörande vindkraftsgestaltning var svåra att få tag på och jag fick i detta fall därför ta del av den litteratur som Ramböll och min handledare hade tillgång till.

MATERIAL OM UDDEVALLA OCH HERRESTADSFJÄLLET

Material om det undersökta området har hittats främst på kommunens hemsida och i litteratur på Uddevalla stadsbibliotek. GIS-material har hämtats från Lantmäteriet (**© Lantmäteriet, i2012/901**). GIS-underlag som inte kommer från Lantmäteriet har tillhandahållits av Ramböll med tillåtelse från Uddevalla kommun.

ANALYS OCH GESTALTNING

PLATSBESÖK

Platsbesöken utfördes under två dagar i slutet av oktober 2013. Platsbesöken användes för att verifiera de delområden som hade hittats genom kartanalyser innan besöket samt för att ta bilder för eventuella visualiseringar i WindPro. En plats som var relativt tillgänglig med bil och representativ för vardera delområde valdes ut för ett besök, vid varje stopp togs foton och platsen analyserades utifrån en observationsmall (Bilaga 2). Flera stopp gjordes även på lokala mötesplatser och viktiga platser för friluftslivet. Vid dessa stopp antecknades koordinater och foton togs för att kunna användas i WindPro.

På grund av att området var väldigt otillgängligt med vanlig bil speciellt då det regnat ihållande under båda dagarna och de små skogsvägarna var leriga och på vissa platser helt borta på grund av regnet så var arbetet mycket tidskrävande. Detta medförde att några av de planerade stoppen fick revideras och även tas bort. Det innebar att främst de stopp som var mest otillgängliga med bil föll bort. De slutgiltiga stoppen som gjordes finns att se på karta i bilaga 3.

MOTIVERING TILL VAL AV ANALYSMETODER

I fördjupningen av landskapsanalysen valde jag att arbeta vidare med de metoder som används av Ramböll. Detta eftersom att de som engagerat sig i dialogprocessen vid framtagandet av landskapsanalysen lätt ska kunna känna igen sig i dessa metoder. Landscape Character Assessments (LCA) är en metod som kan användas på olika skalnivåer så den passade bra att arbeta vidare med, detsamma gällde för strukturanalysen som baseras på Kevin Lynch analysmetod. För att gå ner i skala så blev ljudupplevelsen även relevant. Från min handledare fick jag reda på en metod där en ljusapplikation används kallad *Soundscape Characterisation Tool*, (SCT) tyvärr fanns inte denna att få tag på i tid till mina platsbesök och jag använde mig därför istället av en metod för kartläggning av

ljudkvalitéer som projektledaren för SCT beskrev i sin avhandling. (Hedfors 2003, s.57)

AVGRÄNSNINGAR

Landskapsanalysen är fokuserad på vindkraft och kommer därmed att belysa den visuella upplevelsen, audiella upplevelsen och perception av landskap. Endast en del av Herrestadsfjället kommer att innefattas i analysen. Den del som behandlas är den som Ramböll som utfört kommunens landskapsanalys samt energimyndigheten pekat ut som möjliga områden för vindkraft. Ekologiska aspekterna av landskapet kommer inte att få någon större plats i analysen. När det gäller ljud så kommer det i litteraturdelen inte tas upp mer djupgående tekniska beskrivningar av ljud och ljudfrekvenser. Fokus kommer istället ligga på ljudupplevelsen och metod för att beskriva ljudlandskapet. Intervjuer med allmänhet, kommunpolitiker och utförare av landskapsanalysen syftar till att skapa ett förståelsedjup angående olika verktyg för den dialogbaserade landskapsanalysen och kommer i detta fall inte att utföras för att vara statistiskt representativa.

Platsbesöken har gjorts främst till platser tillgängliga med bil, därmed har inte upplevelser längs vandringsleder och skogsstigar tagits med i observationerna.

För det här arbetet har ingen brukarmedverkan genomförts. Arbetet ska istället ses som ett arbete som tar fasta på och arbetar vidare med det som beskrivits av deltagarna i processen bakom Uddevallas dialogbaserade landskapsanalys och som något som ska användas som grund i framtida dialogprocesser.

Gestaltningsskoncepten är gjorda för att användas som inspiration och är därmed i ett tidigt skede i processen. Beräkningar i WindPro av skuggor, ljud och energi har inte gjorts. Skoncepten bedöms istället som möjliga utifrån landskapet förutsättningar, avståndet till bebyggelse samt platsens vindförhållanden.

LÄSANVISNING

Rapporten är uppdelad i fyra delar:

Del 1- Litteraturstudie

Del 2- Uddevallas dialogbaserade landskapsanalys

Del 3- Herrestadsfjället idag

Del 4- Herrestadsfjället i framtiden

I den första delen sammanfattas teorin bakom arbetet och i den andra delen beskrivs dialogprocessen bakom Uddevallas landskapsanalys utifrån den använda metoden, syftet med analysen som Ramböll

beskriver och utifrån det som framkommit genom intervjuer. Dessa två delar avslutas med en gemensam diskussion kring teorin och den utförda landskapsanalysen.

De första två delarna ska ge kunskap och inblick i bakgrunden till mina analyser och vad som har gjorts innan mitt arbete påbörjades.

I del tre redovisas mina egna utförda analyser av Herrestadsfjället och en beskrivning görs av områdets förutsättningar ur ett expertperspektiv. Den fjärde och sista delen behandlar sedan möjligheterna för vindkraft på Herrestadsfjället samt beskriver de tre koncept som jag har tagit fram. Arbetet avslutas med en diskussion och reflektion som behandlar hela arbetet med kopplingar till de redan nämnda frågeställningarna.

Arbetet ska inte ses som en färdig produkt utan ska vara något som kan användas som inspiration och som grund för framtida dialog kring vindkraftsetableringar i området.

BEGREPPSORDLISTA

Identitet- Vår förståelse av oss själva genom relationen till vår omgivning och genom den syn som andra har av oss. Vår känsla av att tillhöra platsen.

Komplexitet- Detaljrikedomen i landskapet. Är ett landskap omväxlande, har en hög detaljrikedom och en stor variation så är området komplext. Ett område som kan uppfattas som mer homogent har en låg komplexitet.

LCA- ”*landskapskaraktärsanalys är ett redskap som kan användas i olika planeringssammanhang för att beskriva och värdera egenskaper som är utmärkande för ett specifikt landskap*” (Bengtsson Ryberg 2012, s. 82)

Space- Ett landskapsrum/område.

Place- Ett landskapsrum/område som av människor fått en mening eller ett värde.

NIMBY- Not in my backyard, motsättningar mot ett projekt i närhet till den egna bostaden.

DEL 1 LITTERATURSTUDIE

LANDSKAPET

“The environment is an integral part of primitive cultures; the people work, create, and play in harmony with their landscape. Most often, they feel completely identified with it, are loath to leave it; it stands for continuity and stability in an uncertain world.” (Lynch, 1960, s. 123)

VAD ÄR LANDSKAP?

Den 1 maj 2011 trädde den Europeiska landskapskonventionen (ELC) i kraft i Sverige (RAA 2012, [online]). Enligt ELC så är definitionen på landskap: ”ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer” (COE 2000, [online], s.3). I och med att Sverige ratificerat ELC har vi också förbundit oss att erkänna landskapet som något som är en grund för människors identitet och en väsentlig beståndsdel i människans omgivning. Precis som Lynch (1960) är inne på med ovanstående citat. I och med ELC så ska alla landskap vara av värde, inte bara de som anses som speciellt vackra utan även de vardagliga landskapen. Konventionen innebär även att vi ska uppfylla allmänhetens önskan om att ha en aktiv roll i landskapets utveckling. (COE 2000, [online]) Genom denna syn på landskapet så blir brukarmedverkan en viktig del i den framtida landskapsutvecklingen.

Att se på landskapet så som konventionen gör innebär en utmaning för den traditionella landskapsforskningen. Att inte längre se landskap som ett område av `natur´ i olika lager och att kulturen som finns i landskapet är de synliga, fysiska objekt som människan tvingat dit. Att istället se landskap som något som skapas av kulturella uppfattningsförmågor och identiteter som hela tiden förändras (Olwig 2007, s.581). Upplevelsen av landskapet består av intryck från syn, ljud, doft, känsla, minnen och associationer (Boverket 2009:1, [online], s.9). Vårt vardagslandskap som vi rör oss i varje dag är i ständig förändring men det förändrar även oss och är därmed en viktig del av vår identitet (Hellström 1998, s.6)

Ur *Om landskap och landskapsanalys för väg och järnväg - ett kunskapsunderlag med fokus på begrepp och exempel* (Berglund m fl. 2011 [online]), s.5:

”Konventionen innebär en förstärkning av demokratin genom att makten att tolka landskapet förskjuts från experten till en bredare sfär (COE 2008). Vilket också förändrar planerarens yrkesroll.”

Germundsson (2005) pratar om en neutralisering av kulturlandskapet genom att vissa typer av landskap skyddas och att det då ofta ligger ett

fokus på det visuella aspekterna som landskapet har istället för de bakomliggande processer som skapat landskapet (s. 25-26). Germundsson (2005) menar att det är den klassificeringstradition som kommer från Linné tillsammans med effektiv svensk byråkrati som gjort att det skapats en lång lista på skyddade objekt i landskapet istället för att fokusera på landskapets helhet (s.28). Han pekar på vikten av att föra över fokus till att alla kulturlandskap är bearbetade och formade av människan. Detta innebär inte att de estetiska och visuella aspekterna ska uteslutas utan att de ska grundas i den lokala kulturen (s.28).

”The landscape is no scenic backdrop behind the real theatre of people´s lives.” (Germundsson 2005, s.35)

I Germundssons artikel (2005) sker en diskussion om kulturlandskapet i Skåne. En särskiljning mellan natur- och kulturlandskap eller artificiellt landskap är dock inte möjlig att göra enligt Spirn (1998) eftersom att hon menar att ett landskap inte kan vara bara det ena eller det andra.

Landskapet *”[...] blir ett samlingsbegrepp som förenar många av de faktorer som av planerare och forskare ofta behandlas som separata delar.”* (Bengtsson Ryberg 2012, s. 83)

ATT REPRESENTERA LANDSKAP

Olwig (2004) menar att landskap både är något som representeras samtidigt som det är en form av representation. Detta sker i en cirkulär process där representationen påverkar det representerade på samma gång som det representerade påverkar representationen. Ofta förväxlas representationen med det landskap som faktiskt representeras (Olwig 2004, s. 41-42 och 51). Som Corner (1999) uttrycker det så blir ”space” omformat varje gång det representeras genom ett nytt medium (s.227).

”The landscape is [...] an expression of a circular, dialectical, interaction between differing modes of representation and processes of social and environmental change that transform both.” c

Att föra dialog kring landskapet när en landskapsanalys tas fram innebär därmed att denna dialog både kan påverka representationen av landskapet men även det representerade landskapet. Deltagarna i dialogen kan genom att höra andras representationer av samma landskap ändra sitt eget sätt att se på landskapet genom nya synvinklar och kunskaper.

Risken för konflikter vad gäller ett vindkraftsprojekt påverkas av hur landskapet beskrivs och av vilka kunskaper som anses vara relevanta i planeringen (Bengtsson Ryberg 2012, s. 82).

Genom kartan och landskaps sceneri (landscape scene) så sätter vi oss utanför och ovanför landskapet där vi överblickar det (Olwig 2004, s.58). Analyser i kartor och andra abstraktioner kan förminska företeelser som för en enskild kan ha mycket stor betydelse. (Boverket 2009:1, [online] s.27) Olwig (2004) menar inte att överblickar och kartor inte är ett bra hjälpmedel men han poängterar att de även kan missa tyst information. Därmed måste det belysas att dessa representerar ett visst perspektiv av landskapet och därmed inte bör vara ledande (hegemonic), det ska även finnas plats för andra typer av representationer (Olwig 2004, s.58 och 61). På grund av den stora detaljrikedom som landskap besitter så bör planeraren sträva efter att beskriva helheten och då är kategoriseringar och förenklingar ett självklart verktyg (Boverket 2009:1, [online] s. 21).

”When studying or shaping the landscape, I would conclude, one should not just look through the window; one should also look at it, and consider how it frames one´s view.” (Olwig 2004, s.62)

Om landskapet är en grund för vår identitet och om, som Relph (1976) skriver att tidigare associationer till landskap som vi har en speciell anknytning till påverkar hur vi orienterar oss i världen så kan aldrig någon analysera ett landskap objektivt. Det blir då viktigt att veta hur och att mina uppfattningar och min bakgrund påverkar mina tolkningar och analyser av landskapet.

Inte heller kartor är utan värderingar (Harley 1988, s. 278), historiskt har kartorna skapat en ojämn dialog i den menig att kartan regisserats med bakgrund av att de associerats med mäktiga grupper, individer eller elit (Harley 1988, s. 300). *”Maps are preeminently a language of power, not of protest.”* (Harley 1988, s. 301). Kunskapen om kartor och planer bidrar också i hög grad till vår uppfattning av ”space”(Relph 1976, s.26). Historiskt har linjer dragits på kartor utan hänsyn till vad det medför för de som lever på platsen, dessa linjer kunde i vissa fall medföra skillnad mellan att få leva eller att dö. Exempel som Harley tar upp är uppdelningen av Afrika och Indien (Harley 1988, s. 282-283). Berglund m.fl. (2011 [online]) skriver i rapporten: *Om landskap och landskapsanalys för väg och järnväg* att det finns en risk även i framtida medverkandeprocesser att språket blir en maktfaktor, där makten ligger i förmågan att uttrycka och förstå information i ord och bild (Berglund m fl. 2011 [online], s.5 och 30). Kartor kan t.ex. vara svåra att förstå för lekmän och bör därför kompletteras med andra former av illustrationer (Boverket 2009:1 [online] s.27). Även tekniska

delar av miljökonsekvensbeskrivningar ska skrivas på ett sådant sätt så att någon som inte är insatt i ämnet kan förstå (Soneryd 2007, s. 21). När det gäller vindkraft så kan det vara så att konflikter uppkommer på grund av det stora gapet mellan experternas kunskaper och vardagskunskapen. I Vindvals rapport *Vindkraftens påverkan på människors intressen* tas det upp slutsatser från studier vad gäller konflikter kring järnvägsutbyggnad. Från den forskningen som finns inom detta så har en slutsats varit att projektörernas argument tenderar att bli mer opersonliga och tekniska i takt med att motståndarnas argument blir mer personliga och emotionella. (Bengtsson Ryberg 2012, s. 124 och 138) Det är av stor vikt för vindkraftens acceptans att tekniken bakom blir begriplig:

”Cowell (2010) skriver att om tekniken inte kan förstås så får den heller ingen genomslagskraft i samhället.” (Bengtsson Ryberg 2012, s. 124)

Kartläggningar, en expertprodukt som anses spegla verkligheten på ett korrekt och odiskutabelt sätt ligger ofta till grund för beslut och planer och får därmed en stor makt. Corner (1999) påpekar att sådana expertprodukter inte är så sanna och neutrala som de ofta anses. I kartläggningen görs prioriteringar och urval som i slutändan kommer att avgöra i vilken riktning ett projekt tar, Corner anser därför att kartläggningen kanske är den mest formativa och kreativa delen i en designprocess, eftersom förutsättningarna för uppkomsten av nya realiteter avslöjas och iscensätts just här (Corner, 1999, s.215-216). Att kartlägga handlar inte om att representera eller avbilda det handlar inte heller om att vidmakthålla auktoritet, stabilitet och kontroll utan det handlar om att söka, upptäcka och alstra nya möjligheter (Corner 1999, s. 225). Idag är den lokala kulturen och ekonomin nära sammanbunden med ett globalt samhälle, många människor lever tillsammans tillsynes närmare varandra än förr tack vare snabba kommunikationer och media. När förändringar sker snabbt och med en hög komplexitet så blir det allt viktigare att hitta nya kreativa synsätt på kartläggning (Corner 1999, s.225-226). Corner (1999) anser att aktiva inom planering- och arkitekturyrken bör leda det experimentella letandet efter hur kartläggningen kan ta hänsyn till att världen är konstruerad mer genom kulturella idéer än rent ”naturella” betingelser (s.223-224).

Tuan (1974) beskriver komplexiteten med kartläggningar och beskrivningar av landskap i ett exempel av en biltur. Sträckan som bilen kör kan märkas ut på kartan, turen ser på kartan likadan ut oavsett vilken riktning bilen kör, möjligtvis kan pilar visa på de olika riktningarna. Men det streck som finns på kartan visa bara bilens resa och inte förarens. Samma resa på kartan ter sig annorlunda beroende

på vilken riktning föraren kör eftersom att utsikten ändras, upplevelsen påverkas också av var föraren är på väg: att köra till jobbet, att köra hem eller att köra till en fest framkallar olika känslor när föraren färdas genom landskapet (Tuan 1974, s.401). Människor skapar mentala kartor som varierar från person till person och mellan olika kulturer (Tuan 1974, s.389). Tuan pekar även på att om en analys av rumsliga upplevelser ska göras måste tiden innefattas, människor strukturerar omgivningen utifrån rörelse i tid och rum (Tuan 1974 399-400).

”[...] there are as many landscapes as there are consciousnesses and each one is forever shifting, reflecting actual changes, in even the most well protected areas” (Herring 2009, s.63).

Upplevelsen varierar från person till person, om flera personer upplever ett landskap från samma läge och under samma tidpunkt kommer det ändå generera olika landskapsupplevelser. Landskapet kan vara en del i att skapa en gemensam identitet genom att binda ihop dåtid med nutid och skapa en ömsesidig förståelse. En beskrivning av landskapets karaktär bör redovisa landskapet som det ser ut och fungerar idag men också processerna som lett fram till dagens landskap (Boverket 2009:1, [online] s.10). När någon försöker göra ”verkligheten” till en kommunicerad ”verklighet” och sådana gemensamma identiteter skapas så leder det till att information kan gå förlorad. Upplevelser går bara att redovisas till en viss del, det måste framgå vems upplevelser som kommuniceras och vilka som utelämnas. Även om en landskapsbedömning tar fram landskapets värden tillsammans med allmänheten så kan den aldrig redovisa alla ståndpunkter (Butler och Berglund 2012, s. 3 och s.15).

När det gäller vindkraftsvisualiseringar så kan dessa bidra både negativt och positivt i dialogen mellan olika parter. Platserna för visualiseringarna bör väljas i dialog med allmänheten, visualiseringar som inte speglar allmänhetens perspektiv eller som försöker underskatta påverkan kan vara provocerande. Planeraren bör vara medveten om att även om flera visualiseringar tas fram så speglar de ändå bara en liten del av landskapet, valet av vinkel har betydelse för hur stor eller liten påverkan vindkraftverken ser ut att få. Alla sinnen är inte representerade i en visualisering, de är ofta tysta och även rörelsen när kraftverket snurrar visas inte alltid, intrycket av påverkandegraden beror dessutom på element som finns i förgrunden samt bakgrunden av visualiseringen och beror även på väderförhållanden. Visualiseringarna visar inte verkligheten, det mänskliga ögat är känsligare än kameralinsen och de mänskliga synfältet är bredare. (Boverket 2009:1 [online] s.26) En vindkraftsvisualisering är beroende av att kompletteras med annan

information om t ex. syftet med etableringen, varför den fått just denna placering, anläggningens storlek, utseende, effekt och lokalisering (Hellström 1998, s. 7).

LANDSKAPETS OLIKA VÄRDEN

Det värden som kan tillskrivas ett landskap kan delas in i tre grupper: kunskapsvärden, upplevelsevärden och bruksvärden.

Kunskapsvärden- Dessa värden består ofta av enstaka element t.ex. en värdefull byggnad eller en fornlämning. Dessa landskapsvärden kan ofta undvikas att skadas vid vindkraftsetableringar eftersom vindkraftverken inte tar upp en stor yta i sig.

Upplevelsevärden- Värden i landskapet som knyts till upplevelser är väldigt individuella och av stor vikt att ta hänsyn till vid planering av vindkraft. Upplevelserna grundas i betraktarens bakgrund, kunskap, intressen och förväntningar. Landskapet ger därmed upphov till flertalet olika känslor.

Bruksvärden- Värden som landskapet har genom de olika användningsområden som människor finner där. (Boverket 2009:1 [online], s.12-13, Boverket 2009:2 [online], s. 47)

Om dessa värden är knutna till ett specifikt innehåll i landskapet eller till den övergripande karaktären bör klargöras när landskapet värderas (Boverket 2009:2 [online] s.47). Det finns några typer av landskapsrum som är extra känsliga för t.ex. vindkraftsetableringar. Dessa är enligt Boverket (2009:1 [online] s.20, 2009:2 [online] s.47):

- Kontemplativa, sakrala eller religiösa rum, dessa rum har ofta ett symbolvärde sedan lång tid tillbaka och bidrar med lugn, tystnad, avskildhet och/eller storslagenhet.
- Ålderdomliga rum, här är ålderdomligheten en förutsättning för upplevelsen och är en del av bygdens identitet och attraktivitet, det kan vara t.ex. en äng-och betesmiljö eller en by miljö.
- Monumentala rum, tydligt gestaltade rum som hjälper att läsa maktspråket i landskapet, t.ex. herrgårdsmiljöer eller bronsåldershögar.
- Symboliska rum, dessa är ofta bygdens utflyktsmål och kännetecken. Denna typ av rum är en del av människors medvetande genom folktro, litteratur, konst och minnen.

För att finna de ovannämnda värden som landskapet kan besitta och komma fram till om ett landskap är känsligt för vindkraft så krävs en dialog med de som använder och upplever landskapet.

KOMMUNIKATION EN FÖRUTSÄTTNING FÖR VINDKRAFTENS ACCEPTANS

När vindkraft ska etableras så är det inte bara en visuell förändring som sker i landskapet utan vindkraften kommer också att tillföra en ny aspekt till meningsinnehållet i landskapet. De befintliga intressena ska möta ett nytt (Hellström 1998, s.6).

”Klimatförändringar är storskaliga och sker under lång tid, medan påverkan från vindkraftsparker är lokala och omedelbara och i högsta grad synliga och verkliga.” (Bengtsson Ryberg 2012, s. 149)

För att kunna möta medborgares farhågor om förändringar i landskapet så är det av stor vikt att förstå den lokala kontexten och människors uppfattningar om vilka värden en plats har (Oles, Hammarlund 2011 s.479). Om kommunikationen inte möter de riktiga farhågorna som finns hos de som kommunikationen är ämnad för så kommer den aldrig nå fram till sina mottagare (Wolsink 2007, s.1191). De känslomässiga faktorerna och oro är ofta orsakerna till den inställning lokalbefolkningen har gentemot vindkraft. Genom att bidra med information och genom en process där lokalbefolkningen blir involverad så kan människors erfarenheter, kunskap och intressen tas tillvara samtidigt som vindkraft planeras. En medvetenhet om de olika intressena som finns i landskapet och om hur det används är viktigt vid planering för vindkraft (Boverket 2009:1 [online] s. 13).

”Medverkan är inte ett mål i sig, utan ett nödvändigt medel för att få tillgång till djup kunskap om landskapet.” (Berglund m fl. 2011 [online] s.5)

Det finns en bred uppfattning om att motståndet mot vindkraftsplaner är drivet av en själviskhet och av okunskap och en del använder sig av NIMBY-begreppet för att förklara motståndet. Det finns en fara med detta begrepp då det gör att de verkliga anledningarna till motståndet lämnas odefinierat (Wolsink, 2007, 1199 samt Bengtsson Ryberg 2012) Ansökningsprocesser tenderar att följa ett tillvägagångssätt kallat DAD, Decide, Announce, Defend, (svenska: Besluta, Tillkännage, Försvara) istället för att involvera brukare tidigt i processen (Nadaï i Ellis m fl. 2009, s. 546, Bengtsson Ryberg 2012, s. 138). Dålig kommunikation beror ofta på sättet som beslut fattas, oftast väljs platsen för vindkraftsetableringen innan en möjlighet för brukarmedverkan ges. En konsultation efter att platsen tillkännagetts fungerar, enligt Wolsink (2007), mest som något som framkallar motstånd. Istället borde flera platser utredas innan beslut fattas (Wolsink 2007, s.1205). Om lokalbefolkningen t.ex. får höra talas om ett planerat vindkraftsprojekt i ”deras” landskap i media

innan de själv fått informationen direkt från projektören så kommer det vara en stor risk för att projektet inte bli accepterat. (Wizelius 2007, s. 311) Får de istället information innan så kan de känna sig delaktiga på ett annat sätt.

Enligt Vindval (Klintman och Waldo 2008, s.40, Bengtsson Ryberg 2012, s. 7 och 9) så är tidpunkten för när lokalsamhället kopplas in i planerings- och beslutsprocessen avgörande för om kommunikationen ska bli lyckad. Det ska göras tidigt så att inte berörda känner sig maktlösa i beslutsprocessen. Tas brukares åsikter in i ett tidigt skede kan olika tvivel som beror på missförstånd hanteras innan de bygger upp en misstro till projektet. Om dessa åsikter tas i beaktande så finns det kanske även möjligheter att göra förändringar i projektet på de punkter som står i störst konflikt med brukarna eller kanske till och med ställa in ett projekt om det anses för kontroversiellt, innan för stora finansiella förpliktelser är gjorda (Khan 2004 s.46).

Det är dock sällan som ändringar görs efter konsultationen, oftast så är det bara allvarliga fel som åtgärdas (Hedfors 2003, s. 20). Butler och Berglund (2012) beskriver att utförandet av Landscape Character Assessments (LCA) i England och Skottland vanligtvis används för att samla baskunskaper som ska fungera som ett godkännande av beslutsfattarnas slutsatser. De anser även att detta inte bara går att skylla på myndigheterna utan även på att det för allmänheten är lättare att inse förändringar och bli mer aktiva när planerna börjar bli till fysisk verklighet (Butler och Berglund 2012, s.6). När det gäller planering för vindkraft är det ofta i den översiktliga planeringen som det finns möjlighet för berörda att delta och att även påverka framtida vindkraftsetableringar men det är i detta skede många gånger svårt att engagera berörda i processen (Klintman, Waldo 2008, s.48). Vindval (Bengtsson Ryberg 2012, s. 92) påpekar att kommunernas översiktsplanarbete kan utvecklas vad gäller deltagande.

TYPEN AV MEDVERKAN

I Jones (2007) artikel tar han upp olika typer av medverkan, han beskriver Jules N. Prettys sju typer (s.228):

- Manipulativ medverkan- där medverkan bara är en förevändning
- Passiv medverkan- där medverkan består i att brukarna får information om vad som är bestämt eller om det som redan har hänt
- Medverkan genom konsultation- brukarna konsulteras eller svarar på frågor, en utomstående part utför en analys. Brukarna har i detta fall ingen delaktighet i beslutsfattandet

och experterna har inte bundit sig till att ta hänsyn till brukarnas åsikter

- Medverkan genom materiella drivkrafter- Brukarmedverkan sker genom att brukarna bidrar med resurser till exempel arbetskraft som de i gengäld får något för t.ex. mat eller pengar.
- Funktionell medverkan- Brukarmedverkan används för att uppnå projektets mål, speciellt för att reducera kostnader. Ofta sker denna form efter att besluts redan fattats.
- Interaktiv medverkan- I detta fall ses medverkan som en rättighet som brukarna har. Där deltar de i gemensamma analyser, utvecklingen av handlingsplaner och i att formera och stärka lokala institutioner.
- Själv-mobilisering- Brukarna tar själv initiativ till att förändra olika system. De initierar själv kontakt med externa institutioner för tekniska råd och resurser och kontrollerar hur resurserna används.

De fyra första anses inte medverka till någon mer långvarig positiv effekt på människor liv (Jones 2007, s. 627). Även IAP2 (2013 [online]) beskriver olika nivåer av medverkan. De beskriver fem olika steg: informera, konsultera, involvera, samarbeta och auktorisera. Här går att se vissa likheter med Prettys (i Jones(2007)) indelning. Vindval (Klintman och Waldo 2008 s. 39) tar upp tre deltagandegrader när det gäller vindkraftsprojekt, dessa är: information, delaktighet i planeringen eller ekonomisk delaktighet. Om berörda redan från början är överens om att vindkraftsprojektet ska ägas gemensamt så kommer studien fram till att det är det mest självklara sättet att få till stånd en deltagandeprocess.

”[...] när man lyckas göra vindkraftsprojektet till en del av den lokala identiteten och till en tillgång för lokalsamhället som en kritisk syn kan vändas till en positiv attityd.” (Klintman, Waldo 2008, s.47)

Detta kan göras genom att lokalbefolkning och lokala myndigheter ser en ekonomisk fördel av projektet antingen för sig själv eller för lokalsamhället. Men det behöver inte vara rent ekonomiska möjligheter som vindkraftsprojektet kan ge lokalsamhället, det kan också vara t.ex. möjlighet till att utveckla projektet till en turistattraktion (Klintman och Waldo 2008, s. 47 och 49).

Medverkan utan inflytande är något som kan utvecklas till något som minskar medborgares vilja till medverkan och istället för att öka beslutsprocessens legitimitet så kan dessa typer av medverkan istället minska den (Khan 2004, s. 49).

”En deltagandeprocess skapar förväntningar hos de berörda att de ska kunna påverka planerna och att deras synpunkter ska leda till förändring. Är man inte beredd att tillåta detta kan en deltagandeprocess istället leda till misstro och motstånd.” (Klintman, Waldo 2008, s.49)

Det finns två typer av inflytande, direkt och indirekt. Med direkt inflytande så tar allmänheten över beslutsfattandet från representativa organ. Medverkan med indirekt inflytande innebär att besluten fortfarande tas av representativa organ och medverkan fungerar som information till beslutsfattarna. Indirekt inflyttande är den vanligaste formen, ofta genom medverkan genom konsultation. Där brukarmedverkan har ett direkt inflyttande så blir det av största vikt att frågan om vilka som får delta är väl genomtänkt och de är representativa eftersom att dessa i det fallet även blir beslutsfattare. Men för att få en legitimitet i processer med indirekt inflytande så är frågan om urval av stor vikt även då. Det finns de som förespråkar en blandning av indirekt och direkt inflyttande, vilket skulle innebära att om de medverkande kan kom till en konsensus så gäller detta. Återstår meningsskiljaktigheter så övergår beslutsfattandet till det representativa organet. (Khan 2004, s.51-52)

DIALOGBASERAD LANDSKAPSANALYS

Brukarmedverkan innefattar nödvändigtvis inte en dialog mellan berörda parter. Den vanligaste formen är istället medverkan genom konsultation (Khan 2004, s. 48). Upplevelser behandlas sällan under konsultationerna. Det som istället brukar tas upp är t.ex. frågor som rör anspråk på egendomar. (Hedfors 2003, s.21) En sådan process görs inte för att nå konsensus mellan olika parter utan ska fungera som information till beslutsfattarna. Att gå igenom en process där dialog förs mellan olika parter leder till att de olika parterna även får höra andra intressenters argument och ståndpunkter. De som deltar i dialogen för en landskapsanalys påverkar innehållet i analysen men påverkas även själv av innehållet (Boverket 2009:1, [online], s.16). I bästa fall leder detta till att de olika parterna kan omvärdera och justera sina ståndpunkter och anspråk. Dialogen kan kanske då medföra att till exempel ett samhälle accepterar ett projekt i precis deras område för att det genom dialog och medverkan har kommit fram att det är den bästa platsen i jämförelse med andra platser eller så kan kanske dialogen medför att projektören anstränger sig extra för att minska påverkan av ett visst projekt (Khan 2004, s. 47). Detta kan härledas till begreppet deliberativ demokrati eller ibland översatt till samtalsdemokrati som beskrivs av Soneryd (2007) i studien *Allmänhet, expertis och deliberation. Samråd om slutförvar av kärnavfall*.

”Det som betonas när man talar om deliberativa kvaliteter i en demokrati är bland annat brett deltagande, kritiska ifrågasättanden, relativt öppna och jämlika samtal, en lyhördhet inför andra aktörer och perspektiv och en beredskap att ändra den egna ståndpunkten på grundval av det bättre argumentet.” (Soneryd 2007, s.10)

Studien av Soneryd (2007) undersöker deltagandeprocessen vid beslut och prövning av slutförvaring av kärnavfall men har som syfte att sprida kunskap om relationen mellan expertis och bredare allmänhet i dialogprocesser som rör komplexa vetenskapliga och tekniska frågor (Soneryd 2007, s.12) och kan därmed vara relevant även i frågor som rör vindkraft.

Efter dialog är det ändå vanligt att konflikter återstår och beslut som går emot någon part måste fattas. Khan menar då att det finns en skillnad mellan ha nått en konsensus över beslutet i sig och att ha nått en konsensus över legitimiteten av processen som ledde fram till beslutet. Är alla överens om att beslutet uppkommit genom en rättvis, jämställd och demokratisk process så behöver inte ihållande konflikter uppstå som grundar sig i att vissa parter inte kan acceptera beslutet (Khan 2004, s.48). Jones (2007, s. 630) menar att medverkan i enlighet med ELC kan vara ett hjälpmedel till att olika värden och ideologier i förhållande till de fysiska omgivningen kan användas och lyftas fram med syftet att förhandla fram en lösning. Dock har oftast konflikter rörande landskapets värden en grund i djupare sociala konflikter och därför måste det utvecklas förfaranden och institutioner som löser dessa konflikter. Det behöver belysas att denna syn på medverkan med dialog och förhandlingar nödvändigtvis är tidskrävande (Jones 2007, s.603).

För dialogen så krävs det att deltagarna känner tillit till planeraren, för att denna tillit ska skapas så är det viktigt att gruppen ser planeraren som trovärdig. Trovärdigheten byggs av den kunskap som lyssarna tillskriver planeraren. Trovärdigheten är en följd av en lyckad kommunikation. (Bengtsson Ryberg 2012, s. 119) Andra viktiga faktorer i en dialogprocess är att den är öppen för alla som vill delta, att den är tydlig i vem som är ansvarig för ett beslut samt att deltagarna genom tjänster och gentjänster för en dialog. Processen måste även innefatta en respekt som gör att alla kommer till tals samt att deltagarna lyssnar på varandra och att lärandet involveras genom att dialogen upprepas. (Bengtsson Ryberg 2012, s. 139)

Büscher (2006) påpekar i sin artikel *”Vision in motion”* vikten av att röra sig i landskapet för att kunna förstå det. När en människa tänker på ett landskap så är det inte i separata vyer från landskapet utan från landskapet i sin helhet och hur platserna relaterar till varandra.

(Büscher 2006, s. 294) Om deltagarna i en dialogprocess tillsammans rör sig i landskapet kan olika åsikter diskuteras och det går att komma fram till var i landskapet de olika konflikterna är lokaliserade. (Bengtsson Ryberg 2012, s. 138)

Kan dialogen utföras i en grupp som är stabil, har få medlemmar, har deltagare med ett gemensamt intresse och värderingar samt att gruppmedlemmarna litar på varandra och tar vara på eldsjälarna så kan en dialog framkalla en känsla av samhörighet. Ett exempel på en sådan grupp skulle kunna vara markägare i ett område eller en friluftsförening. Genom att för dialog i sådana grupper så kan deltagarnas egenintresse sättas åt sidan för den gemensamma omtanken för till exempel platsen eller en naturresurs. I allmänhet är dialog i mindre grupper att föredra. Är gruppen för stor så är det risk för att det bara är vissa personer som kommer till tals. (Bengtsson Ryberg 2012, s. 140 och 141)

URVAL

”Ingen äger ensam landskapet och ingen ensam äger alla svar.” (RAA 2008, [online], s.18)

Konventionens definition på landskap pekar på att alla människors uppfattningar om landskapet ska inbegripas. I planeringen av landskap ska man behandla de karaktärer som de berörda brukarna lägger vikt vid i sitt landskap. De värden som intresserade parter och medborgare har tillskrivit landskapet ska tas i beaktande vid landskapsbedömningar (Jones 2007, s.615). *”[...]som det uppfattas av människor [...]”* (COE 2000 [online] s.3), för att kunna implementera landskapskonventionen måste det utvecklas processer som anses rättvisa för alla, inte bara majoriteten av människor. Hänsyn måste även tas till människan som upplever landskapet till exempel utifrån en rullstol, till människor som är blinda och därmed upplever sitt landskap på sitt speciella sätt eller till både inflyttade och infödda minoriteter i samhället (Jones 2007, s.620 och 622).

Människor har därtill olika möjligheter att få sina åsikter och tankar hörda. Språket kan bli en maktfaktor där de som kan uttrycka och förstå information i ord och bild får makten (Berglund m fl. 2011, [online] s.5 och 30). Lokalbefolkningen är även de experter antingen på vad som är deras personliga intresse eller på frågor om regionen som de är bäst anpassade att förstå (Butler och Berglund 2012, s.4). I Soneryds (2007, s.20) studie så tas olika kriterium upp för en god samråds kvalitet. Ett av dessa kriterium är att de som berörs av projektet bör fångas in tidigt. Eftersom att det inte i förväg går att avgöra vilka som kommer att beröras så bör informationen göras bred så att potentiella parter kan ange sig själva i de olika delarna av

processen. Att använda sig av flera olika former av samråd kan göra att en bredare del av allmänheten kan bli delaktiga enligt Soneryd (2007).

Jones (2007) tar upp att människan kan uppfatta landskapet antingen utifrån eller inifrån; vem har störst rätt till sin uppfattning av landskapet? De som bor i området, de som flyttat därifrån men vuxit upp i området, de som turistar där, de som har sitt sommarhus där eller landskapsarkitekten som undersöker området. Alla dessa grupper har olika uppfattningar om landskapet och dessa uppfattningar ska enligt ELC uppmärksammas menar Jones (2007). Till exempel tar Wizelius (2007) upp att det är så att de som är bofasta i ett landskap med vindkraft oftast är mer positiva än de som till exempel har fritidshus i området. Det kan bero på att de som bor på landsbygden ser landskapet som en naturresurs medan de som använder landskapet för rekreation och fritid har en mer estetisk syn på landskapet (Wizelius 2007, s.262-264). Olika intressegrupper använder och upplever landskapet på olika sätt och vindkraft påverkar därför deras intressen olika (Bengtsson Ryberg 2012, s. 4)

Det finns alltså många som kan känna anknytning till en plats. I rapporten av Berglund m fl. (2011 [online] s.25) så beskrivs platsanknytning som det känslomässiga bandet till landskapet. Detta uppkommer ur beroendet av landskapet och/eller ur den symboliska meningen i landskapet. I texten tas det upp några faktorer till att platsanknytning uppstår:

- ”• att födas på en plats eller bo där under lång tid.
 - att ha ekonomiska kopplingar till en plats.
 - att uppleva förlust av en plats.
 - att ha en religiös/spirituell koppling till en plats.
 - att känna till berättelser om en plats.
 - att vara del i lokala seder och bruk på en plats.”
- (Sampson och Goodrich enligt Berglund m fl. 2011 [online] s. 25)

Associationer och medvetenhet till platsen där en person är född, bor idag och var han/hon har särskilda rörliga upplevelser (”moving experience”) är stor. Det påverkar både vår individuella identitet men även vår kulturella identitet. Det är med hjälp av dessa associationer som vi orienterar oss själva i världen (Relph 1976, s.43). Det är inte alltid människor är medvetna om de känslor som en specifik plats framkallar hos en. Kanske är det först när personen lämnat platsen och drabbas av hemlängtan som den medvetenheten går upp för en eller den dagen platsen är hotad av något så som till exempel ett motorvägsbygge (Tuan 1974, s.419) eller en vindkraftsetablering.

Naturvårdsverket (2010, [online]) beskriver urvalsprocessen i fyra principer: intresseprincipen, relevansprincipen, representationsprincipen och områdesprincipen. Intresseprincipen bygger på att de som är intresserade deltar genom att det till exempel annonseras i en tidning. Relevansprincipen innebär att de som tydligt berörs av projektet får en inbjudan. I representationsprincipen väljs ett representativt urval ut så att den speglar befolkningens sammansättning och med områdesprincipen syftas på att alla inom ett specifikt geografiskt område inbjuds att delta. Naturvårdsverket poängterar att det sällan är lämpligt att välja bara en av dessa urvalsprinciper utan det optimala är en blandning av alla fyra.

LANDSKAPSANALYSEN

LANDSKAPSANALYSENS SYFTEN OCH INNEHÅLL

Landskapsanalysen ska enligt Boverket (2009:1 [online], s.15):

- Synliggöra sammanhang mellan landskapet olika strukturer och värden
- Vara något att kommunicera kring i dialog mellan olika grupper
- Skapa förståelse och legitimitet till planeringsprocessen
- Ge stöd i den översiktliga planeringen
- Kunna vara ett stöd i miljökonsekvensbeskrivningen

Analysen ska beskriva och analysera landskapets förutsättningar och beskrivningen ska så långt som det är möjligt vara saklig och objektiv. För att landskapsanalysen ska bli en framgång så bör processen vara öppen och transparent. För detta krävs att det går att kommunicera analysen under processen och att materialet är lätt att förstå. I vindkraftsprojekt är det bra att utföra analysen i flera olika skalor på grund av att vindkraften påverkar landskapet även långt ifrån den plats där verket står. (Boverket 2009:1 [online] s. 15-16)

Från Rapporten: *Landskapsanalys för transportinfrastruktur- en kunskaps- och metodredovisning för utveckling av väg- och järnvägsprojekt i enlighet med den Europeiska Landskapskonventionen*, (Berglund m fl. 2013 [online] s.14) sammanfattas vad en landskapsanalys (LA) i landskapskonventionens anda bör innehålla:

”• LA bör ge en övergripande kunskap om landskapets viktigaste karaktäristika och hur de förändras.

• Arbeten om landskap bör vara sektorsöverskridande

• De bör ta med alla landskap, inte bara valda utsnitt

• Arbeten om landskap bör omfatta hur landskapet bidrar till den miljömässiga, kulturella, ekonomiska och sociala välfärden i ett område, vilket även innefattar dess identitetsskapande funktion

• Vidare bör medverkansprocesser informera landskapsanalyser och landskapsbedömningar så att de värden som berörda människor, intressegrupper och myndigheter tillskriver landskapet beaktas samtidigt som en högre medvetandegrad om landskapet och dess värden erhålls på båda håll”

LANDSKAPS- OCH VINDKRAFTSUPPLEVELSEN

LANDSKAPET UPPLEVS ÄVEN MED HÖRSELN

Enligt Tuan (1974) är en del av upplevelsen av en plats visuell men en annan del av upplevelsen kommer från de andra sinnena (s.410). Landskapskaraktäriseringar samt miljökonsekvensbeskrivningar (MKB) görs ofta utifrån de visuella aspekterna (Berglund m fl. 2013 [online] s.44-45; Butler och Berglund 2012, s.3 samt Hedfors 2003, s.21). Enligt Tuan (1974) kan en känsla för platsen ha två meningar, en som ger ett rent visuellt och estetiskt intryck och en från upplevelser med de andra sinnena: hörseln, känseln, smaken och lukten. För att kunna uppskatta och känna till en plats efter de andra sinnena än synen krävs en längre association och en närmare kontakt med just denna plats (Tuan 1974, s. 410). Detta kan förklara varför landskapskaraktäriseringar som görs av utomstående parter ofta görs utifrån de visuella aspekterna.

Enligt Berglund m fl. (2013 [online]) så bör dock en landskapskaraktärisering innefatta fler sinnen än synen (s.44). Den estetiska upplevelsen uppkommer från det som uppfattas av alla sinnen (Hedfors 2003, s. 20). Ett förslag som bygger enbart på synintrycket riskerar att missa att ta hänsyn till den multi-dimensionella verkligheten som uppkommer när alla sinnen sammanfogas (Hedfors 2003, s.21). Ljud används bland annat till att upptäcka och spegla olika aktiviteter och aktörer i landskapet. När dessa ljud hörts vill mottagaren sedan gärna bekräfta det som hörts med hjälp av synen (Hedfors 2003, s.35 och 46). Våra erfarenheter gör att vi bär med oss ett lager av ”ljudminnen”, alla ljudupplevelser jämförs med dessa minnen. Karaktären på ljudet och atmosfären påverkar tillsammans ljudupplevelsen i ”Space” (Hedfors 2003, s.38). Ljudlandskapet är därför något som varierar från person till person beroende på ljudmottagarens upplevelse (Hedfors 2003, s. 38-39), precis som ELCs definition beskriver landskap i stort. Det som enligt Hedfors (2003) bör främjas i planering- och designprocessen är variationer, kontraster och motsägelser. Detta för att undvika ett

ljudlandskap som blir för homogent där den lokala identiteten slätas ut.

I en MKB och liknande dokument behandlas ljudet istället ofta i ett avsnitt som får namnet ”Buller”. När detta görs har det redan i förväg gjorts en bedömning där ljudkällorna som behandlas anses bidra till en negativ upplevelse (Berglund m fl. 2013 [online], s.45 samt Hedfors 2003, s.23). I planprocessen bemöts ofta ljud utifrån de tekniska synvinklarna såsom ljudstyrkan i decibel istället för utifrån de estetiska synvinklarna (Hedfors 2003, s.23 och 61). Ljud ses sällan som en informativ och orienterade detalj i miljöstudier. Ett landskap helt utan ljud av något slag skulle troligen uppfattas som störande (Carles m fl. 1998, s.191). En plats är aldrig helt tyst (Hedfors 2003, s. 61). Ljudet i landskapet är en del av dess karaktär och görs ingen beskrivning av de berättelser som ljudet har om landskapet så finns det en risk att ljudkvalitéer försvinner när en ny ljudkälla adderas. Görs det heller ingen analys av ljudkvalitéer och hur dessa hänger ihop med resten av landskapet går det inte att göra en bedömning av hur nya ljudkällor påverkar dessa kvalitéer (Berglund m fl. 2013 [online] s.45). Berglund m.fl. tar även upp att ett problem är att metoder för att göra detta inte finns och vid utvecklingen av dessa metoder finns ofta inte ett fokus på medborgarmedverkan (Berglund m fl. 2013 [online] s.45). Det saknas även metoder till att beskriva och representera ljudlandskap på ett sådant sätt att de som berörs av olika förändringar kan föreställa sig den effekt som dessa kommer ha (Hedfors 2003, s. 63-64).

Vid planering av nya vägar så görs beräkningar på ljudet som förväntas komma från trafiken men för att verkligen kunna göra en bedömning av trafikljudets påverkan och konsekvenser så krävs det även att en inventering av befintligt ljudlandskap genomförs (Hedfors 2003, s.59). Genom markanvändningskartan kan en inventering av befintliga ljudkällor göras. I de fall som detta har gjorts brukar oftast endast ett fåtal källor tas upp och då med fokus på de källor som kan upplevas som störande. En bedömning av dessa görs endast utefter ljudstyrkan. När en inventering har gjorts så är nästa steg att sätta in ljudmottagaren i landskapet. Vilket mentalt tillstånd förväntas infinna sig hos mottagaren utifrån de olika markanvändningsområdena, är det aktiviteter som kräver direkt uppmärksamhet så är omgivningen kanske inte av lika stor vikt, Hedfors (2003) tar upp en fotbollsträning som ett exempel. Andra aktiviteter som karaktäriseras mer av en rofylld rekreativ sinnesstämning blir lättare störda av omgivningen (Hedfors 2003, s.57).

Hedfors (2003) beskriver i sin avhandling vad olika forskare inom olika ämnesområden kommit fram till om ljud: ”Naturliga” ljud (till

exempel fågelkvitter, insekter) ses ofta som positiva, mekaniska uppfattas ofta som negativa medan ljud från människor och inhemska djur ligger någonstans däremellan (Hedfors 2003, s.28). Olika miljöer hanterar ljud på olika sätt, samspelet mellan ljudet och omgivningen är av stor vikt. Till exempel så är hårdgjorda urbana miljöer inte särskilt känsliga för någon form av ljud och en adderad ljudkälla gör sällan denna plats varken förvärrad eller förbättrad (Hedfors 2003, s.29). I vissa miljöer finns det förväntningar på de ljud som ska finnas där. Det kan påverka hur ljud upplevs på dessa platser (Hedfors 2003, s.29). Planerare kan designa till exempel campingmiljöer så att de blir tystare miljöer där människor kan komma undan ljuden i den urbana vardagsmiljön. Uppfattningen om att ett ljud som gör intrång i dessa miljöer påverkar här mer än själva ljudnivån i sig, till exempel ljudet från ett inflygande flygplan (Hedfors 2003, s.30). Dessa generaliseringar bör dock tas med försiktighet. Ljudupplevelsen precis som upplevelsen av landskapet i stort grundas så mycket på individuella uppfattningar.

Hedfors (2003, s. 36) tar upp fyra olika ljudlandskap:

- Klart (clear)- Klara utmärkande ljud mot en svag ljudbakgrund
- Rörigt (crowded)- Starkt bakgrundsljud som gör utmärkande ljud mindre klara, motsatsen till punkt ett
- Kraftfullt (powerful)- Både utmärkande ljud och bakgrundsljud upplevs tydligt
- Milt (mild)- varken utmärkande ljud eller bakgrundsljud upplevs tydligt, motsatts till punkt tre

När bakgrundsljudet är lågt och där låga ljudnivåer eftersträvas så är det särskilt viktigt att ta ljudmiljön i beaktande. Detta kan exempelvis vara i fjällområden. (Uddevalla kommun 2012:1, [online], s. 68)

UPPLEVELSEN AV LJUD FRÅN VINDKRAFT

Vindkraftverk genererar två typer av ljud, ett mekaniskt och ett aerodynamiskt. Varav det senare är mer dominant. Det mekaniska ljudet kommer främst från växel och beskrivs som ett skorrande mekaniskt ljud. Det mekaniska ljudet anses ofta som mer störande än det aerodynamiska trots att det är lägre. Det aerodynamiska ljudet låter som ett svischande ljud som har liknande karaktär som vindbrus. Det kan därmed förklara varför det inte upplevs som lika störande som det mekaniska. I moderna verk så förekommer det sällan mekaniska ljud som blir ett problem (Naturvårdsverket 2001 [online] s.7). Utbredningen av ljudet påverkas bland annat av avstånd, vindförhållanden, lufttemperatur och markförhållanden (Naturvårdsverket 2001 [online] s.11). Ljudet från vindkraftverket

kan maskeras av andra ljud såsom vindbrus från vegetation. Det brukar sägas att med vindar över 8 m/s så blir de maskerande ljuden så höga att ljuden från vindkraften inte längre hörs (Wizelius 2007, s. 203), en studie från Vindval (Pedersen, Forssén och Persson Waye 2009:2) indikerade dock att vindkraftljudet även var hörbart vid högre vindhastigheter (s.9). I kuperade områden kan det uppstå platser med vindskugga vilket kan medföra att maskeringen av ljudet här minskar (Vindkraftsutredningen 1999:1). En särskild hänsyn bör tas till bostäder som ligger i dessa vindskyddade lägen (Uddevalla kommun 2012:1 [online] s. 68).

Hur och om personer blir störda av ljudet från vindkraften beror på olika faktorer. Ju högre ljudnivån är ju fler störs av ljudet och om verket är synligt från bostaden så är risken för att bli störd större (Pedersen, Forssén och Persson Waye 2009:2, s. 9 ,23 och 26 samt Pedersen m.fl. 2009:1, s.637, 638). Om någon störs av ljudet hänger även ihop med om personen är negativ till vindkraftens påverkan på landskapet. Antingen så blir personen mer negativ till ljudet för att denna har en negativ syn på hur verket påverkar landskapet eller så har den störande upplevelsen av ljudet gjort att personen även bildar en negativ uppfattning om hur vindkraften påverkar landskapet (Pedersen, Forssén och Persson Waye 2009:2, s.25). En delaktighet i vindkraftverket ekonomiskt minskar riken för att bli störd av ljudet (Pedersen m.fl. 2009:1, s.638).

DEN VISUELLA UPPLEVELSEN

Vindkraft kan på grund av dess höjd och snurrande rotor ha en förhållandevis stor påverkan på landskapsbilden (Wizelius 2007, s. 209). Vindkraftverken kommer dessutom påverka långt större delar av landskapet än bara den plats där de placeras (Boverket 2009:1 [online] s.10). Det går inte att säga om påverkan är negativ, positiv eller utan betydelse eftersom att var och en bedömer det utifrån sig själv. Påverkan som kraftverken har på de värden som finns i landskapet beror på människors uppfattningar som grundas i lokalbefolkningens minnen, traditioner och känslor. Lokaliseringen av vindkraftverk i landskapet kan dock vara bra eller mindre bra (Wizelius 2007, s.210). Wizelius påpekar också att några generella och heltäckande regler är svåra om inte omöjliga att ta fram. För varje vindkraftsetablering behövs en unik anpassning till omgivningen (Boverket 2009:1, [online] s. 29). Tas placeringen fram med brukarna och intresserade parter och därmed blir meningsfull och funktionell så kan negativa upplevelser minskas. (Hellström 1998, s.7)

I intervju (deltagare) så nämns också att det blir lättare att acceptera vindkraft i de fall där det känns som om placeringen har en funktion

och mening på just den platsen. Till exempel som en turistattraktion. Att acceptansen ökar om vindkraften bidrar till turismen och förstärker områdets attraktionskraft bekräftas i en rapport från Vindval. (Bengtsson Ryberg 2012, s. 6 och 59)

Eftersom att det finns många aktörer på marknaden är det svårt för en enskild projektör att ta hänsyn till landskapsbilden i ett större perspektiv. Därför måste frågan om dess placering i landskapet tas hänsyn till i kommunernas översiktliga planering. En faktor som även spelar in är att landskapsbilden kommer förändras under ett vindkraftverks livstid, som brukar sägas vara 25 år. Storlek, antal och inbördes placering spelar in på uppfattningen som människor kommer ha på vindkraften i landskapet (Wizelius 2007, s.210). Enligt Wizelius har verkets storlek mindre betydelse än antalet. (Wizelius 2007, s.209-215) Förmågan att bedöma höjd på landskapselement minskar med höjden på föremålet eftersom att vi lärt oss bedöma storlek på föremål i vår egen skala (Vindkraftsutredningen 1999:2, s.16). Vad som spelar in på påverkan av landskapsbilden och allmänhetens uppfattning om vindkraften i landskapet är enligt den statliga rapporten; *Rätt plats för vindkraften, del 2* (Vindkraftsutredningen 1999:2):

- Vindkraftsverkens utseende och gruppering
- Landskapets fysionomi och karaktär
- Människors känslomässiga relation till landskapet
- Beträktarens inställning till energifrågor
- Möjligheten till aktivt deltagande i planeringen av lokalisering samt tillgänglig information om vindkraft

För att passa in vindkraften i landskapet är ett av de viktigaste kriterierna att verken förtydligar den storskaliga topografin och de infrastrukturella dragen, antingen genom att följa landskapets linjer eller genom att bryta dem. (Hellström 1998, s.16 och s. 17). Det är på denna skala som vindkraften har möjlighet att samspeja. Görs gestaltningen på ett medvetet sätt så kan sammanhanget i landskapet göras mer lättförståeligt och vindkraften kan då få ett symbolvärde eller ge platsen en särprägel. (Hellström 1998, s.16 och s. 17)

När det gäller avståndet till vindkraftverk så nämns olika synlighetszoner för vindkraftverk (Vindkraftsutredningen 1999:2, s.15, Wizelius 2007, s.213):

- I. Närzon- Upp till 3 km från verket så uppfattas det som ett dominant element, Wizelius (2007, s.212) menar dock att på ett avstånd av tio gånger verkets navhöjd så kommer verket att dominera landskapet

- II. Mellanzon- 3-7 km, på detta avstånd är verket väl synligt i öppna landskap men storleken på vindkraftverken är svårt att uppfatta
- III. Fjärrzon- 7-12 km, dominansen av vindkraftverket minskar beroende på landskapets form även synligheten minskar
- IV. Yttre fjärrzon- längre bort än 12 km så kan verken fortfarande synas men kan vara svåra att urskilja från andra element i landskapet

Vindkraftverk kan synas på upp till 400ggr navhöjden vid klart väder men längre bort än 1,5 mil så måste de flesta använda en kikare för att få syn på vindkraftverken. Vindkraften påverkar inte marken rent fysiskt i särskilt hög grad men bidrar med ett nytt innehåll i landskapet, vindkraftverk blir alltid tydliga element i det omgivande landskapet (Boverket 2009:1 [online], s.10).

GESTALTNING

Som nämnts tidigare så förändras landskapet gradvis men det är vid snabba förändringar som ens omgivning plötsligt syns. Vindkraften medför en sådan snabb förändring. (Hellström 1998, s.7) När vindkraft etableras så ska en ny struktur möta en redan etablerad landskapsform (Hellström 1998, s.6). Hur tåligt ett landskap är för vindkraft beror på skalan och komplexiteten. Ses ett landskap som en orörd helhet och/eller om det saknar betydande moderna inslag så är känsligheten större för vindkraften (Boverket 2009:1 [online], s.25). En anpassning till landskapet behöver inte alltid bestå i att få vindkraften att smälta in i landskapet, ibland kan det finnas fog för att låta de kontrastera landskapet istället. Vindkraften behöver anpassas till platsens (Boverket 2009:1 [online], s. 29-30):

- Rumsliga förhållanden- anläggningen bör inte sträcka sig över flera landskapsrum, detta upplevs ofta som en negativ landskapskontrast
- Landskapets riktningar- om verken följer de huvudsakliga riktningarna i landskapet så anses de ofta som bättre inpassade. Det går också att placera verken mot riktningarna för att skapa kontrast
- Skalan- relation mellan verken och landskapsbildens helhet påverkar upplevelsen, objekt i verkens närhet påverkar också hur stort verket upplevs
- Faktorer som förankrar vindkraften i landskapet, så som verkens förgrund och bakgrund

I landskap där olika markanvändningar har samexisterat under en lång tid så kan det vara en underlättande faktor för en vindkraftsetablerings samspel med landskapet (Hellström 1998, s.6).

Om landskapet saknar tydliga huvudriktningar så kan det vara bra att välja grupperingar som inte heller har en tydlig riktningssverkan och med en medveten placering så kan vindkraftsverken användas för att markera en speciell plats eller som ett landmärke i landskapet. Betydelse för upplevelsen har även färgsättningen av verken och hur den går ihop med färgerna i övriga landskapet. Om verket ses i motljus eller medljus, alltså i vilket väderstreck verket är placerat spelar också roll. För att kunna bedöma detta så behövs kännedom om från vilka punkter verken kommer ses av flest människor. Ett vitt vindkraftverk syns som tydligast i medljus mot en mörk bakgrund (Boverket 2009:1 [online], s.30-35). Färgsättningen är idag ofta vitgrå som ska vara lugnande för helhetsbilden. Färger väljs ofta för att få verken att smälta in i landskapet. I boken *Vindkraft i harmoni* uttrycks också funderingar på om det inte är möjligt med en större variation i färgsättningen, men påpekar även att färgsättning är mycket svårt då upplevelsen ändras snabbt även vid små förändringar i ljusförhållanden (Hellström 1998, s. 17).

Ofta upplevs det som mindre störande med flera verk i en grupp än att ha samma antal verk utspridda i landskapet. Större verk brukar ofta upplevas som mindre störande då dessa snurrar långsammare och på grund av att antalet kan reduceras om verken istället är större. Det ska här påpekas att verk som placeras i större grupper ger en kraftig visuell upplevelse med alla rotorbladens sammanlagda rörelse. Det är för det mesta bra om formen på gruppen upplevs som planerad i geometriska former som är enkla att uppfatta. Att skapa en gruppering som från alla håll upplevs som enhetlig går emellertid inte att göra. Dock kan det ibland finnas vissa punkter där det anses av större betydelse med ett ordnat intryck. För att vindkraftverken ska uppfattas som en grupp så ska avståndet mellan verken vara tre till fem rotordiameter, i varje fall inte mer än sju rotordiameter. (Boverket 2009:1 [online], s. 33-37) Ska verken stå på linje så ska denna helst vara vinkelrätt mot den förhärskande vindriktningen, som i södra och mellersta Sverige är sydväst. Bakom ett verk bildas en så kallad vindvak där luften virvlar runt och vindhastigheten därför inte blir lika hög. Därför bör raderna förskjutas så att vindkraftverket i raden bakom hamnar mitt mellan verken i raden framför. (Vindkraftsutredningen 1999:2, s.13)

Storskaliga naturlandskap så som fjällen och havsbandet har inte varit aktuella för exploatering längre tillbaka i tiden. Av den anledningen så kan en förändring som en vindkraftsetablering medför bli extra tydlig i dessa områden. Etablering i dessa miljöer kan stärkas med en koppling mellan miljövänlig energiproduktion och bevarande av landskapet. På grund av storskaligheten så kan större verk accepteras lättare i dessa miljöer och det medför även att vindkraften kan

koncentreras och där med lämna större och fler ytor fria. (Hellström 1998, s. 7)

Vad gäller gestaltningen och upplevelsen av vindkraft i landskapet så bör det dock konstateras av litteraturen i sin helhet att förenklingar och generella regler för hur vindkraften ska gestaltas och hur olika gestaltningar kommer påverka uppfattningen av landskapet bör vara i princip omöjliga att göra. Gestaltningen måste utgå från varje specifikt landskap och de människor som upplever just detta landskap.

VINDKRAFT OCH FRILUFTSLIV

”Med friluftsliv avses i detta sammanhang vistelse utomhus i natur- eller kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling.” (Naturvårdsverket 2005:5, s.88 och 32) Sammanhanget som Naturvårdsverket syftar på är bedömningen av områden som riksintresse för friluftsliv.

Vad innebär det att ett område är utpekad som riksintresse:

”Bedömningen att ett område är av riksintresse enligt 3 kap. MB för ett visst ändamål innebär att detta intresse ska ges företräde framför andra allmänna och enskilda intressen när frågor om markanvändning avgörs.” (Naturvårdsverket 2005:5, s.13)

”Att ett område är redovisat som riksintresse enligt 3 kap. MB innebär inte ett ovillkorligt skydd eller en direkt rätt att använda det för det ändamål som det redovisats för.” (Naturvårdsverket 2005:5, s.13)

För att ett område ska få klassas som riksintresse för friluftsliv ska det var attraktivt eller beräknas kunna bli attraktivt för besökare från stora delar av landet och världen på grund av sina natur- och kulturkvaliteter till exempel för att området har tilltalande utsiktspunkter och utflyktsmål. Vad som också vägs in i bedömningen är förutsättningarna för naturupplevelser, friluftsverksamheter och tillgängligheten för allmänheten samt hur stort och ostört området är. Områdets visuella helhetsvärden, landskapsbild, bidrar även till natur- och kulturupplevelser. En variation i landskapet anses vara väsentligt då det bidrar till en ökad möjlighet för naturupplevelser och friluftsverksamhet av olika slag. Ett område kan även vara av riksintresse för att det för landet finns särskilt goda förutsättningar för till exempel fritidsfiske, vintersport eller vandring. (Naturvårdsverket 2005:5, s. 32 och 88) För att se alla kriterier för bedömning av områdets värden hänvisas till Naturvårdsverkets handbok 2005:5. Friluftsans aktiviteter, som viktiga större sammanhängande naturområden inviterar, är ofta aktiviteter som är förhållandevis billiga (Bergsjö, Nilsson, Skärbäck 1982, s.99). Vilket därför gör att områden av denna typ är av intresse för en stor del av lokalinvanterna.

Hur känsligt ett friluftsområde är för vindkraft varierar beroende på de aktiviteter som bedrivs där (Bergsjö, Nilsson och Skärbäck 1982, s.99 samt Vindlov 2012 [online]). En utförsåkare ser generellt mer positivt på vindkraft än till exempel någon som vandrar eller fiskar. Förväntningarna på området spelar också in (Bergsjö, Nilsson och Skärbäck 1982, s.99 samt Vindlov 2012 [online]). Förväntar sig besökaren ett område med låga bullernivåer så är risken större att personen störs. (Vindlov 2012 [online]). Ofta besöker människor naturområden för att njuta av naturmiljön, promenera eller för att koppla av. (Bengtsson Ryberg 2012, s. 111) Vindval tar i rekreationssammanhang upp de åtta karaktärer som enligt Grahns, Stigsdotter och Berggren-Bärring talar till människans grundläggande behov. Dessa karaktärer är rofylldhet, vildhet, artrikedomen, rymd, allmänningen, lustgården, centrum/fest och historia/kultur. Ljudmiljön är viktig i karaktärerna rofylldhet, vildhet, rymd och lustgården. Upplevelsen av dessa karaktärer är beroende av att bullret i omgivningen är lågt. (Bengtsson Ryberg 2012, s.112)

Det kan även finnas andra regionala och kommunala områden där friluftsliv bedrivs men som inte är klassade som riksintresse, till dessa måste också en hänsyn tas för dess natur- och kulturmiljö. (Vindlov 2012 [online]) Rent fysiskt hindrar inte vindkraften tillgängligheten till friluftsliv eftersom att verken inte är inhägnade. Dock kan den visuella påverkan och ljudet fungera som avskräckande faktorer som gör att naturupplevelsen störs och att vissa människor drar sig för att besöka området (Wizelius 2007, s.199). Oftast anses det som olämpligt med vindkraft i områden som kommunen avsatt för rörligt friluftsliv, på grund av att de är opåverkade-, ”tysta” miljöer och/eller har en opåverkad landskapsbild (Vindlov 2012 [online]). En positiv aspekt som vindkraften kan föra med sig till friluftslivet är en ökad tillgänglighet eftersom att nya vägar dras i området. Vindkraften kan även locka till sig besökare till området. (Wizelius 2007, s. 199). Ett exempel där en kombination av vindkraft med friluftsliv och turism har gjorts är vid Storbritanniens största vindkraftspark, Whitelee, utanför Glasgow. Parken stod färdig 2009 och består av 215 kraftverk (Scottish Power Renewables 2013 [online]). Under nio veckor under öppningsåret besöktes parken av 25 000 registrerade besökare (WWF 2012 [online]). I parken finns stigar för ridning, cykling och vandring till en total längd av 13 km och intill parken finns ett besökscentrum som används för utbildning, barnkalas och café (Scottish Power Renewables 2013 [online]).

Planering av vindkraft i friluftsområden bör ske i samråd med friluftsans organisationer som finns i och omkring det område där vindkraften planeras. (Vindlov 2012 [online]) En mer positiv

inställning till vindkraft och därmed en ökad acceptans kan fås genom att människor erbjuds att själv engagera sig i projektet t ex. genom att köpa andelar (Wizelius 2007, s. 263).

RIKSINTRESSE FÖR VINDBRUK

I Sverige finns sedan 2004 ett antal områden med riksintresse för vindbruk. År 2008 sågs områdena över då myndigheten hade en ny vindkartering. (Energimyndigheten 2013:2 [online]).

”Inrättandet av riksintresse för vindbruk har stor betydelse för värderingen av vindkraften i förhållande till andra intressen i den fysiska planeringen.” (Energimyndigheten 2013: 2 [online])

Riksintresseområdena är valda utifrån en matematisk modell som innefattar bland annat vindförhållanden, avstånd till bebyggelse och områdets storlek. Energimyndigheten påpekar att det kan finnas områden som är lämpade för vindkraft även om de inte är utpekade som riksintresse. (Energimyndigheten 2013: 1 [online])

Områdena med riksintresse för vindbruk håller nu på att revideras ytterligare en gång, på grund av att det finns tillgång till mer detaljerat material för bland annat vindkarteringen och för att områdena 2008 togs ut med en bristande systematik. Kriterier som används när riksintressena på land har tagits ut är att årsmedelvinden ska vara minst 7,2 m/s 100 meter ovan mark, att det ska vara minst 800 meter till bebyggelse och att området ska vara minst fem kvadratkilometer eller tre kvadratkilometer i elområde fyra (södra Sverige). Undantagna områden är sedan:

- Riksintresse obruten kust
- Riksintresse obrutet fjäll
- Natura 2000-områden på land
- Nationalparker
- Natur- och kulturresevat

En skillnad från 2008 års kriterier är att avståndet till bebyggelse har ökat från 400 meter till 800 meter. Anledningen att ytans storlek kan vara mindre i elområde fyra är att det här annars blev för liten total yta med riksintresse samtidigt som det är här som konsumtionen är störst. (Energimyndigheten 2013: 1 [online] samt Energimyndigheten 2008 [online])

DEL 2 UDDEVALLAS DIALOGBASERADE LANDSKAPSANALYS

SYFTET MED UDDEVALLAS LANDSKAPSANALYS

Landskapsanalysen som är utförd i Uddevalla kommun är utförd i dialog med allmänheten. Detta för att skapa en bra plattform för medborgarnas engagemang och delaktighet i planeringsprocessen. Dialogen ska engagera medborgarna att delta med sina beskrivningar av sitt landskap och omgivningar, för att få fram vilka aspekter som av medborgarna anses vara av vikt att ta i beaktande i planeringsfrågor. Landskapsanalysen ska användas som ett underlag i den översiktliga planeringen och därmed göra att medborgarnas synpunkter och syn på vardagslandskapets sociala värden/funktioner tas i beaktande tidigt i planprocessen. Den ska kunna användas som grund för ställningstaganden gällande planeringsfrågor i allmänhet och planeringsfrågor gällande vindkraft i synnerhet. Dokumentet beskriver det som väldigt provocativt om politiker, tjänstemän och exploatörer inte visar en förståelse för att det inte finns ett objektivt sätt att beskriva landskap. De poängterar även att berörd allmänhet inte bara ska förse med information om förändringar utan även med en beskrivning av vad förändringen innebär. Det är även viktigt att en dialog förs om hur denna beskrivning uppfattas, så att den blir relevant för så många som möjligt. Valmöjligheterna skall utredas i informationen så att de olika alternativen kan ses utifrån olika perspektiv. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

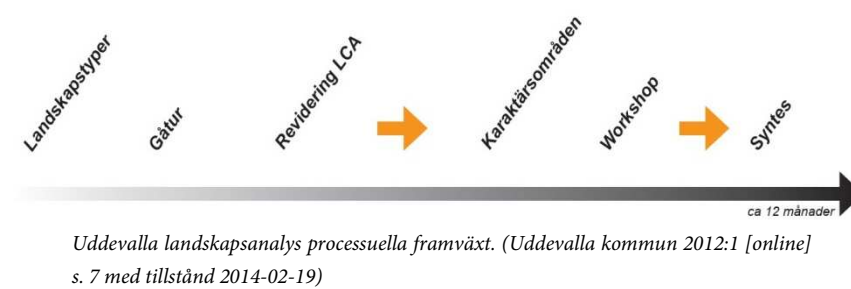
Med hjälp av den dialogbaserade landskapsanalysen skapas en helhetssyn på landskapet som enligt det dokument som landskapsanalysen beskrivs i, går hand i hand med Europeiska landskapskonventionens syn på landskap. Målgruppen för dokumentet är politiker, tjänstemän och exploatörer. (Uddevalla kommun 2012:1 [online], s.5 och 8) Utförarna av landskapsanalysen menar att grunden till analysen ligger i de geofysiska landskapet som skapas av de naturgivna och mänskliga processerna och att det inte är till hjälp att dela upp detta landskap i kulturella gentemot naturliga former och system.

”Människans aktiviteter styrs, även i vår tid, av naturgivna förutsättningar.” (Uddevalla kommun 2012:1 [online], s.10)

METOD FÖR DIALOGEN

Dialogen användes för att komplettera landskapskaraktäriseringen som gjordes baserad på metoderna LCA (Landscape Character Assessment) och HLC (Historic Landscape Characterization). LCA är en metod som öppnar upp för en dialogprocess där funktioner, värden och identitet i dagens landskap behandlas. För att få in de kulturhistoriska arvet och de biologiska värdena görs även en HLC. I enlighet med LCA delas Uddevallas landskap in i olika landskapstyper

och karaktärsområden. Där landskapstyperna ger en snabb inblick i hur dagens landskap används, disponeras och ser ut. Karaktärsområdena tar in den lokala anknytningen, områdets speciella historia och hur människor namngett platser i landskapet. För att kunna dela in landskapet i olika typer så har information insamlats och strukturerats med hjälp av en matris. Utförarna har sökt förståelse för sambandet mellan landskapets olika funktioner och värden. För att finna detta samband har de i matrisen fört samman information från olika kunskapsfält som enligt utförarna vanligen brukar behandlas separat, så som ekonomiska, ekologiska och sociala strukturer. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

Genom att komplettera denna karaktärisering med två dialogmetoder, som var buss/gåturen och workshops så ville utföraren få hjälp i beskrivningen av hur landskapet ser ut, fungerar och används. (Uddevalla kommun 2012:1 [online], s.6) Landskapet och människans omgivning beskrivs som något som styr och påverkar både vardagens och fritidens aktiviteter samt något som är viktigt för vår försörjning, livskvalitet och för välbefinnandet.

MARKNADSFÖRING

För att informera och få deltagare till dialogprocessen så annonserades det vid två tillfällen i Bohuslänningen, det skrevs även en artikel om bussturen i samma tidning. I kommunens ”mars-sidor” som fanns på hemsidan, projektets hemsida och i Bohuslänningen annonserades det också. För att sprida informationen användes även olika sociala medier och informationskanaler i berörda demokratiområden. Tre bussturer och tre workshops anordnades, en busstur och en workshop för deltagare från vardera demokratiområde i kommunen. Deltagandet byggde på egen anmälan och begränsades av antalet sittplatser på bussen. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

BUSS/GÅTUREN

I början av turen presenterades de olika landskapstyperna som området delats in i och var bussturen skulle gå samt vilka stopp som skulle göras. Vid varje stopp fördes en dialog med deltagarna om de

specifika värden som finns och vad som uppfattades som unikt. Deltagarna kunde även under resan svara på olika frågor i ett enkätkompendium som delats ut. Slutligen gavs information om hur materialet skulle komma att användas och om kommande steg i dialogprocessen. Dokumentation av turerna gjordes genom dessa enkätkompendium, fotografering och intervjuer. Det kom även in brev med åsikter i efterhand. Allt detta har sedan arbetats in i landskapsanalysen och presenterade under workshoparna som utfördes i ett senare skede. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

WORKSHOPS

Syftet var i denna fas att genom dialog verifiera beskrivningarna av de olika landskapstyperna samt indelningen och beskrivningen av framtagna karaktärsområden. Ett annat syfte var att söka efter områden som, från allmänhetens perspektiv, kunde anses vara lämpliga för vindkraft. Områden som markägare och vindkraftintressenter inte tidigare sett som intressanta. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

Processledaren delade upp deltagarna i grupper som fick två uppgifter, dels att genom kartor och beskrivningar av karaktärsområdena på en dator ge kommentarer om områdenas gränsdragningar och beskrivningar. De skulle även med nålar på en karta peka ut områden som skulle kunna vara lämpliga att utreda vidare med tanke på vindkraft. Revideringar och kompletteringar som gjordes till karaktärsområdena efter dessa workshops finns redovisade i en bilaga till landskapsanalysen. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

UPPFATTNINGAR OM DIALOGEN

Några kommentarer som inkommit från deltagarna i workshoppen tas upp i landskapsanalysen. Bland annat fanns åsikten om att inbjudan borde kommit tidigare, att kartorna var för odetaljerade och svåra att orientera sig i. En annan åsikt var att avrapporteringen av resultatet från uppgifterna skulle ändras för att säkerhetsställa att den reflekterade deltagarnas åsikter på rätt sätt, så att deltagarnas uppgifter inte manipuleras av enskilda intressenter. Majoriteten av deltagarna ansågs sig dock ha blivit bemötta på ett professionellt och respektfullt sätt och tyckte att metoden med workshop var bra för att skapa dialog mellan medborgare och kommun. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

KOMMUNPOLITIKER

Inom ramen för detta arbete så har en telefonintervju utförts med en lokalpolitiker. Denne deltog på en av bussturerna och på två

workshops. Vid samtalet så kom det fram att debatten i kommunen angående vindkraft har varit infekterad, allmänheten har varit oroad för de stora planer för vindkraft som finns i kommunen, en rädsla finns för att de i framtiden kommer att bo mitt i en vindkraftspark. Konflikten låg bland annat mellan de markägare som är delaktiga i vindkraftsprojekten och andra boende i området. En viktig anledning till att utföra denna dialogprocess var därför att försöka få upp lösningen mellan dessa parter.

Under processens gång kände den intervjuade att alla deltagarna fick komma till tals, mycket på grund av att ledarna för bussturerna/workshopsen agerade på ett bra sätt. En bra sak som påpekades var att diskussionsgrupperna i workshopsen delades in slumpvis vilket därmed skapade bra samtal. En sak som dock inte funkade enligt politikern var kartnälsmetoden som avslutade workshopen. Deltagarna skulle då placera ut nålar på tänkbara platser för vindkraft. I detta läge så placerade markägarna nålarna på deras mark medan övriga placerade dem på något annat ställe än vid deras bostad.

På frågan om det var någon del i processen som kändes bäst (mest givande) så uttryckte intervjupersonen att det var alla delarna tillsammans som gjorde processen bra. Bussturen och workshopen kompletterade varandra. Personligen fick intervjupersonen dock ut mest från bussturen då den gav ny kunskap om landskapet. Bussturen gav också en förståelse för de konflikter som finns. Politikern kände även att processen kring landskapsanalysen har gett denne nya synvinklar på det lokala landskapet och på vindkraftens placering i landskapet. Bland annat berättar intervjupersonen att nu efteråt när denne passerar ett vindkraftverk någonstans så kan helt nya funderingar på hur vindkraften är placerad i landskapet uppkomma hos intervjupersonen.

Vilka verktyg (kartor, muntliga/skriftliga beskrivningar, digitala verktyg osv.) som fungerade bäst och mindre bra att diskutera kring kan intervjupersonen inte säga och konstaterar därmed att materialet säkert fungerade bra. I största allmänhet så brukar dock kartor där man känner igen sig vara väldigt bra för att få till en diskussion enligt den intervjuade.

Slutresultatet speglar det som uppkom under dialogerna men som enda kommentar på vad som skulle kunna gjorts bättre så var det att den slutgiltiga produkten skulle kunna ha skrivits med ett enklare språk, det har i efterhand varit svårt att kommunicera resultatet till allmänheten som kan helt andra saker. Resultaten och budskapet hade även kunnat beskrivas tydligare för att underlätta kommunikationen

med projektörerna. Det slutgiltiga dokumentet pekar inte ut lämpliga platser eller olämpliga platser vilket har gjort att det under diskussioner med projektörer kommit upp uttryck som t ex... men analysen säger ju inte att vindkraften inte ska placeras här.

DELTAGARE

Två personer som deltagit i dialogprocessen intervjuades tillsammans under ett och samma tillfälle. Båda hade engagerat sig i vindkraftfrågan efter ett samrådsmöte för det vindkraftsprojekt som planeras i deras närmiljö. De var även engagerade i ett flertal andra landsbygdsfrågor. De var positiva inför samrådsmötet och hade efter kontakt med projektören tagit fram en Powerpointpresentation om deras erfarenheter från andra projekt som handlat om samförvaltning och medborgardialog kring bland annat energietablering. Men när mötet skulle genomföras fick de inte komma till tals och de upplevde även flera andra brister under mötet. Projektören menade att de inte kunde låta ”de intervjuade” tala eftersom de i så fall var tvungen att släppa fram även ”nej-sägarna”.

Mötet hade enligt intervjupersonerna mer handlat om information än om dialog. I medborgarförslag har sedan intervjupersonerna föreslagit en slags samförvaltning för landsbygdsfrågor och även tryckt på behovet av en landskapsanalys som skulle utföras i dialog. De kände även att det varit svårt att få svar på frågor som de har om vindkraft, t.ex. rörande gränser för ljud och vem som tar ansvar för de som kommer i kläm om till exempel inte ljudförhållandena efter etableringen kan anses vara skäliga för vissa boende. De tycker att det är viktigt att alla t.ex. politiker och boende förstår alla konsekvenserna innan ett beslut fattas. De påpekade även att det kanske inte är möjligt att alla får rätt men att alla i alla fall har förstått vad projektet innebär, har fått komma tilltals och är skyddade mot oväntade konsekvenser i efterhand.

De menar även att det i alla fall initialt, kunde uppfattas som om en diskussion om vindkraften inte var helt politiskt korrekt, något som inte kommunpolitiker vill ta i, vilket kunde vara orsaken till att det var så svårt att få till en dialog kring etableringarna i kommunen.

Intervjupersonerna menar att de ofta blivit missförstådda och uppfattats som ”nejsägare” trots att utgångspunkten från deras sida hela tiden handlat om att få till en dialog som inte skall handla om ”OM ” vi skall ha vindkraft eller inte, utan om HUR det ska göras och hur processen går till. De uttryckte det som en upplevd känsla av att demokrati inte alltid gäller, inte när det gäller politiskt inkorrekta frågeställningar. Som exempel kan nämnas att då nätverket planerade att skriva en insändare i lokaltidningen om deras syn på

vindkraftsprojektet, blev de tvungen att redigera denna flera gånger innan tidningen kunnat tänka sig att publicera den.

Opinionen blev stark i etableringsområdet, och det bildades både ett nätverk och en förening för olika etableringsområden. De uttryckte en vilja om att kunna sitta ner tillsammans alla parterna och föra dialog, öga mot öga vid samma bord och gemensamt komma fram till en lösning. De beskrev också vindkraftfrågan som något som skapar splittringar i bygden.

Mot den bakgrunden ansåg intervjupersonerna att det var mycket viktigt att delta i dialogen kring landskapsanalysen och var glada för att den kom till stånd. Information om landskapsanalysen fick de både muntligen och via den lokala tidningen. Då bussturen utfördes så hade de inte möjlighet att delta med deltog i dialogen under workshopen i deras demokratiområde. De tyckte utförarna hade gjort ett väldigt bra jobb. De hade dock önskat att frågorna under workshopen inte varit så styrda, de hade önskat att de fått diskutera fler och även egna frågor i syfte att de olika intressegruppernas förståelse för varandras förutsättningar skulle öka. Tiden för grupparbetena var för kort, när de presenterat sig själva i grupperna, vilket de menade var viktigt för att alla skall bli trygga i diskussionen, var resterade tid för frågorna alldeles för kort. Om det inte varit en vardagkväll utan istället ett heldagsmöte så hade de kunnat få mer tid på sig. De uttryckte det även som ett problem att några av deltagarna inte hade anslutit sig till de mindre grupperna utan struntat i det och istället ställt sig tillsammans i andra grupper.

Intervjupersonerna tyckte att det hade kunnat bli ännu mer intressanta samtal om grupperna istället hade blivit uppdelade så att deltagarna var från samma område. Då de i en sådan grupp tillsammans och under diskussion hade kunnat fundera på beskrivningen av just det område som de har kunskap om och sedan presentera det för de andra smågrupperna. De kände att de inte hade de kunskaper som behövs för att bedöma om beskrivningen stämde för områden som de inte känner till. Beskrivningarna av områdena hade då kunnat bli väldigt bra diskussionsunderlag. Samtidigt så påpekade de att det kanske fanns goda skäl att göra gruppindelningen så som den gjorts och att de litade på utförarens kompetens.

De hade även önskat en gemensam avrapportering av smågruppernas arbete på slutet av workshopen. Precis som för den intervjuade politikern så tyckte även intervjupersonerna att kartnäls-övningen inte fungerat. De kände att det för dem var olämpligt att peka ut områden för vindkraft då de saknar den kunskap och kompetensen om områdenas karaktärer, bebyggelse osv. som krävs. Det är det som

utgör grunden för varför landskapsanalysen är nödvändig enligt de intervjuade. Beslut om vindkraft ska baseras på kunskap.

En annan aspekt som de tog upp var att de önskat att kommunen berättat och klargjort deras mål för vindkraftsetablering i kommunen, antal kilowattimmar osv, och koppla det till andra mål som levande landsbygd, god bebyggd miljö osv..

Båda intervjupersonerna tyckte att dialogen kring landskapsanalysen hade gett dem ny kunskap om landskapet. De tyckte att utförarens beskrivningar av landskapet hade gett mycket ny kunskap och att den historiska beskrivningen hade bidragit till en förståelse för landskapets uppbyggnad. Det är lätt att bli hemmablind. Men de uttrycker återigen här att på grund av tidsbrist under workshopen så kändes det mer som ett kunskapsutbyte än dialog.

De beskriver det som viktigt att det ska kännas som om vindkraften tillför landskapet något. Att etableringarna ska vara genomtänkta av detta skäl, en bra etablering kan tillföra landskapet något, t ex. som en besöksattraktion. De tycker det är tråkigt att kommunen inte har uttryckt några mål och visioner kring vindkraftsutbyggnaden.

Den 3D modell (interaktiva modell) som tagits fram efter LA tyckte de var jättebra då den ger en förståelse för hur det verkligen kan komma att se ut. (Finns på Uddevalla kommuns hemsida, 2014:1)

De tycker att slutprodukten är bra och att fler kommuner borde ha sådana underlag för den storskaliga planeringen. Att det var nyttigt att det varit en utomstående neutral part som utförde den. Både för utförarens skull och för deltagarnas. De tycker att det är bra att den nu finns så att politiker kan se de olika förhållanden/konsekvenser som det ska tas hänsyn till. De uttryckte samtidigt en rädsla för att resultatet, allt engagemang i dialogerna och pengar som lagts på arbetet kommer att förkastas och att beslutsfattare i slutändan ändå struntar i resultatet. En sak de tyckte skulle ha tagits bort var resultatet från kartnäls-övningen.

UTFÖRARE

Utföraren bekräftar den infekterade stämningen som fanns för vindkraftsfrågor i kommunen. Valet av dialogmetod var baserat på tidigare erfarenheter och forskning på SLU. I Rambölls anbud till Uddevalla kommun var denna dialogmetod vald och det fanns ett intresse även från kommunens sida för denna metod. Kommunen var enligt intervjupersonen väldigt påläst om de olika metoder som finns. Det var alltså flera intressen för denna process som möttes. Dialogmetoden som valdes har av tidigare erfarenhet fungerat väl att integrera i de metoder för landskapsanalysen som valts (LCA och

HLC). Gåturen/bussturen var en dialogmetod som kan bidra med allmänhetens perspektiv och låsa upp den infekterade dialogen.

Enligt utföraren som var processledare under processen är en metod där man är ute i landskapet och upplever det under rörelse nödvändig när en dialog om landskapet ska föras. Stor infrastruktur upplevs oftast på långt avstånd och under rörelse. Bussturen gjorde det möjligt att dela perspektiv mellan deltagarna, diskutera det de såg och upplevde. I kommunen fanns tre redan etablerade demokratiområden som användes. Workshopen blev en naturlig uppföljning av bussturerna. Det var ett sätt att presentera nytt material och se till att diskussionerna från bussturerna hade fångats upp och uppfattats på rätt sätt.

Intervjupersonen påpekar även att tidplanen och ekonomin styr processen. Dialogen hade kunnat utföras i samrådsgrupper eller referensgrupper men det är sådana som behöver utföras under lång tid. Att workshopen utfördes på en vardagskväll var en kostnadsfråga. Utföraren påpekar dock att det är viktigt att ha en väl avgränsad tidsrymd för att det ska vara möjligt att summera dialogen som förts. Många åsikter kom in, dessa redovisas i det slutgiltiga dokumentet. Att åsikterna redovisas och att det förklaras hur dessa har använts är viktigt enligt intervjupersonen.

Flera gånger under intervjun påpekas att engagemanget var stort i Uddevalla. Processen diskuterades på lokala bloggar och privatpersoner ringde processledaren och tjänstemännen i kommunen bara för att prata. På frågan om deltagarna var representativa för kommunen så sa utföraren att det var en viss övervikt av 50+ män men det var även god uppslutning av engagerade kvinnor som deltog. Grupper som saknades var barn och ungdomar samt att det var få representanter för barnfamiljer. Överlag var dock fördelningen mycket bättre i denna dialogprocess än andra som utföraren varit delaktig i. Här påpekas även att dialog handlar om att nå ut till så många som möjligt, även om inte deltagandet är representativt så kan inte resultatet förkastas. De som är engagerade i frågan kommer delta och sedan sprida diskussionen för frågan vidare till andra grupper.

Kartnälsmetoden var ett sätt att provocera, genom att provocera lite så skapas engagemang och det kan få deltagarna att diskutera frågor som de inte annars skulle ha diskuterat. Utförarna misslyckades (medvetet) med att informera om att det aldrig var meningen att de skulle använda resultatet. Det var ett sätt att se om opinionen var helt körd vad gällde vindkraft eller om motståndet låg mer i hur planerna

för vindkraft utförts och såg ut fram till idag. Finns en vilja att se vindkraft i landskapet?

Kartor och GIS som verktyg är viktiga i arbetet för att kunna lägga ihop nya kombinationer av underlag och samla allt material. Visualiseringar kan inte göras förrän det utretts vad som kan fungera. När det väl är gjort så kan visualiseringar göras, dessa är de som skapar mest engagemang hos deltagarna enligt utföraren. 3D modellen är väldigt viktigt för att visualisera upplevelsen av vindkraften. Den kan visa på påverkan under rörelse i landskapet och ge en förståelse för olika begrepp så som t.ex. nåldyneeffekten.

Utförarna av dialogprocessen ska ha som funktion att ta fram det bästa underlaget som finns för att stödja och understödja dialogen. Det är viktigt att utföraren är oberoende och att verkligen rannsaka sig själv om hur oberoende han verkligen är. När deltagare ställer frågor om till exempel utförarens inställning till vindkraft så är det viktigt att besvara dem uppriktigt.

Under diskussionen om de bästa verktygen för att diskutera landskapet kring så lyfter intervjupersonen fram landskapet i sig som det bästa verktyget. Att röra sig ute i landskapet tillsammans är oslagbart. Diskussionen som skapades under bussturerna kom inte bara att handla om vindkraft, frågor om till exempel kollektivtrafik och shoppingcenter diskuterades också. Deltagarna kunde därigenom börja att sätta vindkraften i en helhet. Processen är en läroprocess även för deltagarna.

Det är först när slutprodukten ska tas fram som utförarna blir experter. Frågan på vad syntesen av all den kunskap som har kommit fram under processen ska här besvaras. Specifikationerna och förväntningarna på vad som ska levereras ska också levas upp till. Det är viktigt att produkten blir så tydlig och enkel som möjligt. Det är en svår uppgift. Att ha utfört dialogprocessen ger ”experten” mandatet att göra summeringen och komma fram till en syntes vad gäller vindkraft utifrån det som kommit fram under dialogen.

Förutom de målgrupper som nämns i dokumentet så nämner processledaren att en viktig målgrupp för det slutgiltiga dokumentet är allmänheten. Dokumentet kan ge allmänheten tryggheten att veta att politiker och tjänstemän i kommunen har den kunskapen när de fattar beslut.

Slutprodukten pekar inte ut områden som lämpliga eller olämpliga för vindkraft. Anledningen är att det snabbt blir inaktuellt. Genom att istället peka ut problemställningar och möjligheter vad gäller vindkraft för varje område så lämnar det öppet för att till exempel

modern teknik, dialog eller ägostrukturer blir ledande för om vindkrafts etableringar är möjliga eller inte. Arbetet visar på de svårigheter som ska övervinnas innan en etablering. På detta sätt placeras bevisbördan för att det har gjorts på den som vill bygga vindkraft samtidigt som det lämnar öppet för kreativitet.

Landskapsanalysen är uppbyggd som ett dynamiskt verktyg som hela tiden kan byggas på och ändras. Dialogprocessen kan göras om eller uppdateras, nya problemområden och möjligheter kan läggas till. Den största utmaningen var balansgången mellan att göra en generell analys som grund för den översiktliga planeringen eller att göra en analys riktad mot en specifik förändring så som till exempel vindkraft. Det kan underlätta att bestämma detta från början.

Intervjupersonen avslutar intervjun med att tillägga att varje gång hon är inblandad i en sådan här process så blir hon lika övertygad om att det är rätt att göra den även om det är väldigt krävande. Det är viktigt att som processledare ta sig tid att reflektera över processen, att efter processen ta hand om sina lärdomar och att inte överexponera sig under arbetets gång.

DISKUSSION UTIFRÅN DEL ETT OCH TVÅ

BESKRIVA OCH ANALYSERA LANDSKAP

Det sätt att se på landskap som beskrivs av ELC gör att landskapsbeskrivningar och analyser blir mer ”komplicerade” att göra. Tillskillnad från att se på landskap som något som kan beskrivas av experter så har nu var och en sin speciella expertkunskap på landskap. Går det med denna bakgrund överhuvudtaget att göra en beskrivning av ett landskap, då alla ser på det med olika ögon. Hur landskapet vuxit fram och pågående processer kan av ”experten” beskrivas relativt objektivt och det är delvis det som är landskap enligt ELC’s definition (COE 2000, [online], s.3): *”[...]vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer.”* Landskapsupplevelsen blir svårare att beskriva och det är ju även det en del av vad landskap är enligt ELC (COE 2000, [online], s.3) *”[...] ett område sådant som det uppfattas av människor[...]”*.

Planerarens yrkesroll har därmed förändrats enligt Berglund m fl. (2011, [online]). Planeraren har gått från expert som ska kunna redovisa sina kunskaper till någon som ska kunna redovisa och kommunicera andras kunskap och uppfattningar. Det ställer högre krav på planerarens kommunikativa förmågor för att kunna föra dialog med och redovisa slutsatser till olika samhällsgrupper och yrkesgrupper. Det ovan beskrivna sättet att se på landskap gör att transparensen vid framtagandet av landskapsanalyser blir än viktigare och att språket och illustrationerna kan förstås av alla berörda.

Som Butler och Berglund (2012) är inne på så kan aldrig allas synvinklar innefattas i en landskapsbedömning. Det är alltså inte det som ska eftersträvas men det gäller att vara medveten om att så är fallet och även göra mottagarna av beskrivningar och bedömningar medvetna om detta. I beskrivningen av landskap så kan inte heller upplevelserna redovisas fullt ut, information går förlorad när landskapsuppfattning ska kommuniceras vidare.

MÖJLIGHETER OCH UTMANINGAR MED ETT

DIALOGBASERAT ARBETSSÄTT

Med ELC’s definition på landskap så krävs det medverkan för att kunna beskriva och analysera landskapet. En landskapsanalys kan aldrig annars beskriva landskapet så om det definieras i ELC. De olika värden i landskapet som beskrivs i litteraturstudien går bara att finna genom dialog. Dialogen kan göra att beskrivningen av landskapet bli ännu bättre men gjord på fel sätt så kan dialogen istället medföra större motsättningar och en ovilja mot liknade dialoger i framtiden.

En viktig beståndsdel är att vara tydlig med var dialogen kommer att leda, är det en fråga om direkt eller indirekt inflytande. Det måste finnas en medvetenhet hos deltagarna om att dialogen görs för att försöka att nå konsensus och att det därmed inte behöver leda till att alla får sina åsikter tillgodosedda.

För att kunna föra en deliberativ process med direkt inflyttande krävs ett brett, representativt deltagande och för detta så krävs det ett stort engagemang hos medborgarna. Ett sådant engagemang kan vara svårt att uppnå, speciellt i den översiktliga planeringen enligt Klintman och Waldo (2008, s.48). Oavsett ett direkt eller indirekt inflyttande så måste dock innovativa sätt som förenklar medverkan och som skapar engagemang för landskapsplanering hittas. Detta för att kunna beskriva landskap på ett så korrekt sätt som möjligt med en bred medverkan från berörda. Hur ett urval till dialogprocessen görs måste anpassas till vilken nivå i planeringsprocessen som dialogen ska vara en del i samt till de resurser som finns. De fyra urvalsprinciper som Naturvårdsverket (2010, [online]) nämner; intresseprincipen, relevansprincipen, representationsprincipen och områdesprincipen har olika möjligheter beroende på var i planeringsprocessen som dialogen utförs. I den översiktliga planeringen kan det till exempel vara svårt att skapa ett sådant engagemang hos andra grupper än de som är intresserade. Därmed är det då intresseprincipen som måste väljas alternativt representationsprincipen. Att skapa representationsgrupper bör i den översiktligaplaneringen bli väldigt resurskrävande. Här blir det då viktigt, som utföraren påpekar under intervjun, att nå ut till så många som möjligt. Dessa kan sedan föra diskussionen vidare till andra grupper.

VINDKRAFTENS ACCEPTANS OCH SYMBOLVÄRDE

Vindkraft påverkar alltid det landskap där den placeras och därmed även människan som har koppling till just detta landskap. Det går inte att säga om påverkan är positiv eller negativ för det är upp till personen själv. En väl genomtänkt gestaltning kan hjälpa på traven mot ett accepterande av vindkraft men nyckeln till ett lyckat projekt för alla parter ligger i en god utförd bakomliggande process. Denna måste starta tidigt, redan i den kommunala översiktliga planeringen.

Vindkraftverk kan ha ett starkt symbolvärde. Vad kommer vindkraftverken stå för i framtiden? Kommer de vara en symbol för en gemensam kamp mot miljöförstöringar, ett bevarande av landskapens värden och ett fungerande demokratiskt samhälle eller kommer de bli en symbol för förstörelse av landskapsvärden, exploatering för enskilda aktörers vinning och lokalbefolkningens överkörda kunskaper och upplevelser? Hur processen bakom

vindkraftsetableringar i trakten går till och hur väl dialogen i dessa fungerar kommer vara avgörande för om vågen tippar åt det ena eller åt det andra hållet. Det är därför dialogprocessen blir så viktigt för hela vindkraftens fortsatta utbyggnad i stort.

De moderna vindkraftverken är relativt nya element i landskapet. Elledningar och motorvägar är exempel på element som inte är lika ifrågasatta som vindkraften. Anledningen till att vindkraften är så ifrågasatt går delvis att finna i litteraturen som lästs inför detta arbete, samt genom diskussioner med min handledare och egna kunskaper från ett pågående forskningsprojekt. Det pekar på att vindkraftens legitimitet är en nyckel för att kraftverken ska kunna bli en erkänd del av landskapet. I en av Vindvals rapporter (Bengtsson Ryberg 2012) nämns det faktum att vindkraftens positiva effekter genom att bromsa klimatförändringarna är långsamma mer osynliga effekter. Den påverkan som ett uppfört vindkraftverk har på det lokala landskapet är något som kan upplevas direkt. Går det att hitta sätt som gör att människor ser den direkta nyttan med vindkraftverket så ökar legitimiteten. För att detta ska ske så krävs det även att det går att få en förståelse för tekniken, att vindkraft blir en erkänd effektiv källa för att skapa förnyelsebarenergi. Som citatet från Vindval även pekar på:

”Cowell (2010) skriver att om tekniken inte kan förstås så får den heller ingen genomslagskraft i samhället.” (Bengtsson Ryberg 2012, s. 124)

I ENLIGHET MED EUROPEISKA

LANDSKAPSKONVENTIONEN

Landskapsanalysen som utförts i Uddevalla har lagt stor vikt vid att det är landskapskonventionens syn på landskap som ska ligga som grund och lyckas också med det. Genom att föra en dialog kring en landskapsanalys som är ämnad för att vara en grund i den översiktliga planeringen så kan medborgarnas åsikter komma in tidigt i planeringsstadiet. Det är något som ses som viktigt utifrån läst litteratur (Klintman och Waldo 2008, s.40, Khan 2004 s.46 samt Bengtsson Ryberg 2012).

Av de punkter som en landskapsanalys i enlighet med landskapskonventionen bör innefatta som Berglund m fl. (2013 [online] s.14) tar upp och som nämns i litteraturstudien så har Uddevallas landskapsanalys fått med alla dessa. Den tar upp landskapets karaktärer och pågående förändringsprocesser utan att utelämna vissa landskap, den innefattar aspekter från flertalet yrkesfält, behandlar den lokala anknytningen, identitetsskapande funktionen samt hur landskapet bidrar till välfärden i trakten. Analysen har även utförts i dialog för att kunna innefatta de värden

som lokala aktörer och befolkning tillskriver landskapet. Samtidigt så har dialogen medfört att medvetandegraden om landskapet och dess värden har ökat hos deltagarna och den politiker som intervjuades.

Syftet med att utföra en dialogprocess är att deltagarna ska vara överens om legitimiteten av processen som ligger bakom beslutsfattanden. Som Khan (2004) är inne på så kan kanske inte alla vara nöjda med beslutet som uppkommer efter en dialogprocess men de kan känna att beslutet är baserat på kunskap och dialog mellan dem själva och andra. Dialogprocessen ska också medföra att allmänheten får en förståelse för den påverkan som vindkraften kan komma att ha på dem. Då kan deras beslut fattas på kunskap och inte på rädsla. Kanske kan till exempel någon fortfarande tycka att vindkraften placeras för när bostaden. Skillnaden när en dialog har förts innan är att den som berörs vet varför vindkraften placerats just där och inte på någon annan plats som de uppfattar som mer lämplig.

DIALOGEN OCH RESULTATET

Syftet var att utföra analysen genom dialog, en tvåvägskommunikation istället för en envägskommunikation. Deltagarna har varit delaktiga i analysen genom att få förklara och diskutera vilka värden som de tillskriver landskapet och genom att få verifiera de beskrivningar som utförarna har gett landskapet. Kunskapsinhämtandet från dialogen har redovisats löpande på workshoparna och i det slutgiltiga dokumentet. Vilket är grunden till att arbetet har en hög transparens.

Av intervjupersonerna så uttrycks dock en önskan om att det funnits mer tid för dialogen, vilket skulle ha kunna ökat känslan av deltagande i analysen. Här har resurserna fått sätta ramarna. En allt för omfattande dialog blir dessutom svår att greppa och sammanfatta. Medverkan i den här processen kan ses som en medverkan genom konsultation som har tagit ett steg närmare en interaktiv medverkan. Deltagarna har fått vara med i framtagandet av analysen och en dialog har förts som kan ses som mer än en konsultation samtidigt som de fortfarande handlar om en indirekt medverkan där deltagarna inte blir direkt delaktiga i beslutsfattandet. I ett så tidigt skede i planprocessen som denna process befunnit sig så har det varit svårt att basera urvalet på mer än intresseprincipen vilket gör att indirekt medverkan måste ses som en nödvändighet för att upprätthålla de demokratiska rättigheterna.

Deltagarna som intervjuades önskade att kommunen hade varit tydligare med vad de hade för mål med vindkraftsutbyggnaden och vad syftet med processen kring landskapsanalysen var. I framtida dialogprocesser så är det viktigt att tänka på detta då det kan förhindra

att det uppkommer missförstånd om till exempel vilken grad deltagarna kan förvänta sig att deras åsikter kommer att vara med att påverka kommande beslut. Värden som deltagare från Uddevallas landskapsanalys har tillskrivit fjället och allt vad landskapsanalysen har kommit fram till i övrigt är av stor vikt att ta hänsyn till. En medverkanprocessen skapar, enligt Vindval (Klintman och Waldo 2008) förväntningar på att den som deltar kan vara med att påverka, men om så inte är fallet så kan misstron och motståndet istället bli större. Skulle de åsikter som kommit fram där ignoreras skulle framtida möjligheter till lyckade liknande dialogprocesser i kommunen hindras. Att resultatet av landskapsanalysen förkastas är också något som intervjupersonerna uttrycker en oro för.

Av de som intervjuats så har alla varit väldigt positiva till hur dialogen har utförts och tryckt på vikten av och tryggheten i att beslutsfattarna nu har den kunskap de behöver för att kunna fatta beslut om vindkraft. Att lokalbefolkningen kan lita på att beslut fattas på kunskap om landskapets tillskrivna värden från både experter och lokalbefolkningen kan öka acceptansen för vindkraft på den lokala nivån.

VERKTYG

Verktygen som användes vid dialogen ses inte som något som de intervjuade har lagt märke till. Politikern ansåg att kartmaterial som människor kan känna igen sig i brukar vara bra verktyg. En kritik som uppkommit var att kartorna i dialogen var för odetaljerade och svåra att orientera sig i (Uddevalla kommun 2012:1 [online]). Det kan konstateras att kartor är en bra grund men att de måste utformas på ett bra sätt och ha rätt skala för ändamålet. Av litteraturstudien kan utläsas att kartor ses som mer objektiva än vad de egentligen är och om de används på fel sätt så kan de bli en källa till makthantering. I denna dialog har flera olika sätt att representera landskapet används för att komplettera kartorna vilket är viktigt och har medfört att så många missförstånd som möjligt har kunna undvikas.

Vid intervjun med deltagarna så lyftes visualiseringar fram som väldigt viktiga för att kunna få en förståelse för hur vindkraften faktiskt kommer att se ut i landskapet. De tyckte att den 3D-modell som togs fram efter landskapsanalysen var väldigt bra för att få denna förståelse. Själva beskrivningarna och presentationen som utförarna gjorde av landskapet och hur det uppkommit tyckte de intervjuade deltagarna gjorde att de fick en djupare förståelse för sitt landskap som de själva lätt blir hemmablinda i.

KARTNÅLSMETODEN

Kartnålsmetoden som användes var deltagarna och kommunpolitikern eniga om att den inte fungerade. Utföraren menar på att det var ett sätt att få deltagarna att diskutera frågor de inte annars skulle diskutera genom att provocera. För att undvika detta missförstånd kring övningen så skulle syftet med övningen kunnat förklaras tydligare i efterhand.

Det faktum att många av deltagarna placerade nålarna långt ifrån den egna bostaden skulle kunna härledas till NIMBY-syndromet. Av det som framkommit i litteraturstudien så är det inte bra att använda NIMBY som förklaring till vindkraftsmotståndet på den lokala nivån. NIMBY är bara en förklaring till de olika faktorer som motståndet kan grundas på. Att använda NIMBY som enda förklaring kan göra att de andra anledningarna till oron och motståndet kan komma i skymundan. (Wolsink, 2007 samt Bengtsson Ryberg 2012) Varför placerade de vindkraften långt från den egna bostaden? Det är frågan som bör besvaras. Orsakerna till det kan vara många och måste förklaras och utredas för att en dialog ska kunna komma till mellan parterna. I det här fallet kan det vara känslan av att ha blivit överkörd av projektörer/markägare. Andra tänkbara aspekter kan vara en oro för buller, visuell påverkan, en känsla av att andra drar vinning på deras bekostnad eller att platsen har ett speciellt värde för någon.

KOMPLETTERINGAR SOM KAN VARA NÖDVÄNDIGA I

KOMMANDE STEG

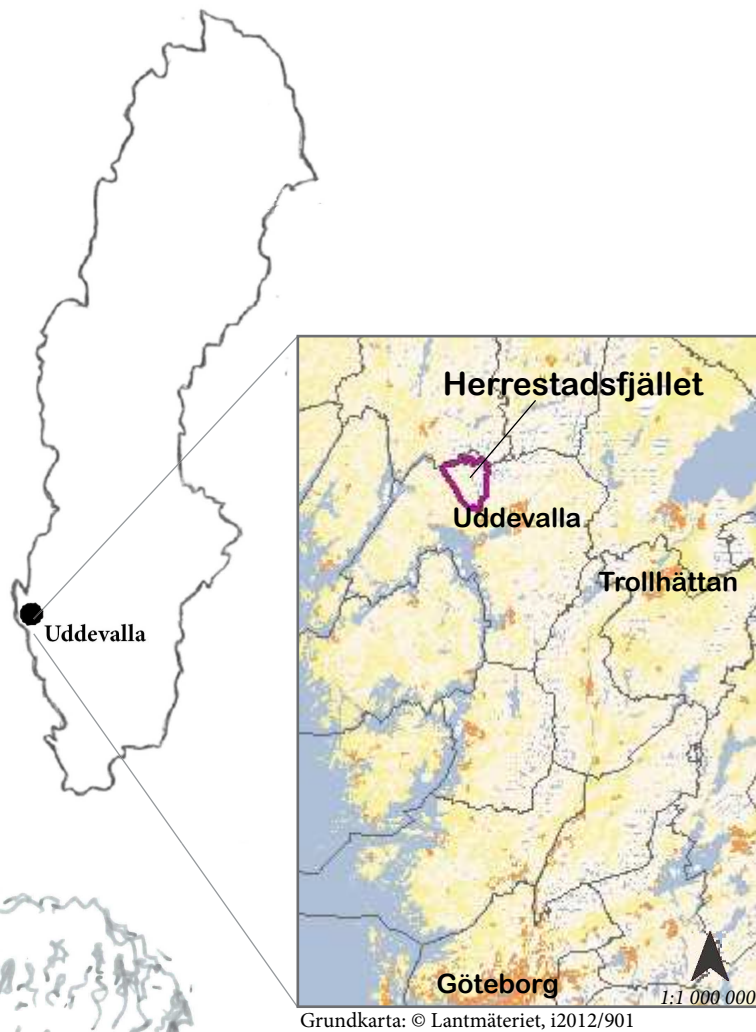
Av de fyra urvalsprinciper som Naturvårdsverket (2010, [online]) beskriver: intresseprincipen, relevansprincipen, representationsprincipen och områdesprincipen så har intresseprincipen används för urvalet till deltagande i Uddevallas landskapsanalys. Marknadsförandet gjordes brett och genom många kanaler vilket är viktigt vid medverkan så pass tidigt i planprocessen. Även om Naturvårdsverket (2010, [online]) skriver att flera av de fyra urvalsprinciperna bör väljas så att de kompletterar varandra så kan det vara svårt i ett så tidigt skede och över ett så stort område. Relevansprincipen och områdesprincipen skulle innefatta att en inbjudan skulle behöva skickas till alla kommuninvånare och andra som är berörda av Uddevallas framtida utveckling. Vad som kanske hade kunnat övervägas är representationsprincipen där inbjudan hade kunnat skickas ut till ett representativt urval av kommuninvånare för att på så sätt få med till exempel ungdomar, äldre och en större mix av samhällsgrupper. Ett konstaterande är därför att i kommande projekteringar, när planeringen kommer ner på platsnivå så är det viktigare att flera av de fyra olika urvalsprinciperna används. Vilka som berörs av förändringar i landskapet, vilka som har en

platsanknytning till just det landskap som kommer påverkas är svårt att bedöma på förhand. Som framkommit av litteraturen så är det komplext att veta vem som känner platsanknytning till ett område, det är så mycket mer än bara om människan bor där som spelar in. Det gör det väldigt viktigt att använda sig av ett brett urval.

Det får inte finnas ett missförstånd där landskapsanalysen ses som något som kan reflektera alla kommuninvånares känslor och uppfattningar om sitt landskap. Att en landskapsbedömning ska kunna innefatta alla ståndpunkter är inte heller något som är möjligt som Butler och Berglund (2012) även påpekar.

DEL 3 HERRESTADSFJÄLLET IDAG

UDDEVALLA

”I söder och norr reser sig höga skogklädda berg. I öster ser man längre och där är landskapet mer sönderbrutet och bergen lägre. Så också i väster där fjordögon blänker och berättar att utanför fjordarna öppnar sig ett stort hav.”

Detta är den inledande meningen i Eriksson och Klassons bok ”Historien om Uddevalla” (1995). Med den vill de beskriva den utsikt som går att finna från de flesta bergstoppar i Uddevalla kommun.

Uddevalla ligger 8 mil norr om Göteborg, har drygt 50 000 invånare och en kuststräcka på 27 mil. (Uddevalla kommun 2014:2 [online])

”Liv, lust och läge blir livskvalitet i Hjärtat av Bohuslän!” är det namn kommunen har satt på sin Vision för 2040 (2011:1). I visionen lyfts

mångfalden i kommunen fram både i naturen och hos människorna. Livet i Uddevalla ska präglas av ett gemensamt arbete för ett hållbart samhälle och en god miljö. Social rättvisa och demokrati är basen för Uddevalla. Kommunen vill ta till vara medborgarnas kompetens och kunskaper och skapa en känsla av meningsfull påverkan. Med lust syftas på kreativitet, engagemang, framtidstro och välmående. Här beskrivs att bland invånare i kommunen finns ett stort samhällsengagemang och en stolthet av att vara Uddevallabo. Läget med närhet till Göteborg och Oslo gör att staden växer och placeringen bidrar till den stora variationen i naturen med hav, fjäll och fjord. Ett maritimt kompetenscentrum finns, där forskning och utbildning bedrivs. Det maritima är något som genomsyrar hela staden. (Uddevalla kommun 2011:1 [online])

HERRESTADSFJÄLLET- UDDEVALLABORNAS SMULTRONSTÄLLE

”[...]Herrestadsfjället, det friluftshintresserade Uddevallas stolthet[...]” (Hansson, 1961, ingen sidnumrering)

På Uddevalla kommuns hemsida (2012:2) beskriver de Herrestadsfjället som något som för Uddevalla är lika kärt som havet. Närheten till bebyggelsen i Uddevalla gör att fjället är ett välbesökt friluftsområde sedan 1930-talet av motionärer av olika slag.

”Här har man ju inpå stadens knutar ett utflyktsområde, som ingen svensk stad söder om Gällivare kan uppvisa maken till [...]” (Hansson, 1961, ingen sidnumrering)

Området lockar till sig fiskare, vandrare, skidåkare och människor som har ett naturintresse i största allmänhet. Herrestadsfjället beskrivs som en ”vildmarksliknande höjdplatå” som har en starkt varierande och stundom dramatisk natur. (Uddevalla kommun 2012:2 [online]) På fjället hålls årligen tävlingar i bland annat orientering och cykel.

I landskapsanalysen är Herrestadsfjället ett av karaktärsområdena som ingår i landskapstypen Skogsdominerat sjörikt sprickdalslandskap. Området är en viktig plats för den lokala identiteten även fast fjället har varit i princip obebott genom historien. Fjället består av en höglänt (110-170möh), småskaligt bruten terräng med ett 60-tal sjöar och flertalet kala markpartier och myrar. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

”T.o.m. mäterorienterare har gått vilse bland labyrinterna av stup och virrvarret av småsjöar. ” (Hansson 1961, ingen sidnumrering)

Vegetationen består i huvudsak av blandad barrskog med fåtal inslag av ek och björk. Den vildmarksliknande känslan uppkommer från skog som planerats under 1900-talets början, innan bestod fjället av kal ljunghed. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

Fjället beskrivs på 60-talet som: *”Bart och öppet för himlens alla vindar ligger vidderna, här bjuds mardrömsfärder i snöstorm lika väl som glittrande solskenscharm.”* (Hansson 1961, ingen sidnumrering)

Av det som går att läsa i boken *”Herrestadsfjället”* av Wilhelm Hansson från 1961 går det att förstå förändringen som skett på fjället. Det är inte bara karaktären som har förändrats från stora öppna ljunghedar till det skogsklädda fjället som finns där idag, det har därmed också skett en stor förändring av markanvändningen. Förr fanns de som levde av fjället, Hansson beskriver det som ett fattigt folk som använde ljunghedarna till bete och som regelbundet brände markerna för att kunna behålla dem som betesmark. En stor del av denna befolkning emigrerade sedan under 1800-talet till Amerika, vilket gjorde att fjället helt avfolkades. (Hansson 1961) Detta var början till skiftet från ett beteslandskap till ett skogsbrukslandskap och rekreationslandskap, därmed ett vardagslandskap till helglandskap. Spår finns att hitta från de folk som tidigare bebott fjället. Husgrunderna från torpen och backstugorna har enligt Uddevallas kulturmiljövårdsprogram (Uddevalla kommun 2002) ett mycket stort kulturhistorisk värde. Andra spår som går att finna är vildvuxna syrenhäckar, gamla fruktträd och kvarnstenar i bäckarna (Hansson 1961). Enligt kulturmiljövårdsprogrammet (Uddevalla kommun 2002) bör ingen ny bebyggelse tillåtas på fjället idag om den inte är av begränsad omfattning och för frilufts- och föreningsverksamhet.

De volymer som bygger upp denna landskapstyp består av, de idag, skogsklädda bergsbranterna. Rum i landskapet skapas av sjöar, mossar, mindre odlingsmarker och hållmarker. Landskapsanalysen nämner tv-masten på Herrestadsfjället som ett landmärke. Marken används till skogsbruk, mindre jordbruksmarker och friluftsliv. Endast ett fåtal vägar och bostadsbebyggelse går att finna. Nyckelekonomin består av skogsbruk. Fjället beskrivs som att i sin helhet vara ett ostört område men på grund av att skogen här är relativt nyetablerad så är det osäkert hur stor biodiversitet som området besitter. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

Slutsatser från workshopen som nämns är bland annat att områdets särart är en unik tillgång och att tystnaden här är en upplevelse (Uddevalle kommun 2012:1 [online],(s.128)).

Hansson (1961) beskriver även friluftslivet på fjället och skildrar fjället som en plats där det går att njuta av den absoluta tystnaden och komma bort från ljud av telefoner och bilar. Fjället beskrivs utifrån skidåkarens perspektiv som en plats för människens färder och som den plats där det är störst säkerhet att vintern är vit och inte svart. På de östra delarna av fjället är tätt med besökare men västerut glesnar mängden människor enligt Hansson.

”De mer initierade drar sig gärna undan till ensamheten i de otillgängliga partierna av fjället västerut. En kristallklar vinterdag kan här bjuda på upplevelser, som utlöser spontana lovord även av dem, vilka annars ej tar till stora och entusiastiska ord annat än om de riktiga högfjällsvernans tjusning.” (Hansson 1961, ingen sid numrering)

Fjället används idag för utbildning. I de östra delarna ligger friluftsförjandets gård, Åleslån, där en Natur- och kulturskola bedrivs i samarbete med Uddevalla kommun. Åleslån får alla skolelever i Uddevalla besöka, här fås lektioner i natur och i hur de människor som förr bodde på fjället levde. (Uddevalla kommun 2013 [online])

Hansson (1961) beskriver en rädsla för att fjället inte kommer att få förbli det rekreationslandskap som dagens stressade människor behöver.

”Försvinner rådjuren från de gamla igenvuxna stigarna, slutar den forna korpstaden Uddevallas svarta fågelsvärmar helt att kraxa över vidderna, hörs inte längre storlommens genomträngande skrik om vårnätterna och skingras också orrarnas och tjädrarnas orkestrar, ja då mister detta vildmarkseldorado en stor del av sin charm och sopar samtidigt med sig stämningen hos de tvättäkta John Bauer-motiven, som nu överallt möter vandraren och där man nästan väntar att få se trollen glutta fram med sina mossiga anleten bakom fjällsvackornas stenblock.” (Hansson 1961, ingen sid numrering)

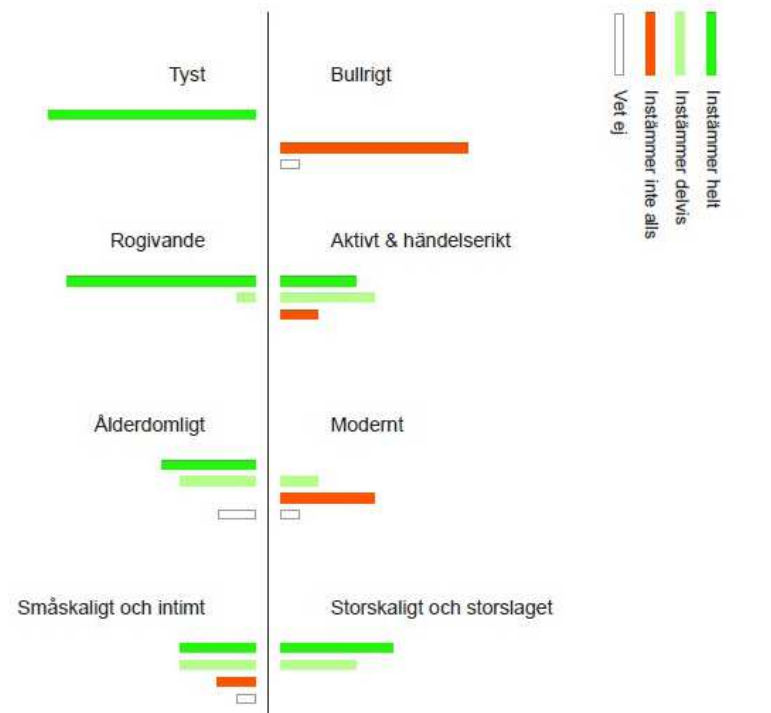
Sedan 1999 är de östra delarna av fjället naturreservat, i beslutet från Kommunstyrelsen i Uddevalla beskrivs syftet till varför området blir reservat (Uddevalla kommun 1999 [online]):

- ”att bevara och utveckla ett sjörikt skogsområde attraktivt för friluftslivet med möjligheter till vandring,

- skidåkning, fiske, svamp- och bärplockning, naturundervisning samt upplevelser av en intressant natur- och kulturmiljö.”*
 - ”att utveckla områdets betydelse för den biologiska mångfalden och dess upplevelsevärden genom att bland annat öka andelen äldre skog och lövskog.”*

VAD FRAMKOM UNDER BUSSTUREN

Ett stopp utfördes på Herrestadsfjället. Området ansågs besitta upplevelsevärden så som tystnad, kravlöshet och varierad natur. Aktiviteter som förknippades med området var rekreation och jakt, fiske, turism samt vandring. En modernisering (asfaltbeläggningar), bostäder, industri framkom vara en negativ utveckling och positiva förändringar skulle kunna bestå i underhåll, rastplatser, vindskydd, och fortsatt ostördhet. Utblickar som lyftes fram var Åleslån (på andra sidan fjället), Hällerstugan och sjön (Författarens kommentar: vilken av sjöarna framgår inte.). En av deltagarna uttryckte det så att området är fint i alla väderstreck. Landmärkena är TV-masten och Hällerstugan samt höjderna, småsjöarna och de andra av friluftsförjandets stugor. Kommentarer som kom in vara: fler tyska turister än Uddevallabor och Uddevallabornas smultronställe. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

Sammanställning från gåturen (Uddevalla kommun 2012:1 [online], s. 107 med tillstånd 2014-02-19)

Under en av bussturerna som utfördes väster om fjället så kom även fram att vyer av skog och berg var något som deltagarna här värnade om. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

HERRESTADSFJÄLLET I FÖRHÅLLANDE TILL VINDKRAFT

HUR KAN UDDEVALLAS LANDSKAPSANALYS ANVÄNDAS FÖR VINDKRAFTSPLANERING

I Uddevallas landskapsanalys beskrivs vindkraften som något som kan bidra med mer än bara förnyelsebar energi. Vindkraften kan gynna landskapets markanvändning, värden och rumsliga struktur. För att detta ska vara möjligt ska planeringen inte bara utgå utifrån var vindkraft inte ska placeras utan även hur och var vindkraften kan placeras. Utifrån landskapsanalysen har därför ett planeringsverktyg för vindkraft utformats för Uddevalla. I detta verktyg redovisas konflikter men även möjligheter med vindbruk. Därmed ger verktyget inte svar på var vindkraft bör placeras eller inte placeras utan presenterar vilka konflikter och möjligheter som projektörer istället bör förhålla sig till i de olika karaktärstyperna och karaktärsområdena. Potentiella konflikter och möjligheter redovisas för landskapstyperna och områdena på två nivåer, en vad gäller fjärrzonen (2km-7km) och en vad gäller närzonen (500m-2km). I landskapsanalysen anges även möjliga utredningsområden för vindkraft med hänsyn till det som framkommit i den dialogbaserade landskapsanalysen samt vindförhållanden. De föreslagna revideringarna av riksintresse vind sammanfaller också med det område som landskapsanalysen pekar ut som möjligt utredningsområde. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

Valet av område för fördjupning i detta examensarbete är baserat på det föreslagna området för utredning av vindkraft i Uddevallas landskapsanalys samt de beskrivna scenarion för vindkraft som kan hittas på Uddevalla kommuns hemsida. (2014:1) Där är exempel på platser främst lokaliserade till de västra delarna av fjället. Området som utreds för vindkraft i det här arbetet begränsas i väst av E6, i öst av den väg som passerar tvärs över fjället i nordsydlig riktning, i söder av järnvägen, i norr av kommungränsen mellan Uddevalla och Munkedal och i nordost av karaktärsområdesgränsen mellan Herrestadsfjället och Byrevattnet från Uddevallas landskapsanalys. Området som valts för en fördjupning är på kartorna utmärkt med en mörkt lila linje.

Det ska här nämnas att området i det aktuella tillägget till ÖP (Uddevalla kommun 2011:2) som innehåller riktlinjer för utbyggnad av vindkraft pekar ut fjället som en plats där kommunen inte vill etablera vindkraft. Detta på grund av att det är av riksintresse för friluftsliv och ett stort opåverkat område. Samma dokument påpekar dock att en landskapsanalys ska tas fram som ska agera som komplement till detta

tillägg.

VAD SÄGER PLANERINGSVERKTYGET OM HERRESTADSFJÄLLET?

På bussturen framkom flertalet synpunkter om att vindkraft skulle vara positivt för området men likaså kom flera åsikter att vindkraften skulle innebära en negativ förändring om det skulle etableras här (s.107). Från workshopen kommer frågan om området kring masten kan vara möjligt samt att vindkraften skulle kunna gestaltas så att den blir en portal mot tystnaden. Nedan redovisas möjligheter och konflikter för vindkraft i området. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

FJÄRRZON MÖJLIGHETER

- Stärka variationen i topografin genom att använda vindkraften för att förstärka höjderna
- Använda vindkraften för att rama in t.ex. dominerande landmärken eller färdriktningar, skapa portaler som i sig blir landmärken. Vindkraften kan placeras längs gränser mellan olika funktioner och värden i landskapet.

KONFLIKTER

- Att etablerad vindkraft blockerar utsikter och riktningar i landskapet
- Risk för nåldyneeffekt om inte vindkraften koordineras. Då landskapet är komplext så kan detta medföra att upplevelsen blir än mer ostrukturerat och svårbegriplig
- Störning av flyttkorridorer för fåglar och däggdjur

NÄRZON MÖJLIGHETER

- Inramning av utsikt, siktlinje eller färdriktning
- En breddad ekonomisk bas, vindkraft gynnar jordbruksekonomin och håller markerna öppna vilket leder till bevarad biodiversitet

KONFLIKTER

- Risk för att boende och närlandskap blir inringat av vindkraft
- Ljud som kan upplevas som störande

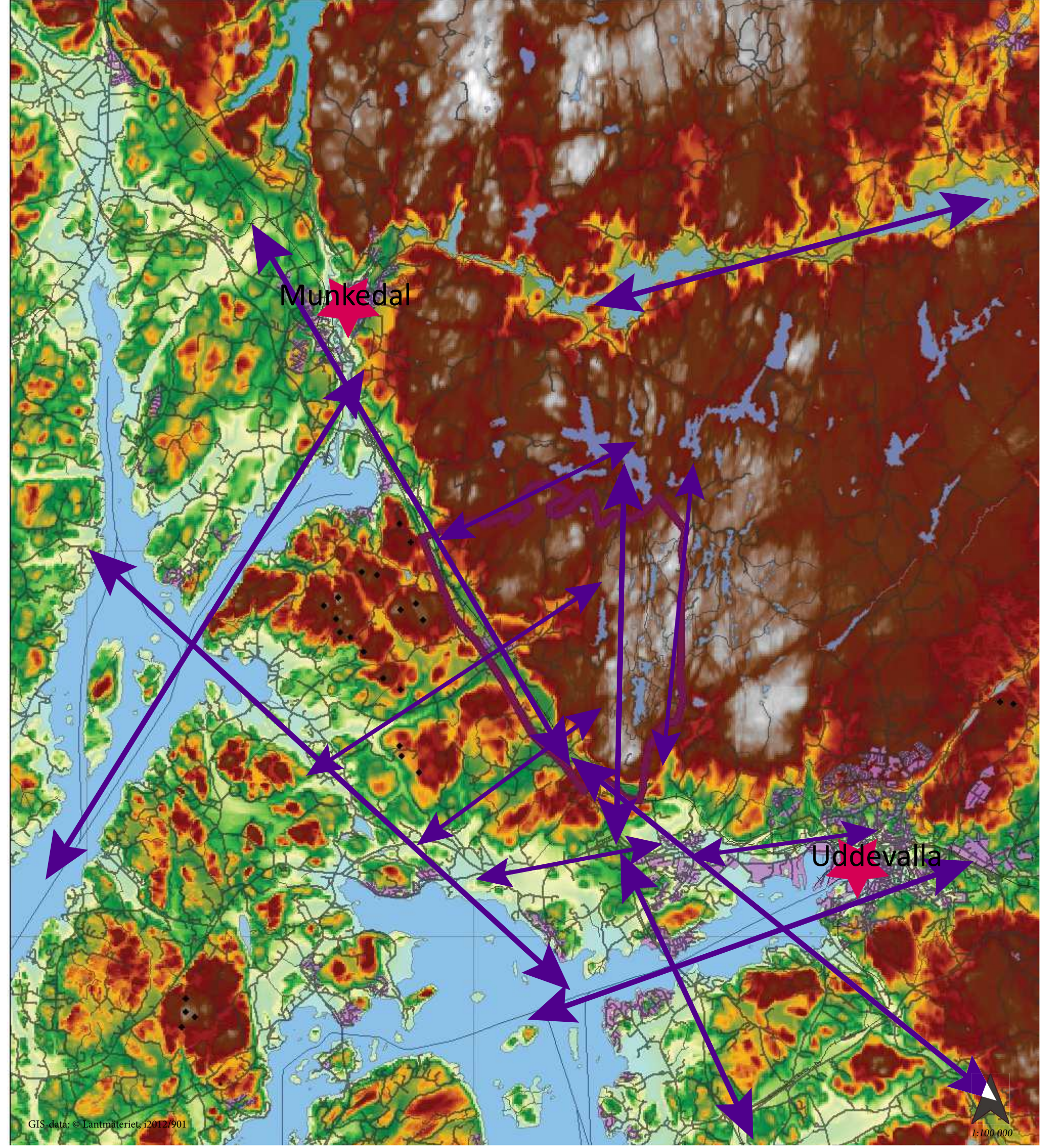
ANDRA PROBLEMSTÄLLNINGAR

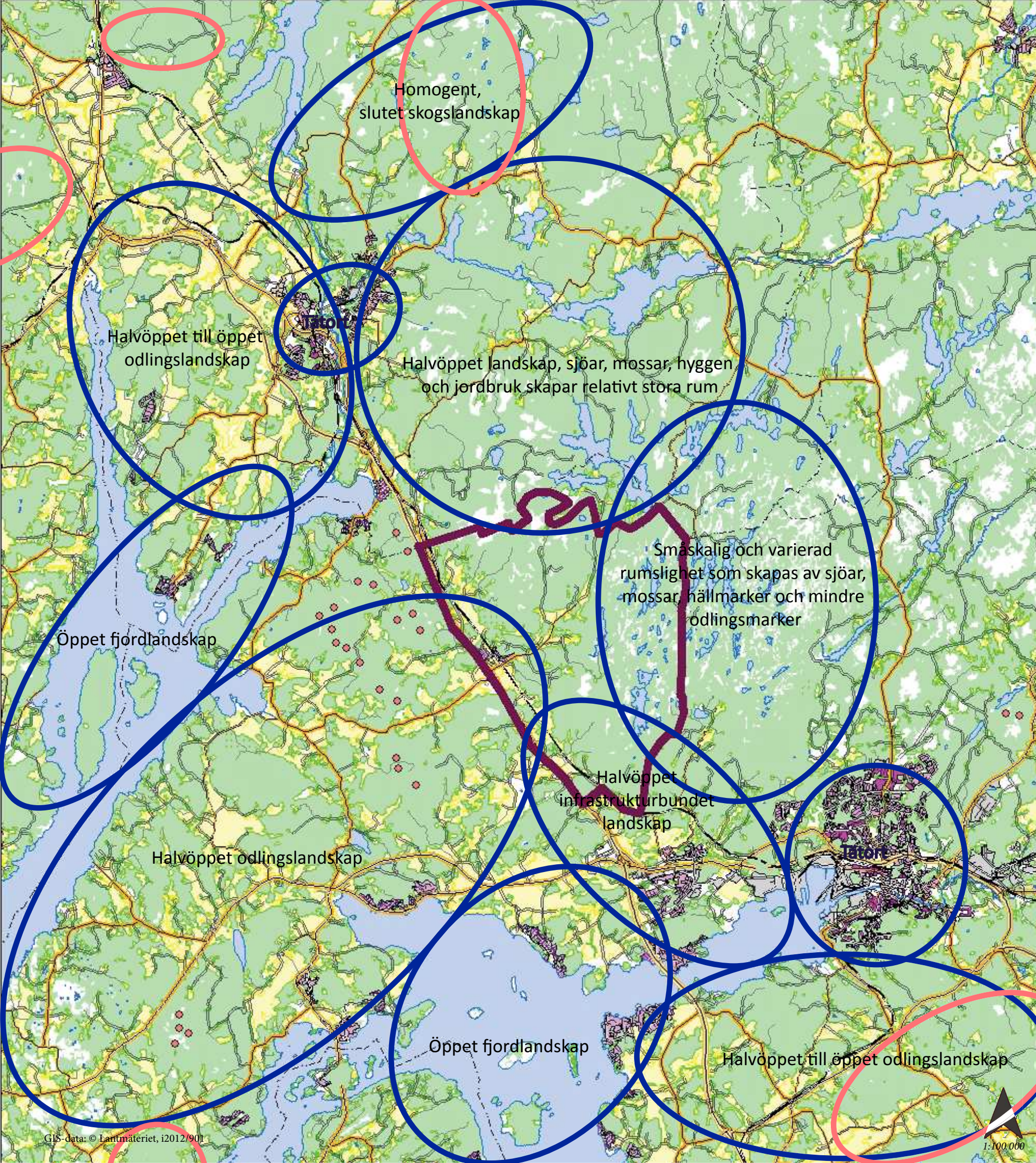
- Tillfartsvägar i den höga terrängen kan både göra området mer tillgängligt för rekreation men kan också synas på långt håll i de fall de kräver stora ingrepp i terrängen.
- Naturvärden kan störas om etableringen görs felaktigt men ges stöd till det småskaliga jordbruket i området så kan det även gynna biodiversiteten samt att nya biotoper kan skapas längs med de skapta tillfartsvägarna.
- För rekreationen kan tillfartsvägarna skapa större tillgänglighet och därmed nya möjligheter till rekreation samtidigt som ljudet och rörelserna från vindkraften kan uppfattas som störande för upplevelsen.

EGNA EXPERTANALYSER

LANDSKAPETS ÖVERGRIPANDE RIKTNINGAR

En större riktning som kan ses i landskapet runt omkring platsen är E6 och järnvägen som genom deras transportfunktion för ett stort antal människor, både Uddevallabor, besökare och genomresande skapar riktning. Infrastrukturen skapar även en tydlig topografisk delning av landskapet. Den andra riktningen som mer är av främst topografisk art är den höjdrygg som sträcker sig i nord-sydlig riktning tvärs över platsen. Längre ut mot kusten så är det fjordarna som skapar riktningar. Sprickdalar skapar riktningar från sydväst till nordost, sprickdalarna används ofta även för transport.

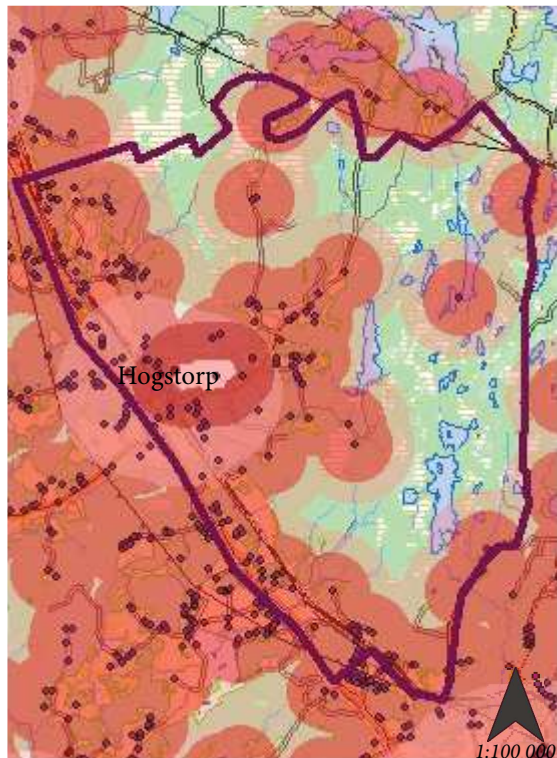

OMGIVNINGEN

Genom att studera vad som är skrivet om omgivande områden i Uddevallas landskapsanalys (Uddevalla kommun 2012:1 [online]) och Munkedals vindbruksplan (2010 [online]) så har den undersökta platsens omgivning kunna delas upp ut efter hur pass öppet landskapet är, vilket kommer att påverka hur synlig vindkraften kommer bli från dessa områden. Väster om E6 och ut mot kusten så är rumsligheten större och öppenheten gör att siktlinjerna blir längre. Detta kan göra att vindkraftverk på Herrestadsfjället blir synliga på långa avstånd från dessa områden. Precis norr och söder om området är landskapet halvöppet med större sjöar och sankmarker som gör att synligheten blir relativt hög. Öster om området är rumsligheten mer komplex och av mindre skala, vindkraften kommer därför inte synas i lika stor utsträckning i detta område.

Befintlig vindkraft i Uddevalla kommun (rosa punkter) kommer från underlag erhållet från Ramböll som utfört landskapsanalysen i Uddevalla. I omgivande kommuner visar rosa ringar områden där vindkraft finns etablerat samt var det finns tillstånd att uppföra nya verk. Dessa platser är hämtade från Vindbrukskollen (Vindlov 2014, [online]). Inom kommunen är vindkraften etablerad främst i ett par områden väster om E6:an.

FÖRUTSÄTTNINGAR

BEBYGGELSE

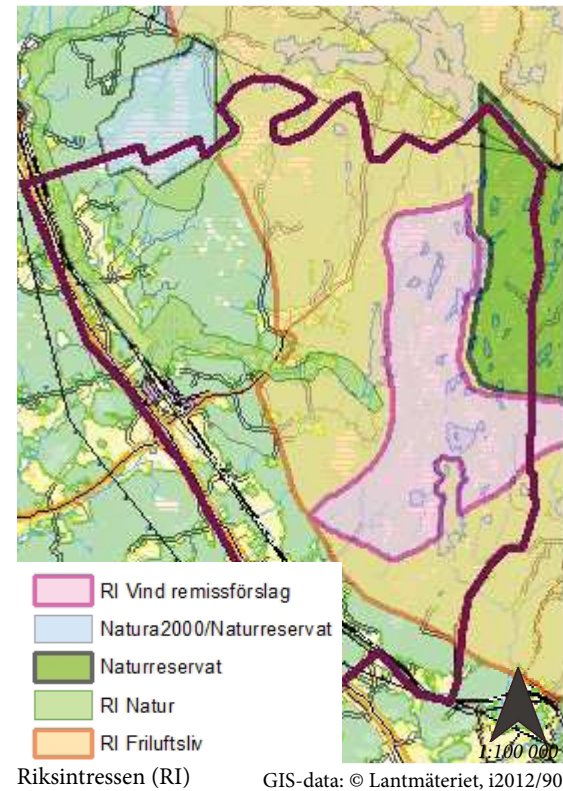
De flesta bostäderna i området ligger längs med E6:an och järnvägen med koncentration i Hogstorp och dalgången som härifrån sträcker sig in mot fjället. Dalgången och sträckan närmast öster om E6 inräknas i landskapstypen Kustnära spricklandskap och karaktärsområdet Det inre Bokenäset. Söder om området tättnar bebyggelsen längs väg 44, vid Torp och in mot Uddevalla tätort.

Ett område nordöst om befintlig bebyggelse i Hogstorp (ljus rosa på kartan) är i detaljplaneprogrammet (Uddevalla kommun 2010 [online]) utpekade som ett möjligt område för nya bostäder.

BUFFER FRÅN BEBYGGELSE

Två buffertavstånd har räknats på, de mörkare röda områdena är närmare än 500 meter från hus, eller gård. Detta avstånd nämns som ett minimiavstånd (Wizelius 2007). De ljusare partierna är ett avstånd på 800 meter som är taget från det avstånd som används vid framtagandet av de nya riksintresseområdena för vind. De vitare partierna är ett avstånd på 1000 meter till sammanhängande bebyggelse.

I området är höjdskillnaderna ibland stora, vilket denna buffertberäkning inte tar hänsyn till. Den ger alltså enbart ett hum om var avståndet är tillräckligt stort till bebyggelse för att exempelvis etablera vindkraft.

RIKSINTRESSEN (RI)

I närheten av området finns två naturreservat; Herrestadsfjället och Bredmossen. Här finns även ett par områden med riksintresse för naturliv, ett stort område med RI friluftsliv och ett område som ligger på remiss för att bli RI vind. Bredmossen är också Natura 2000-område.

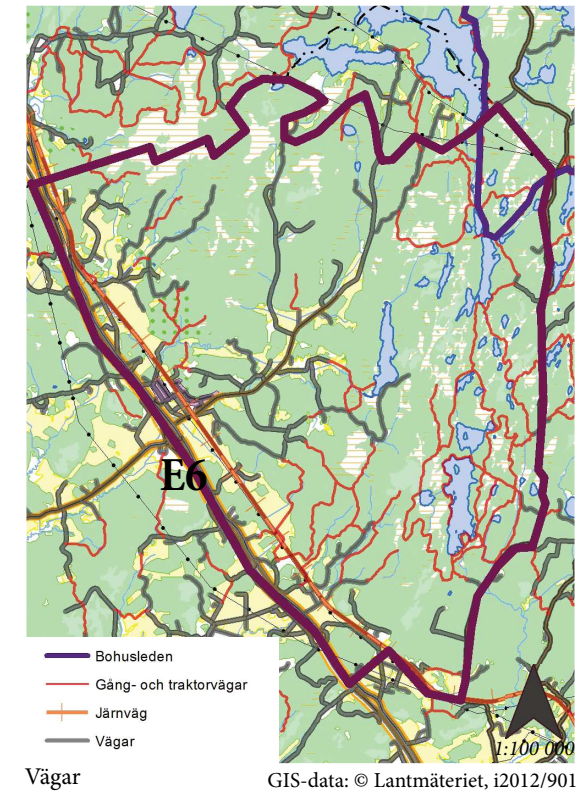
VÄGAR

Det finns ett fåtal bilvägar (gråa på kartan) i området. Förutom E6:an, som är den stora trafikleden genom kommunen så finns en mindre bilväg som går tvärs över fjället i nord-sydlig riktning. Denna bilväg är det som utgör den östra gränsen för fördjupningsområdet (den mörkt lila linjen). Dalgången som sträcker sig från Hogstorp är även denna försedd med bilväg. Upp på fjällets höjder är möjligheterna att transportera sig med bil begränsade.

Det finns rikligt med gång- och traktorvägar (röda) i området. Dessa kan möjligen ge en fingervisning om var människor brukar rör sig i området på fritiden.

LANDSKAPETS VÄRDEN

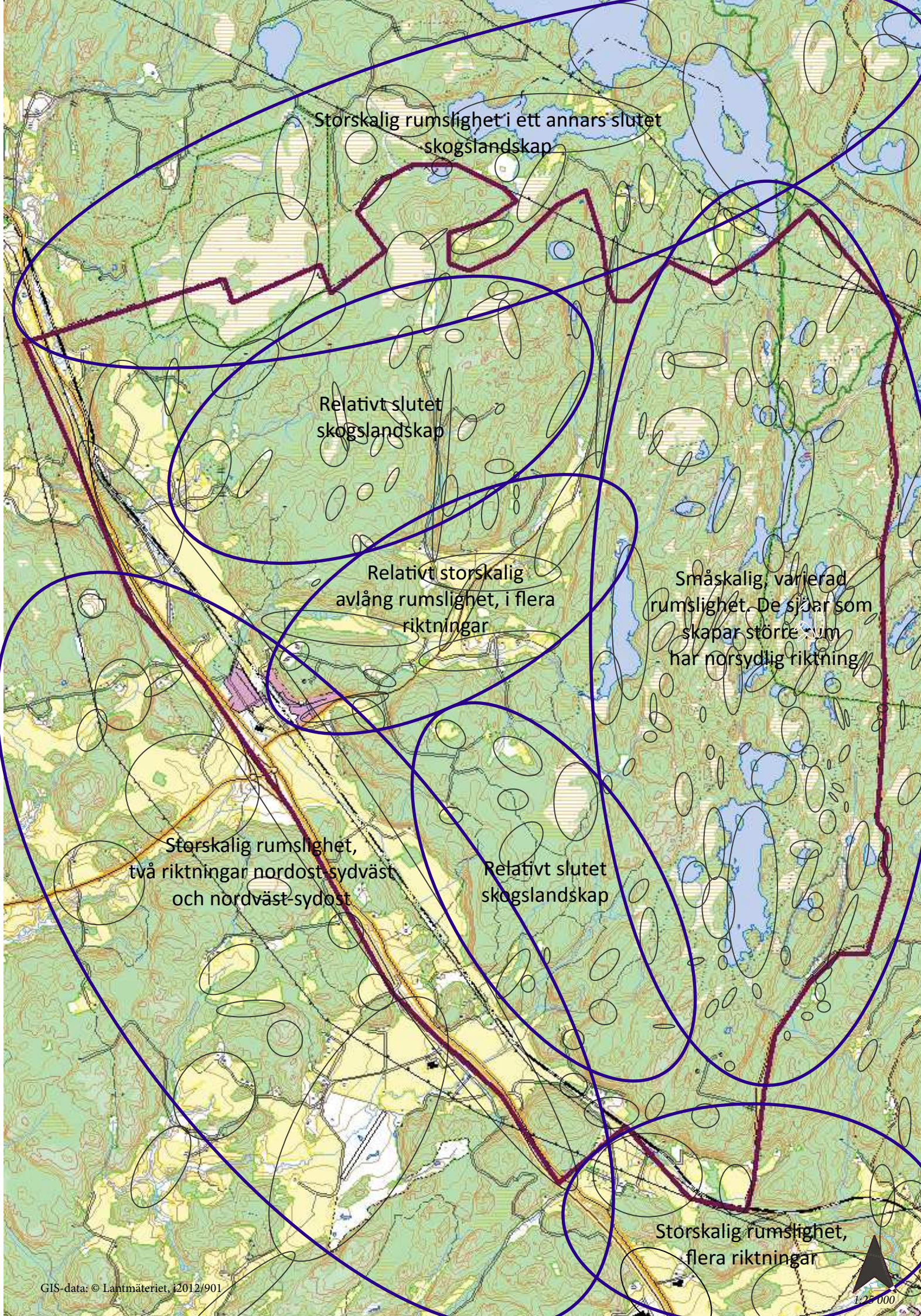
Av de nämnda värden kunskapsvärden, upplevelsevärden och bruksvärden (Boverket 2009:1 [online] och 2009:2 [online]) som ett landskap kan tillskrivas så har Herrestadsfjället platser som besitter alla dessa tre. När det gäller kunskapsvärdet så ligger detta inte i en stor

mängd värdefulla byggnader eller fornlämningar utan i den kunskap som kan fås om hur fjället och miljön har brukats förr och med kunskap om olika naturtyper. Platser som lyfts fram med dessa värden är Åleslån och Bredmossen. Bruksvärdet ligger i de rekreativa möjligheter som finns över hela området och upplevelsevärdet som medborgarna tillskriver området är storslagenhet, orördhet och "tysthet".

Dessa värden är inte något som är knutet till ett speciellt innehåll i landskapet utan kommer av områdets övergripande karaktär.

I området kan rumsligheter förekomma som nämns som extra känsliga för vindkraft (Boverket 2009:1 [online]). Just här är det främst frågan om kontemplativa landskapsrum, som bidrar med lugn, tystnad, avskildhet och/eller storslagenhet samt symboliska landskapsrum. Även ålderdomliga rum kan förekomma, då främst i jordbruksområdena. De kontemplativa rummen handlar främst om speciellt storslagna eller avskilda platser där brukarna kan hitta de upplevelsevärden som de tillskrivit landskapet just här (storslagenhet, orördhet och tysthet). De symboliska platserna finns troligen runt de stugor och rastplatser som har varit viktiga utflyktsmål för lokalinvånarna sedan 1930-talet. Att hitta dessa landskapsrum är viktigt i en framtida dialog med allmänheten inför en eventuell vindkraftsetablering.

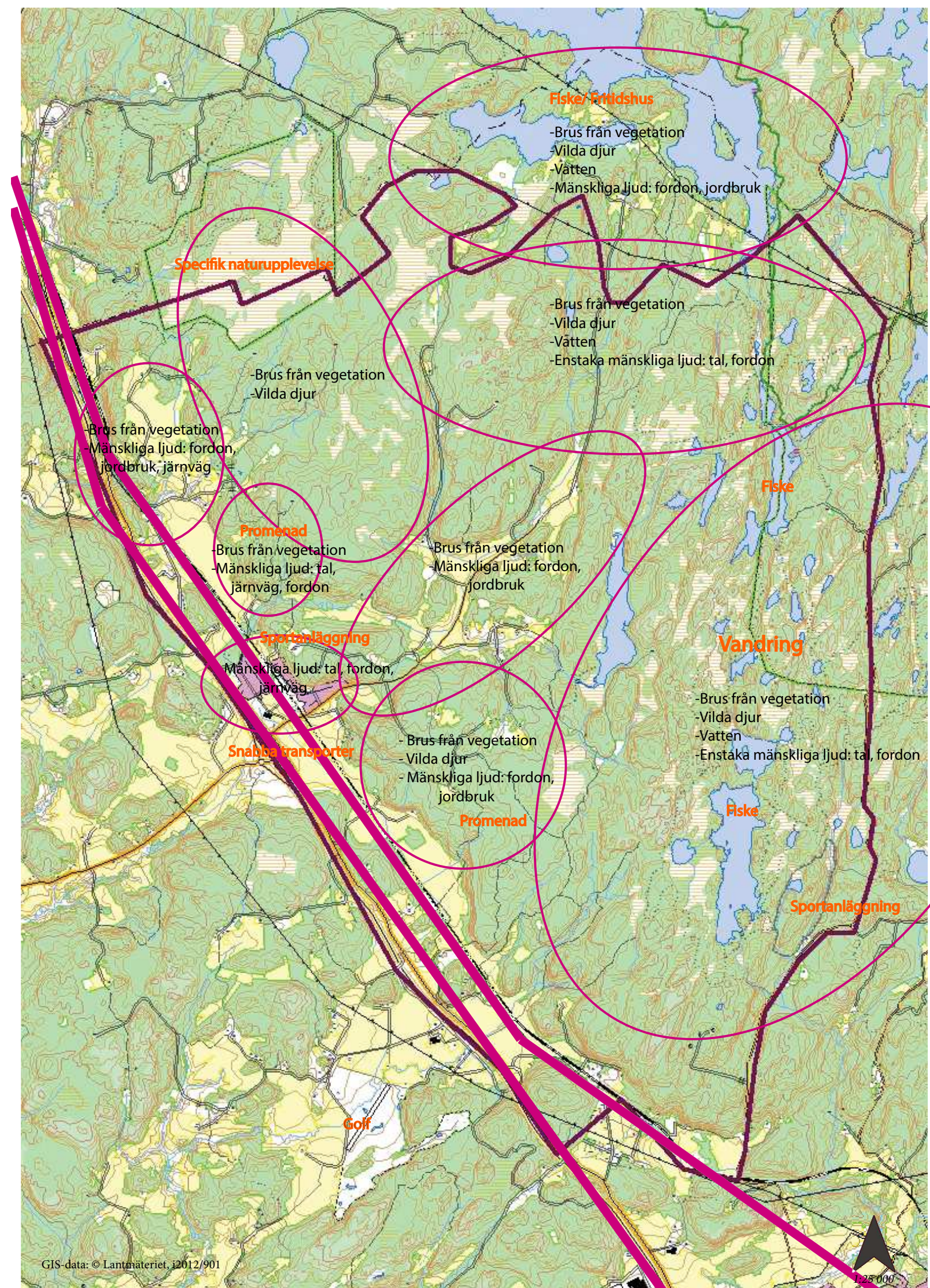
RUMSLIGHET

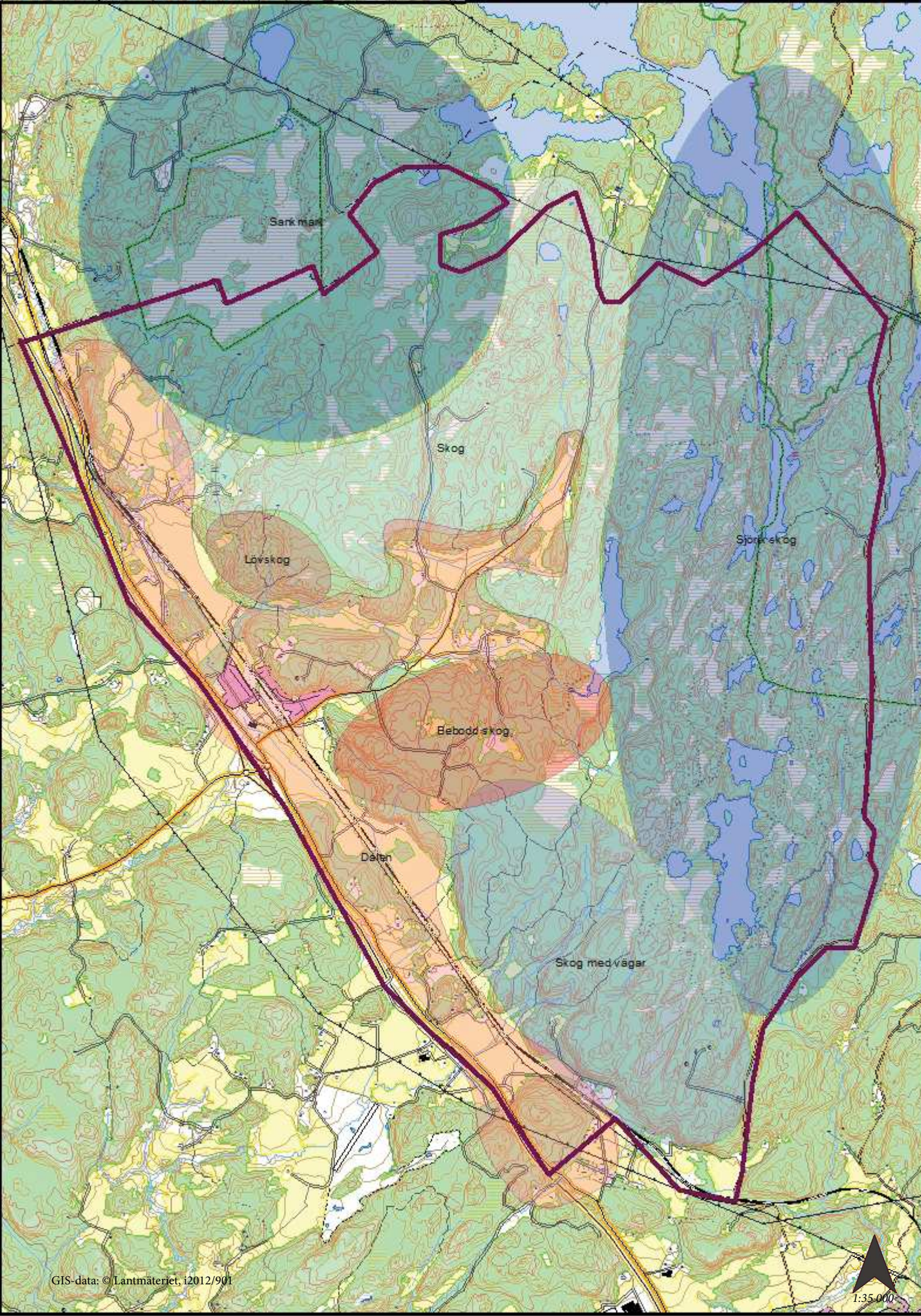
Som Uddevallas landskapsanalys (Uddevalla kommun 2012:1 [online]) fastslagit så skapar de många sjöarna, mossarna samt hällmarkerna och ett fåtal odlingsmarker rum i landskapet på Herrestadsfjället. De högsta delarna av fjället, östra delarna av området besitter en komplex och varierad rumslighet. Större rum som de stora mossarna och sjöarna skapar varvas med små intima rum på de annars skogsklädda höjderna. Längre västerut öppnas landskapet upp och de öppna rummen som här ofta består i odlingsmarker blir större, även om det här fortfarande kan uppfattas som ett landskap med förhållandevis liten skala. En analys av rumsligheten kan användas för att få en känsla för landskapet skala och utblickspunkter.

AKTIVITET OCH LJUDUPPLEVELSE

Ljudupplevelsen beror på mottagaren, olika aktiviteter påverkar mottagarens sinnesstämning och påverkan från omgivningen på olika sätt (Hedfors 2003). I denna karta har därför ljudkällor av olika slag sammanställts med de olika aktiviteter som människor använder landskapet för. Förutom de aktiviteter som nämns på kartan så kan jakt och naturupplevelse samt svamp- och bärplockning läggas till för hela området. Större ljudkällor som kan nämnas är E6 och järnvägen.

Av de åtta baskaraktärerna så dominerar karaktärerna, de rofyllda, det vilda, det artrika och rymd inom området. Av dessa karaktärer så är alla förutom det artrika nämnda som karaktärer där ljudmiljön har stor betydelse för upplevelsen (Bengtsson och Ryberg 2012, s.112). För en beskrivning av de olika karaktärerna hänvisas till artikel i Sveriges natur (Hellmark 2005 [online])

ETT STEG YTTERLIGARE I KARAKTÄRISERINGEN

DELOMRÅDEN

Genom att lägga samman information från ovanstående kartor, samt genom platsbesök har ett antal “delområden” kunna hittas. Dessa blir en slags fördjupning på de karaktärsområden som beskrivs i Uddevallas landskapsanalys (Uddevalla kommun 2012:1 [online]).

Gränsdragningen av de olika delområdena bör ses som ungefärliga. En beskrivning och utvärdering av de olika delområdena har varit viktigt för bedömningen av påverkan från vindkraft i närzonen. De sju delområdena kan också delas upp i två kategorier de röda kan i huvudsak ses som vardagslandskap medan de blå huvudsakligen klassas som helglandskap.

Grundkarta: © Lantmäteriet, i2012/901. Detta område sägs i Uddevallas landskapsanalys tillhöra ett annat karaktärsområde och landskapstyp än Herrestadsfjället. Det går att läsa i den HLC som utförts i Uddevalla att detta område hör till de områden där utvecklingstakten är långsam och att det småskaliga jordbruket är den process som är med och formar landskapet. Områden med småskaligt jordbruk uppvisar enligt HLC ofta en lång kontinuitet och en variation av olika aspekter från olika tider kan skönjas i detta landskap. I takt med att tekniken för jordbruket har ändrats så har även landskapet ändrats även om inte några stora omvälvande förändringar skett just här, småskaligheten kan fortfarande ses. Området har varit bebott sedan bondestenåldern (4000-1800 f Kr), på den tiden var troligen boskapsskötsel den huvudsakliga ekonomiska selsättningen tillsammans med det som havet kunde inbringa. Även om inte odlingen hörde till huvudsysselsättningen så var den ett viktigt inslag. (Uddevalla kommun 2012:1 [online]) Enligt GIS material tillhandahållit av landskapsanalysens utförare så är processer som pågår idag urbanisering och igenväxning.

Bebyggelse- Till skillnad från de andra delområdena så finns här förhållandevis mycket bebyggelse och även ett område som i detaljplaneprogrammet är utpekade som möjligt för nya bostäder.

Vägar- Området är till stora delar tillgängligt både med bil och till fots.

Rum- Rumsligheten är här större än omgivande delområden, på grund av jordbruket. Skogsklädda "öar" samt topografiska variationer gör ändå att rumsligheten är varierad.

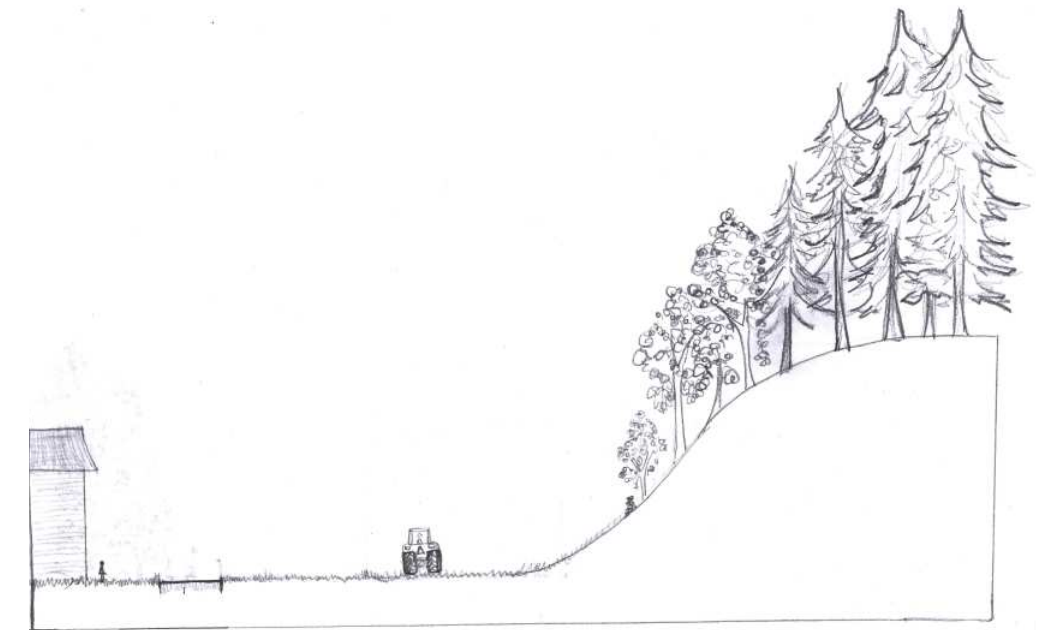
Struktur- Området ligger lågt insprängt mellan de skogsklädda höjderna.

RI- Till viss del omfattat av riksintresse för naturvård och friluftsliv.

Ljud- I förhållande till de andra delområdena så är många av ljudkällorna här alstrade av människans olika aktiviteter. Järnvägen och E6 passerar genom området, dessa är ljudkällor som kontinuerligt påverkar ljudmiljön. Här finns även en sportanläggning och jordbruk som periodvis skulle kunna bidra till ljudmiljön. Flertalet av aktiviteterna här är av sådan art att de kräver direkt uppmärksamhet och är därmed inte lika beroende av omgivningen.

SLUTSATSER VINDKRAFT

Att placera vindkraft i detta delområde kan på grund av den täta bebyggelsen och dåliga vindresurser inte ses som en möjlighet. En risk för området är att Hogstorp och den dal som härifrån sträcker sig in mot Herrestadsfjället får vindkraft i flera väderstreck och att därmed en inringningseffekt uppstår. Från vissa platser kan befintliga verk på västra sidan av E6 synas idag. Ansökningar om vindkraftverk norr om området finns också samt att söder/sydöst om området så finns ett område på remiss för att bli riksintresse vind. Möjligheter som vindkraften skulle kunna medföra till detta delområde är en större tillgänglighet till omgivande skogsområden och ekonomisk delaktighet i vindkraftsprojekten.

- Möjlighet till stöd för jordbruket, hålla markerna öppna
- Större tillgänglighet i omgivande skogsområden
- Risk för inringning
- Det finns risk för att det uppkommer vindskyddade lägen i dalen där ljud från vindkraften inte maskeras av omgivningsljudet
- Ett acceptabelt respektavstånd (500m) till bostäder kan inte erhållas

Här varvas produktionsskog med skog av mer “vildmarksliknande” karaktär på hållarna. Detta delområde har också enligt HLC en långsammare förändringstakt än omgivande skogsområden. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

Bebyggelse- Området är i princip obebott.

Vägar- Otillgängligt både med bil och till fots. Ett par bilvägar passerar området i nord-sydlig riktning, båda dessa vägar är dragna i dalar.

Rum- Detta områden har få sjöar rumsligheten är därmed inte så varierad.

Den rumslighet som finns skapas av hyggen och hållmarker.

Struktur- Området består av flertalet höjder som i förhållande till sin omgivning är relativt höga. Rakt igenom området finns ett par sprickdalgångar.

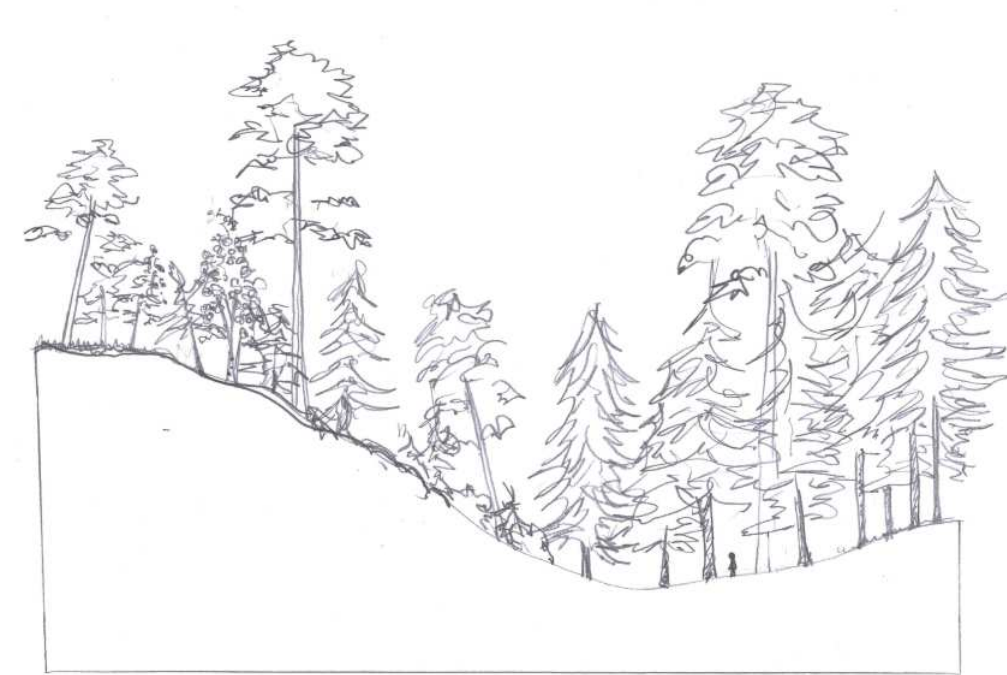
RI- Stora delar är klassat som RI friluftsliv.

Ljud- Naturskapta ljud och aktiviteter som består i naturupplevelsen och därmed påverkad av omgivningens ljudlandskap.

SLUTSATSER VINDKRAFT

Detta område är idag väldigt otillgängligt och kan i och med det även uppfattas som orört. Vindkraften skulle i detta område kunna medföra ett det blir tillgängligt för rekreation men tillfartsvägar skulle med ogenomtänkt planering leda till stora ingrepp på de skogsklädda höjderna. Då det finns få befintliga vägar i området idag så krävs att en stor del av tillfartsvägarna behöver nyetableras. Rumsligheten och karaktären kan anses var enformig, vindkraften skulle kunna medföra en variation som därmed hjälper till med orienteringen i landskapet. Placeras vindkraftverken på ett genomtänkt sätt så kan den mindre dal som passerar i området inramas och de höjder som finns framhävas. Ljud och visuell påverkan från kraftverken skulle kunna

störa upplevelsen av orörd natur som finns i området idag. I en stor del av området är det möjligt att etablera vindkraft samtidigt som det går att i stora delar hålla ett respektavstånd till bostäder på 500 meter, utökas detta avstånd till 800 meter så blir en mindre yta tillgänglig. En av dessa ytor blir då i nära anslutning till Bredmosens naturreservat den andra i anslutning till det som i Uddevallas landskapsanalys benämns som karaktärsområde ”Byrevattnet”. Byrevattnet är ett artrikt område där en del bebyggelse finns, denna bebyggelse är troligen idag fritidshusbebyggelse (Uddevalla kommun 2012:1 [online] s.57).

- Ökad tillgänglighet
- Öka orienterbarheten och variationen
- Framhäva höjder, dal och landskapsriktningar
- Ett respektavstånd på 500-800 meter kan hållas till bostäder
- Risk för att tillfartsvägar blir stora ingrepp i terrängen
- Risk för visuell påverkan på Bredmossens naturreservat
- Risk att störa de audiella kvalitéerna
- Risk för nåldyneeffekt vid placering på toppen av områdets höjder
- Det finns risk för att det, mellan höjderna uppkommer vindskyddade lägen där ljud från vindkraften inte maskeras av omgivningsljudet, vid etablering i de norra delarna finns även denna risk i karaktärsområde ”Byrevattnet”

Huvudsakligen består området av produktionsskog. HLC beskriver området som modern glesbygd vilket innebär få fornlämningar och glest bebyggt. Den pågående processen här är, liksom i många andra av delområdena, ett övergivande av skogsjordbruk där förändringstakten är medel. Övergivandet av skogsjordbruk går hand i hand med en ökning av skogsbruk då de övergivna jordbruksområdena i många fall omvandlats till marker för skogsbruk. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

Bebyggelse- En del byggelse med omgivande jordbruk.

Vägar- I området finns både bilvägar och gångstigar.

Rum- Jordbruket bildar öppna rum i detta delområde.

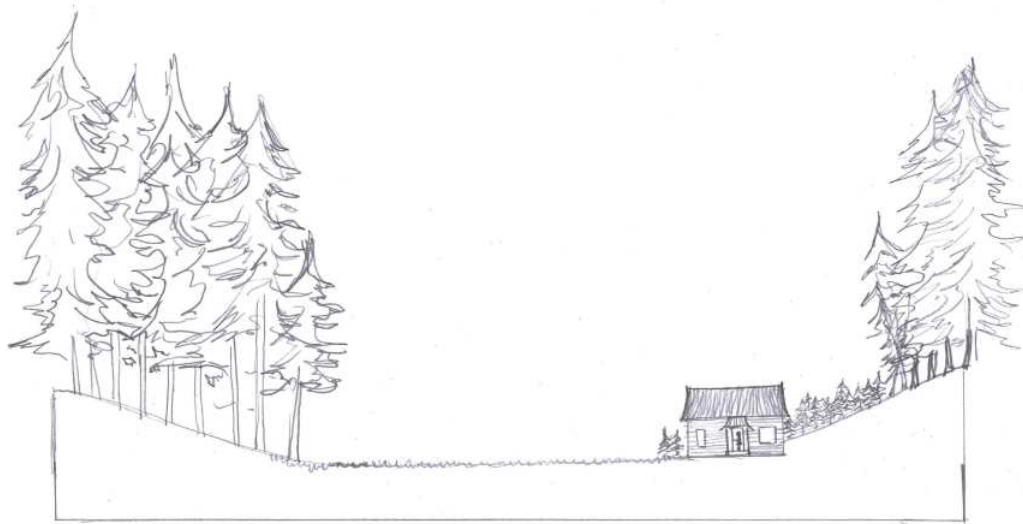
Struktur- Området ligger på en höjdplatå med de högre delarna av Herrestadsfjället på ena sidan och de lägre liggande dalen på andra sidan.

RI- Är av riksintresse för friluftsliv.

Ljud- Här finns både människoskapta ljudkällor så som jordbruk och fordonstrafik men även naturgivna ljudkällor går att finna till exempel bruset från skogen och fågelkvitter. Aktiviteterna är av den karaktären att de inte kräver en direkt uppmärksamhet.

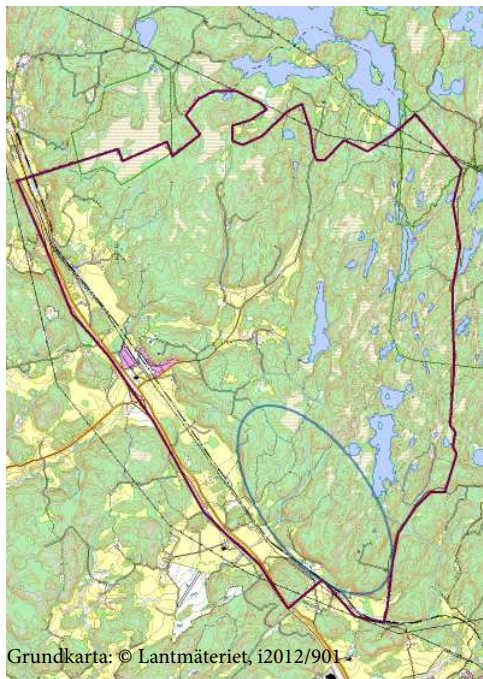
SLUTSATSER VINDKRAFT

I det bebodda skogslandskapet skulle vindkraften kunna bidra till att hålla markerna öppna, befintliga vägar skulle kunna användas och rustas för tillfartsvägar och därmed öka tillgängligheten för de boende i området. Störningar så som ljud och skuggor från vindkraftverken kan vara en konflikt för de som bor i området samt att den unika boende kvalitén med att bo mitt i den täta relativt orörda skogen kan störas.

- Ökad tillgänglighet samt bättre vägar för boende
- Befintliga vägar kan till viss del användas
- Ekonomiskt stöd till jordbruket, hålla markerna öppna
- Ett acceptabelt respektavstånd (500m) till bostäder kan inte erhållas

Hör till modern glesbygd med medelhög förändringstakt och övergivande av skogsjordbruk som huvudsaklig förändringsprocess. (Uddevalla kommun 2012:1 [on-line])

Bebyggelse- Ingen bebyggelse inom delområdet.

Vägar- Här går att finna en hög koncentration av gång-/traktorvägar. Området är därmed lättåtkomligt men inte med bil. Gångvägarna leder dock inte upp till de högre liggande sjörika delarna av Herrestadsfjället.

Rum- Rumsligheten kan uppfattas som enformig med tät skog med ett fåtal större rum bestående av hyggen och mossar.

Struktur- En större höjdskillnad mellan detta delområdet och delområdet ”Sjörök skog”

RI- Stora delar av området är av riksintresse för friluftsliv och delar av området bifinner sig även i ett område på remiss för riksintresse vind.

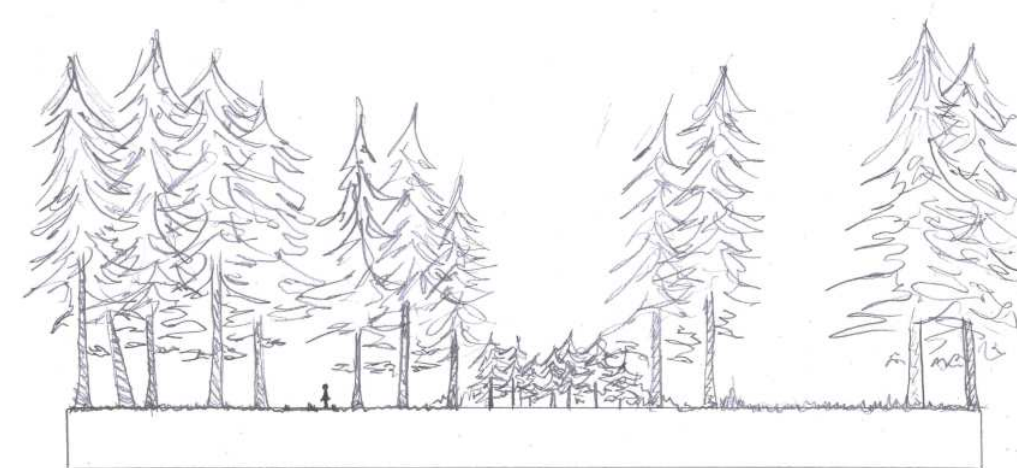
Ljud- Trolig rekreation i området är av sådan art att omgivande ljudlandskap är viktigt, området har ett så kallat milt ljudlandskap.

De östra delarna av detta område ligger högre och här finns tv-masten, dit går också en bilväg som dock är reglad med en vägbom. Området är obebott utan på kartan utmärkta gångstigar. Omkring tv-masten avråds människor att vistas via stora varningsskyltar. Denna del får en starkt industriell karaktär med den höga masten och de långa stödvajrar som löper ut i den omkringliggande skogen. Klassas som modern glesbyggd med medelhög utvecklingstakt.

SLUTSATSER VINDKRAFT

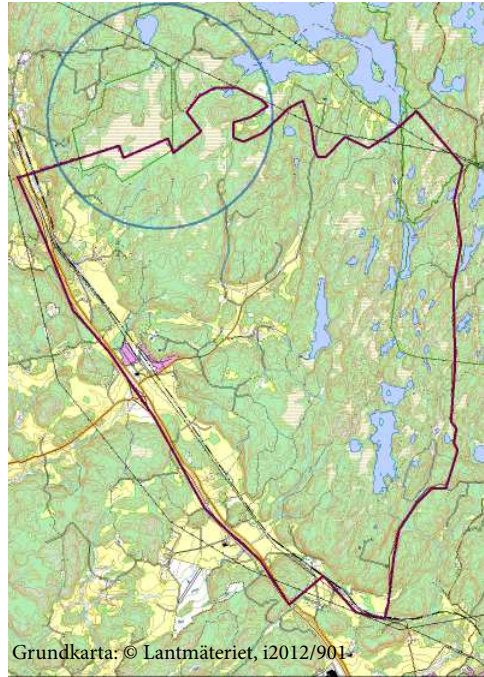
Många möjligheter och konflikter som vindkraften medför till detta område delas med delområdet ”Skog”. Dock finns här ett större antal befintliga traktor- och gångvägar idag, en möjlighet för att minska ingreppet är att dragningarna för dessa används för nya tillfartsvägar till vindkraftverken. Höjdskillnader mellan detta område och det ”Sjörika skogen” skapar en rumsdelning dem emellan. Höjdskillnaden medför även en risk att vindkraften stör utsikter från högre punkter på fjället. Med en buffert på 500 meter till bostäder så blir det utifrån de förutsättningarna möjligt att etablera vindkraft i området. Med en buffert på 800 meter så blir en yta möjlig, denna yta sammanfaller också med det område som är på remiss för RI vind.

Nordöstra delen av området där tv-masten är placerad blir mer otillgängligt då rörelse i direkt anslutning till masten avråds. Detta område är också ett område som kommer på fråga angående vindkraft i slutsatserna från den workshop som gjorts i Uddevallas landskapsanalys. Den visuella påverkan som masten redan ger skulle kunna tala för en större tålighet för vindkraft samt då människor ej rör sig i området så kan även den audiella påverkan störa ett färre antal människor.

- Ett respektavstånd på 800 meter kan hållas till bostäder
- Ökad tillgänglighet i området med bil och cykel
- Öka den rumsliga variationen
- Befintliga vägdragningar kan till viss del användas
- Förstärka höjdskillnaderna till omgivande områden
- Höjden med tv-masten som landmärke kan stärkas
- Rekreation som bedrivs på dagens gång-, traktorvägar kan störas audiellt samt visuellt
- Omgivande välbesökta rekreationsmiljöer på fjället samt väster om E6 påverkas visuellt, utsikter kan blockeras, nåldyneffekt kan uppkomma. Då omgivande områden i sig är av komplexkaraktär.

Bebyggelse- Obebott

Vägar- Tillgängligheten med bil är begränsad men stigar för vandring finns.

Rum- Detta område karaktäriseras av produktionsskog men där de stora mossarna och sjöarna skapar förhållandevis stora öppna rum i den annars täta skogen. Bredmossen är den största av mossarna i området. "Bredmossen bjuder på en magnifik utsikt över öppna, obrukade vidder. Detta stycke bohuslänsk "vildmark" har utöver sitt vetenskapliga värde även stort skönhetsvärde." (Uddevalla kommun 2012:3 [online])

Struktur- Som det skrivs på Uddevalla kommuns hemsida så är Bredmossen

öppen och omges av skogsbeklädda höjder. Vilket kan tala för hela området.

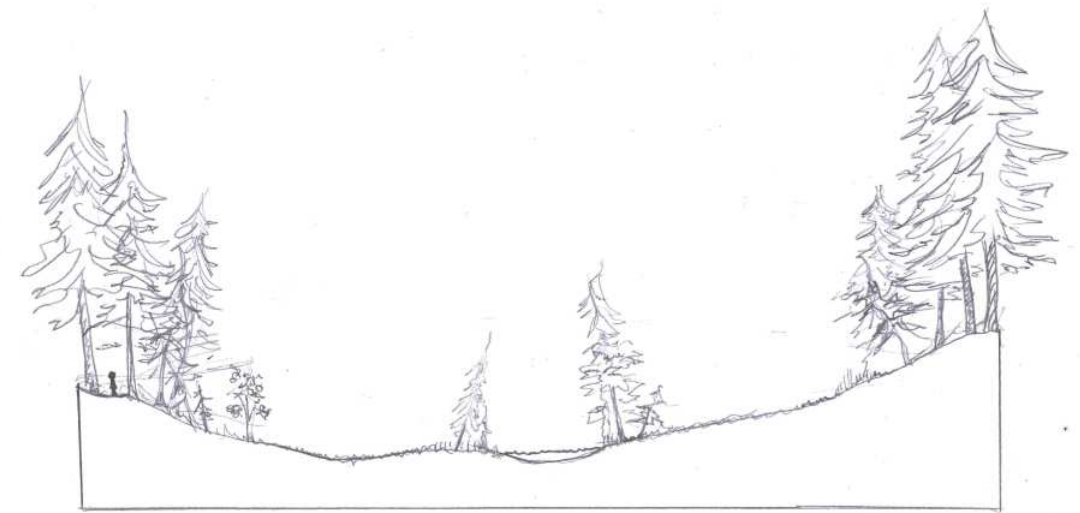
RI-Bredmossen omfattas både av riksintresse för naturvård och naturreservat samt Natura 2000.

Ljud- Ljudkällorna består i de naturgivna ljuden som kommer från djur och vegetation och aktiviteten som består i naturupplevelsen är beroende av ljuden från omgivningen. Aktiviteter som området används till är vandring och skidåkning enligt diarieförda synpunkter angående vindkraftsetablering i angränsande områden. (Uddevalla kommun 2011:3)

Förändringstakten är långsam (Uddevalla kommun 2012:1 [online]). Uddevallas kulturmiljövårdprogram (Uddevalla kommun 2002) beskriver Bredmossen som intressant ur en pedagogisk utgångspunkt, som en plats där det är möjligt att studera myrens olika igenväxningsfaser. I beslut om naturreservatbildande från länsstyrelsen år 1970 beskrivs myren som den myr som är bäst av utbildningssyfte i hela länet och bör därför skyddas och vårdas (Länsstyrelsen 1970 [online]).

SLUTSATSER VINDKRAFT

Detta område är ett område som beskrivs som "vildmarksliknande" en vindkraftsetablering här skulle kunna störa denna upplevelse både visuellt och audiellt. Området är relativt otillgängligt med bil men stigar och rastplatser för vandring finns, vilket tyder på en rekreativ användning av området. Av kommunens beskrivning av Bredmossen så kan den vida utsikten över de "natur lika" området som finns här ses som en tillgång (Uddevalla kommun 2012:3 [online]). Vindkraft både i detta område och i intilliggande områden bör ta hänsyn till detta, så att karaktären av detta naturreservatklassade område bibehålls. De stora rum som även de andra mossarna i området skapar bidrar till utsikter över stora delar av omgivningen. Blir inte vindkraften för dominant och "nära" i dessa utsikter skulle kontrasten som kraftverket medför kunna stärka upplevelsen av "vildmark".

- Ökad tillgänglighet med bil och cykel
- Buffert på 800 meter kan hållas till bostäder
- Kontrasten som vindkraften medför kan förstärka vildmarksupplevelsen
- Framhäva höjdskillnaderna i landskapet
- Stor audiell påverkan då aktiviteter i området i hög utsträckning är av den art då direkt uppmärksamhet ej krävs
- Den visuella påverkan kan störa vildmarksupplevelsen, de förhållandevis stora rummen kan göra att vindkraft i närliggande områden blir synliga från många platser
- Det finns risk för att det uppkommer vindskyddade lägen där ljud från vindkraften inte maskeras av omgivningsljudet, en sådan plats skulle kunna vara Bredmossen.

Förutom det på kartan utmärkta området för lövskog så kan karaktären även återfinnas i mindre områden på ett flertal ställen på gränsen mellan jordbruksmarken i delområdet "Dalen" och omgivande barrskog i delområdena "Skog", "Skog med vägar" samt "Bebodd skog". Även "öar" med denna karaktär kan ses i områden som annars består av jordbruksmark. Området hör till Förhistorisk expansionsbygd enligt HLC i Uddevallas LA med långsam utvecklingstakt och pågående förändringsprocess är det småskaliga jordbruket. (Uddevalla kommun 2012:1 [online])

SLUTSATSER VINDKRAFT

Större sammanhängande områden av lövskog kan ses som unikt i den här delen av kommunen och bör för både människa och djur därför tas en hänsyn till. Upplevelsen, både den audiella och visuella, i en lövskog blir en annan än i de omgivande produktions barrskogarna. Den ringa storleken på området skulle medföra att etablering av vindkraft eller tillfartsväg skulle skada den sammanhängande känslan av lövskog. Närheten till bebyggelse gör inte heller området lämpligt.

Bebyggelse- Området ligger i nära anslutning till bebyggelsen i Hogstorp

Vägar- Rikligt med gångstigar.

Rum- Består heltäckande av lövskog utan större rumsligheter.

Struktur- Områdena är i många fall starkt sluttande mot den omgivande jordbruksmarken och bebyggelsen.

RI- Delvis RI natur.

Ljud- Ljudet som kommer från de naturgivna förutsättningarna skiljer sig i karaktär från de andra delområdena då vegetationen här består av lövskog och inte barrskog som i övriga omgivande skogsområden. Detta gör även området unikt utifrån sin närmaste omgivning. Närheten till bebyggelse och snabba transportvägar ger även området mänskligt skapta ljudkällor.

- Ökad tillgänglighet
- Bättre vägar för boende i områdets utkanter
- Ett acceptabelt respektavstånd till bostäder kan inte erhållas
- Unik biotop och vardagsrekreativ miljö decimeras

Ett område som är den högsta delen av fjället. I HLC (Uddevalla kommun 2012:1 [online]), beskrivs området som ett område med medelhög utvecklingstakt, tillhörande modern glesbygd där processen även här består i ett övergivande av skogs-jordbruk. Processer som pågår idag är, enligt GIS material från Ramböll, igenväxning och rekreation, vilket gäller för hela fjället. Området används för bland annat vandring och fiske. I området finns på flera ställen skyltar som beskriver djur- och växtlivet i området samt rekreationsmöjligheterna som fjället besitter.

Bebyggelse- Delområdet är i princip obebott.

Vägar- Området har få bilvägar men desto fler gångstigar. Rörelsemönstren går ofta i nord-sydlig riktning liksom de geologiska formationerna.

Rum- Ett stort antal sjöar, både små och lite större, finns här. På grund av de många antal sjöar och mossar av varierande storlek så är rumsligheten varierad.

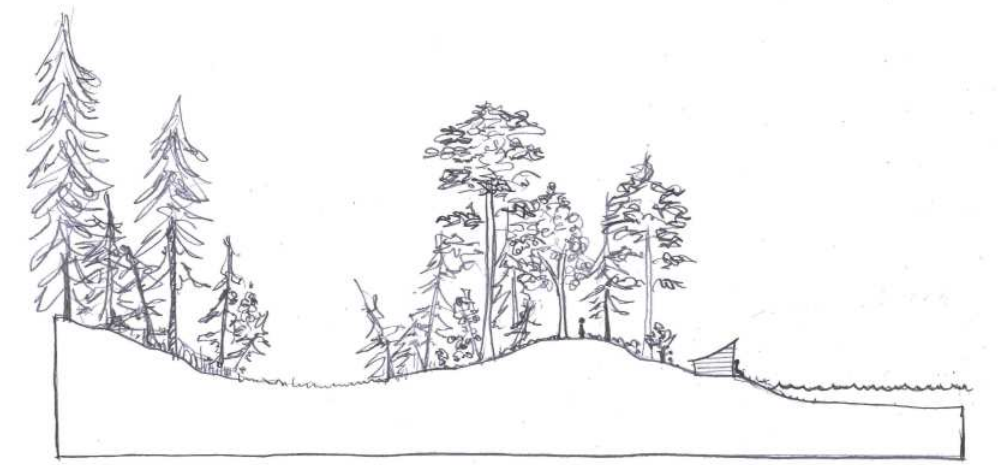
Struktur- Ett par mötesplatser som kan nämnas är Kärrestugan och Klämman. Från Klämman utgår ett elljusspår. Hela delområdet ligger högt i jämförelse med dess omgivning och topografin varierar även inom delområdet.

RI- Förutom riksintresse för friluftsliv så ligger även naturreservatet, Herrestadsfjället i anslutning och delvis i området.

Ljud- Ljud som kan höras är till största del naturgivna men periodvis kan, när mycket människor vistas på fjället, även människoskapta ljud troligtvis höras, speciellt i närhet till elljusspåret, kring Kärrestugan och andra vindskydd/rastplatser.

SLUTSATSER VINDKRAFT

Området har en unik karaktär i sin omgivning. Detta varierade, komplexa område används av en stor mängd människor för rekreation av olika slag, många av aktiviteterna är av sådan art som inte kräver direkt uppmärksamhet, så som vandring och fiske. De ljud som vindkraften skulle medföra här skulle därför vara något som kan komma i konflikt med den upplevelse som dessa människor söker i området. Väl genomtänkt placering i detta område skulle kunna skapa en kontrastverkan som gör att känslan av vildmark förstärks samt att verken skulle kunna förstärka skiftningarna i områdets topografi. På grund av att området är så obebott så är möjligheten här stor för att kunna hålla ett stort respektavstånd till bostäder. För detta delområde samt delområden i anslutning till detta är det av stor vikt att vindkraften kan uppkomma i samspel med friluftslivet som bedrivs på fjället, hela delområdet ligger inom RI friluftsliv och delar är även på remiss för RI vind. Angränsande naturreservat, Herrestadsfjället bör också tas i beaktande vid planering för vindkraft här.

- Områdets höjdvariationer kan framhävas
- Ökad tillgänglighet med bil och cykel
- Ett respektavstånd på 800 meter kan hållas till bostäder
- Kontrastverkan kan stärka friluftsupplevelsen
- Stor audiell påverkan då aktiviteter i området i hög utsträckning är av den art då direkt uppmärksamhet ej krävs
- Unik rekreativ miljö med närhet till samhället decimeras för de besökare som avskräcks från att vistas i direkt anslutning till vindkraften
- Visuell påverkan kan störa naturupplevelsen i intilliggande naturreservat
- På lägre platser på fjället kan vindskyddade platser uppkomma

DEL 4 HERRESTADSFJÄLLET I FRAMTIDEN

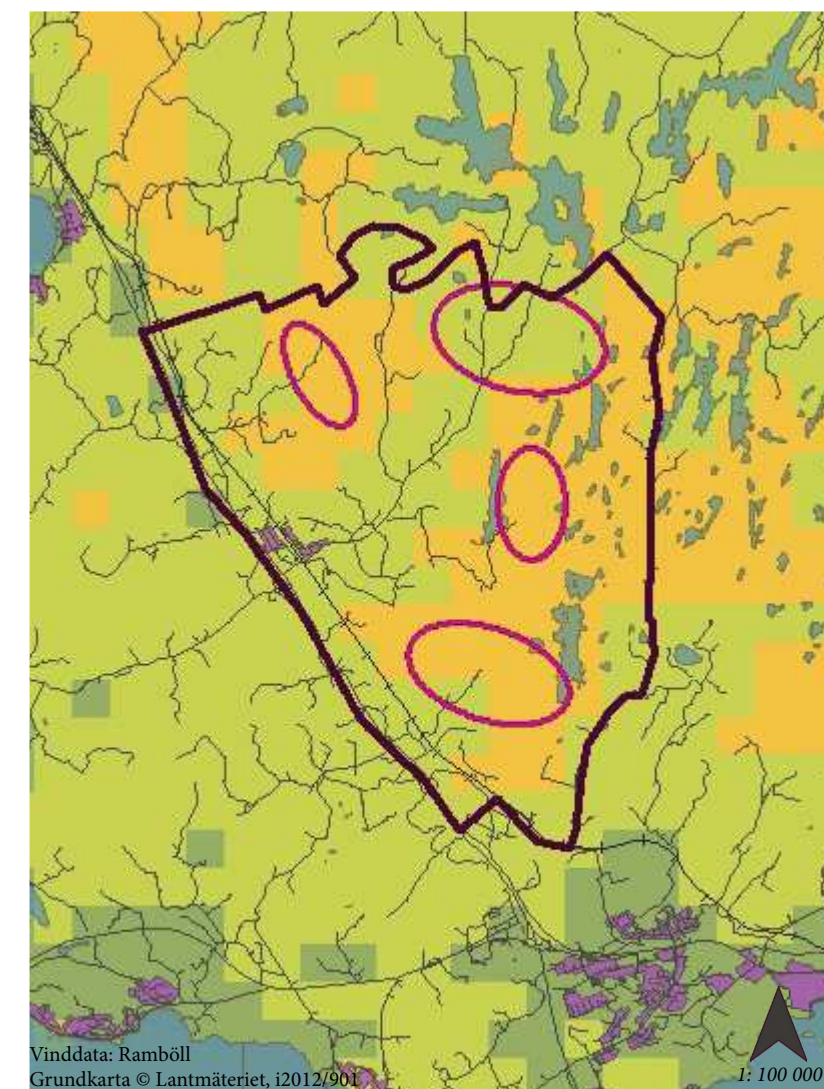
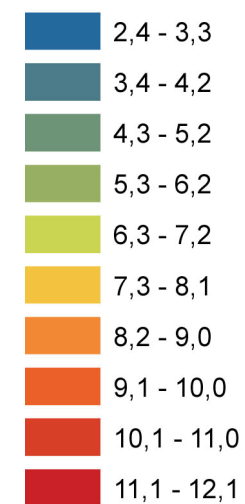
VAR KAN VINDKRAFTEN SAMSPELA MED LANDSKAPET

SAMMANFATTANDE SLUTSATSER FRÅN ANALYSEN- FYRA PLATSER

I analysdelen av detta arbete så har en fördjupning gjorts i området, vilket har lett fram till ett tredje steg. Landskapstypen och karaktärsområdet har redan gjorts i Uddevallas dialogbaserade landskapsanalys och nu delområden. De sju ovan beskrivna delområden har kunnat urskiljas, utifrån presenterat kartmaterial och platsbesök. Utifrån möjligheterna till att få ett fullgott avstånd till bebyggelse så framstår fyra olika platser inom dessa som möjliga för vindkraft (se karta till vänster). Dessa områden ligger i delområdena Skog, Skog med vägar, Sankmark och det Sjörika skogslandskapet.

VINDFÖRUTSÄTTNINGAR 100 METER

Förhärskande vindriktning i området är sydväst (Vindkraftsutredningen 1999:2). Tre av platserna har goda vindförhållanden, vid plats ett är vindhastigheten lägre och en lönsam etablering kan därför vara svårare här.

PLATS 1

DELOMRÅDEN

Området är till ungefär hälften Sjörikt skogslandskap och till hälften Skog. Vegetationen kommer till stor del att skymma vindkraften i närzonen. Den landskapsriktning, som dalgången och vägen skapar tvärs igenom området skulle kunna stärkas av vindkraft. Båda dessa delområden kan dra möjlighet av vindkraft dock med en hänsyn till det naturbetingade aktiviteter som platsen inhyser. I öst passerar Bohusleden, som är en större vandringsled, en etablering som samspelar med denna skulle kunna förstärka naturupplevelsen som vandrarna upplever efter vägen.

RIKSINTRESSEN

En liten del av platsen är på remiss för RI vind. I nära anslutning ligger naturreservatet Herrestadsfjället och vindkraftens visuella och audiella påverkan på detta område måste tas i beaktande.

AVSTÅND TILL BEBYGGELSE

Här finns ett förhållandevis stort område som ligger 800 meter från närmsta bebyggelse. Risk för vindskyddade platser i förhärskande vindriktning.

PLATS 2

DELOMRÅDEN

Innefattar Skog med vägar samt delvis Sjörik skog. Skog med vägar har en förhållandevis god tålighet för vindkraft. Vegetationen i området kommer i stora delar av delområdena skymma vindkraften vilket gör att en etablering på plats två kommer innebära en större visuell påverkan i fjärrzonen än i närzonen. Den audiella upplevelsen blir dock påverkad i närområdet. Den idag enformiga rumsligheten som produktionsskogen har kan bli mer varierad med hjälp av vindkraft och kontraster kan skapas till omgivande landskap där naturupplevelsen är den huvudsakliga orsaken till att människor besöker platsen. Men precis som i omgivande områden så måste en etablering ta hänsyn till den funktion som området har i form av rekreativ miljö för närboende. Idén om vindkraft som en portal mot tystnaden som uppkom efter workshopen skulle kunna bli aktuellt här, likaså en placering i närhet av tv-masten som även uttrycks i sammanfattande kommentarer från workshopen.

RIKSINTRESSEN

Hela området ligger inom riksintresse för friluftsliv, stora delar är även på remiss för riksintresse vind.

AVSTÅND TILL BEBYGGELSE

Ett stort sammanhängande område där ett respektavstånd på 800 meter kan hållas till boende.

PLATS 3

DELOMRÅDEN

Platsen ligger helt inom delområdet Sjörikt skogslandskap även om det ligger precis på gränsen till delområdet Skog. Rumsligheten på platsen är komplex, med öppna sankmarker och berg i dagen. På gränsen mellan delområdena ligger sjön Buvattnet och i anslutning till sjön ligger en markant höjdrygg. Vindkraften skulle kunna markera denna höjd. Även om platsen ligger inom det Sjörika skogslandskapet så finns det inte just här några utmärkta vandringsstigar, sjön Buvattnet är inte heller utpekad som en av de mest besökta fiskesjöarna.

RIKSINTRESSEN

Helt inom riksintresse friluftsliv samt på remiss för riksintresse vind. I anslutning till platsen finns i öster naturreservatet Herrestadsfjället och i väster ett område av riksintresse natur.

AVSTÅND TILL BEBYGGELSE

I princip hela området är minst 800 meter från bebyggelse. Friluftsförjandets stuga, Kärrestugan är en av de byggnader som ligger i närmast anslutning. Möjlighet till att ansluta till plats två och fortfarande hålla ett respektavstånd på 800 meter är också möjligt.

PLATS 4

DELOMRÅDEN

Inom delområde Skog och delvis inom Sankmarksområdet. Idag finns en ansökan om att få uppföra fyra vindkraftverk i och i nära anslutning till denna plats. Det går en mindre bilväg genom området, i övrigt inga vägar. Platsen består av en mosaik av sankmarksområden växlat med produktionsskog.

RIKSINTRESSEN

Från nordväst sträcker sig ett område med riksintresse natur in på platsen annars finns inga riksintressen här. Naturreservatet Bredmossen angränsar precis till plats fyra.

BUFFERT TILL BOSTÄDER

För att hålla ett respektavstånd på 800 meter så blir ytan liten med ett respektavstånd på 500 meter så erhålls en större yta. Den yta som är fri med det längre respektavståndet sammanfaller med området med

riksintresse natur. Enligt skriftliga yttranden i och med den ansökan som finns idag så finns ett motstånd för etablering i området. Flertalet boende har skrivit under en lista som kräver att avståndet till vindkraft ska vara minst 1000 meter. Bland synpunkter som inkommit så beskrivs området som är trevligt och idylliskt med nyinflyttade barnfamiljer (handling 5) och att avståndet därmed borde vara större. Det uttrycks även en oro för sjunkande fastighetspriser och att Bredmossen ska störas av etableringen. En oro finns också för att alla möjligheter till naturupplevelse ska försvinna, då det på berget väster om området ska etableras vindkraft (Handling 7a). Boende kommer därmed påverkas av den inringningseffekt som nämns som en risk i Uddevalas landskapsanalys. Åsikten är dock splittrad då ett flertal markägare som är inblandade i projektet gärna vill att det blir av och anser att förutsättningarna för vindkraft här är väldigt goda (Handling 2)

NOLLALTERNATIVET

Det finns flertalet aspekter som talar för att konflikterna med vindkraft på Herrestadsfjället skulle bli stora och att etableringar av vindkraft helt och hållet skulle avstyras härifrån. Aktiviteter som bedrivs här, så som vandring, fiske och naturupplevelse är av sådan art som enligt flertalet författare (Bergsjö, Nilsson och Skärbäck 1982, s.99, Vindlov 2012 [online] samt Hedfors 2003, s.57) är känsligare för ljudet och för visuell påverkan från vindkraft. Området beskrivs också av deltagare i dialogen kring Uddevallas landskapsanalys besitta upplevelsevärden så som tystnad och kravlöshet. Det ses ofta som olämpligt med vindkraft i områden som kommunen avsatt för rörligt friluftsliv, på grund av att de är opåverkade-, ”tysta” miljöer. (Vindlov 2012 [online]). Ses ett landskap som en orörd helhet och/eller om det saknar betydande moderna inslag så är känsligheten större för vindkraften (Boverket 2009:1 [online] s.25).

Samtidigt så pekar Uddevalla landskapsanalys, som utförts i dialog med allmänheten, ut området som ett möjligt utredningsområde för vindkraft. Samtidigt som det här finns en stor möjlighet att hålla ett gott avstånd till bebyggelse och att området har goda vindförhållanden. Det kan konstateras att om ett vindkraftsprojekt kan samspela med det aspekter som är viktiga för friluftslivet så kan både landskapet och människorna som betraktar och använder det vinna på en etablering här. För detta krävs att en stor respekt tas för landskapet tillskrivna värden och att projektet blir lika mycket friluftslivets aktörer och boendes projekt som vindkraftprojektörens. I de olika koncepten som följer beskrivs närmare svårigheter och även fördelar som olika grupper kan få ut av de olika koncepten.

Skulle vindkraft inte etableras så kan området fortsatt att utvecklas som det gör idag. Stora delar är enligt LA (Uddevalla kommun 2012:1 [online]), under påverkan av processen som kallas övergivande av skogsjordbruk samt igenväxning och rekreation. Denna process kommer fortsätta och de jordbruksmarker som finns idag kan troligen komma att omvandlas till produktionsskog. Produktionsskogen kommer avverkas och återplanteras och bidra till förändringar av platsen.

De östra delarna kommer att fortsätta användas för rekreation, troligen kommer rumsligheten att fortsättningsvis vara komplex, på grund av de många sjöar, sankmarker och områden med berg i dagen. Ljudupplev-

elsen kommer att fortsätta att huvudsakligen bestå av de naturbetingade ljuden, kanske med mer människoskapta ljud om området börjar användas av fler.

Etableras inte vindkraft måste energin hämtas från andra energikällor, en risk är att dessa delvis är källor som i det långa loppet kan skada miljön på Herrestadsfjället och runt om i världen.

FRAMTIDA VINDKRAFTSETABLERINGAR

Skulle alla fyra platser (se karta på sida 46) exploateras så skulle detta innebära en total inringning av ”Hogstorsdalen”. Den varierande rumsligheten här skulle göra det möjligt att planera etableringarna så att det inte blir en visuell inringning från viktiga platser. Däremot skulle vindkraften kunna medföra att en känsla av att inte kunna röra sig ut i landskapet åt något håll kunna infinna sig för de boende i dalen. De fyra områdena som ligger på jämna avstånd från varandra, mellan ca 700-1300m, skulle vid en exploatering kunna skapa ett splittrat intryck i ett landskap som redan idag är komplext. Från de högre liggande delarna av fjället skulle de fyra olika grupperna ses som ogeometriskt placerade och detta skulle bidra till ett rörigt intryck. På grund av det förhållandevis korta avståndet mellan grupperna skulle visuella kumulativa effekter mellan dessa och existerande vindkraftverk ytterligare bidra till det röriga uttrycket. En känsla av att vindkraft är etablerad på alla höjder i landskapet skulle kunna störa naturupplevelsen istället för att stärka den.

STORLEK OCH GRUPPERINGAR

Större verk snurrar långsammare och därmed upplevs de oftast som mindre störande enligt Boverket (2009:1, s. 33-37). Speciellt här, där de storslagna utsikterna, lugnet och tystnaden söks, så talar det för att färre men större verk skulle vara att föredra. De större verken skulle harmonisera bättre med det lugn som betraktaren söker. Att samla vindkraften i en större grupp skulle medföra att risken för nåldyneeffekt och inringning, som tas upp som en möjlig konflikt i planeringsverktyget (Uddevalla kommun 2012:1 [online], s. 84), blir mindre. Det gör att det fortfarande kan kännas som om det finns många orörda vyer ifrån fjället. Vid etablering av en större grupp är det, av hänsyn till risken för nåldyneeffekt, viktigt att avståndet inte blir för stort mellan verken, så att alla verken uppfattas tillhöra gruppen och inte blir enstaka individer i sig.

ACCEPTANS

Att området en gång och faktiskt fortfarande i aktuellt tillägg till ÖP (Uddevalla kommun 2011:2 [online]) pekats ut som ett område där kommunen inte har en vilja att etablera vindkraft samt det som framkommit i detta arbete tyder på att en etablering i området troligen kommer att behöva ta itu med en mängd konflikter. Om möjligheterna till en vindkraftsetablering skulle ses som något som bestäms rakt av från landskapets fysiska förutsättningar, yttre förhållanden och möjligheter till att hålla rekommenderade riktvärden så kan platsen ses som en utmärkt plats för vindkraft. Men enligt ELC (COE 2000 [online]) så kan inte landskapet beskrivas endast genom dessa parametrar, människans

uppfattningar om landskapet ÄR det som är landskap. Att det tidigare pekats ut som olämpligt är just på grund av de värden som människan tillskrivit området, så som orört och en god plats för friluftsliv. För att en del av området troligen kommer att pekas ut som RI vind kan därför inte sägas vara ett, i sig självt, godtagbart skäl för vindkraftsetablering. Frågan på hur det riksintresset kan förenas med det andra riksintresset som är för friluftslivet och med andra värden som människan tillskriver landskapet måste först besvaras. Resultatet från den dialogbaserade landskapsanalysen tyder på att det kan vara möjligt att göra detta.

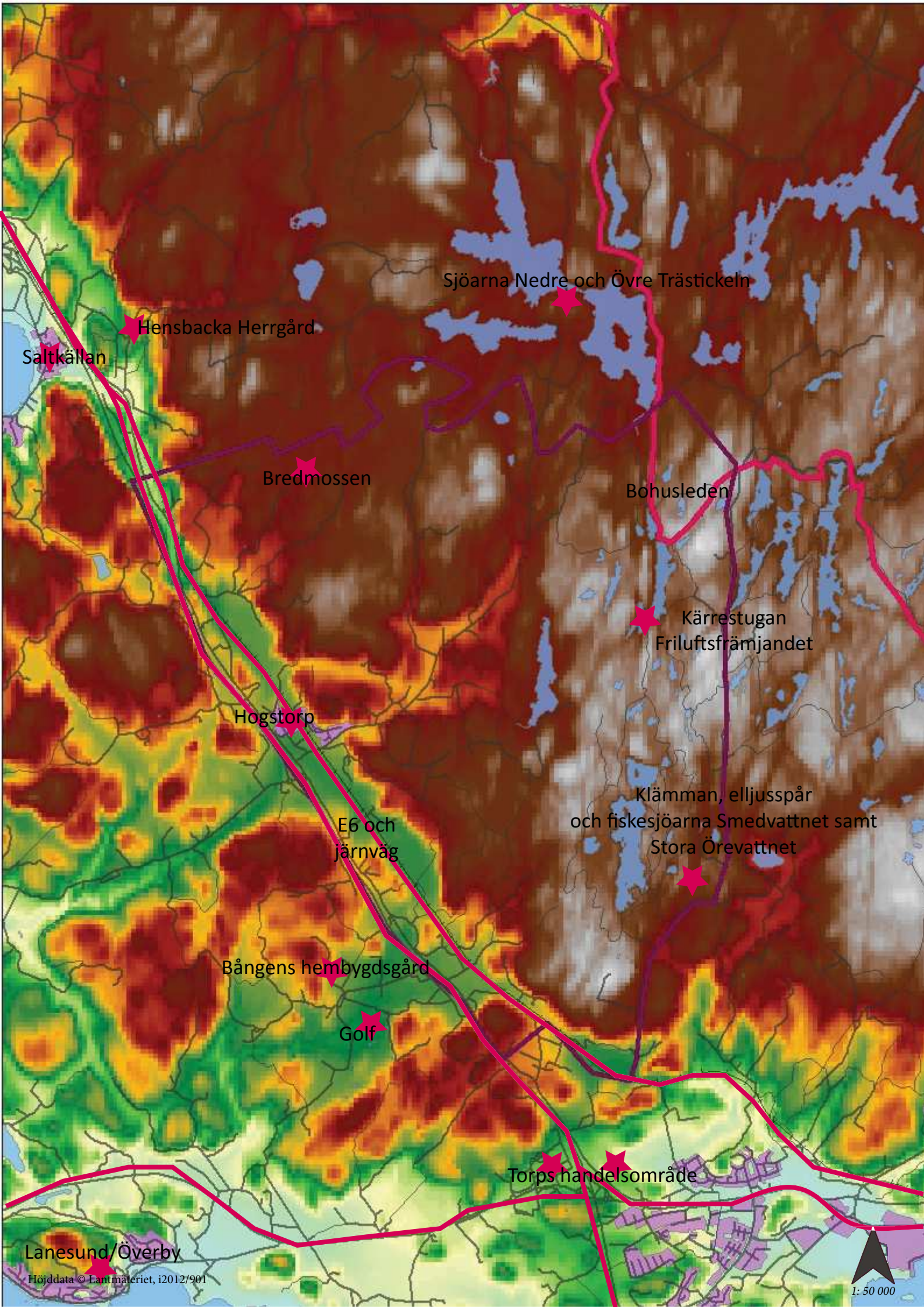
I detta område kan ett vindkraftsprojekt ses som en extra stor utmaning då platsen tillskrivs egenskaper och värden för friluftsliv av en så stor andel människor både från orten och för turister, vilket gör att många människor kommer att påverkas. Platsen kan ses som en plats som är av stor vikt för den lokala identiteten antingen som en plats som besöks under ens lediga tid, en plats du besöker med dina klasskompisar för att lära om naturen, som en plats som är med och formar din beskrivning av din hemort eller som en plats viktig för marknadsföring av hela orten i sig. Svaret på hur vindkraften ska kunna bli en del av allt detta bör därför kunna finnas i citatet ur Vindvals rapport (Klintman, Waldo 2008, s.47):

”[...] när man lyckas göra vindkraftsprojektet till en del av den lokala identiteten och till en tillgång för lokalsamhället som en kritisk syn kan vändas till en positiv attityd.”

Alltså, kommande projekteringar av vindkraft i området bör i ett tidigt skede fråga sig vad Uddevalla som kommun, boende i närområdet, besökare, antingen återkommande eller engångsbesökare, kan ha för vinning av projektet. Är svaret att inte någon sådan vinning finns så torde svaret bli att projektet inte är möjligt att genomföra på ett acceptabelt sätt. Delaktighet är därför nyckeln till ett framgångsrikt projekt, vilket ofta är fallet i största allmänhet och synnerligen på Herrestadsfjället.

Oavsett vilken av platserna som väljs så är ett samspel med friluftslivet av största vikt. Alla utom plats fyra innefattas av ett riksintresse för just detta och plats fyra kommer i stor grad påverka naturreservatet norr om platsen, där friluftsliv bedrivs. Litteratur tyder på att om de som påverkas skulle kunna dra nytta av etableringen så finns en större möjlighet för acceptans (Wizelius 2007, s. 263). Enligt Vindlov (2012 [online]) så bör etableringar i områden som dessa ske i samråd med friluftsorganisationer i och omkring platsen. Boenden i Hogstorp och dess om-

givning kommer också påverkas vilka av platserna som än väljs, samråd med dessa och möjligheterna för dem att dra vinning av projektet bör ses som ett viktigt medel för att vinna acceptans för projektet.

MÖJLIGA VISUALISERINGSPUNKTER

Viktiga mötesplatser och även möjliga utsiktspunkter är de stjärnor som är markerade på kartan. Den största mötesplatsen av dessa är Torps handelsområde som ligger precis invid E6;an. Platserna som är valda är platser där många människor möts, viktiga mötesplatser för friluftslivet, platser som används för specifika natur- och friluftssaktiviteter och platser som nämns i *Uddevalla natur- och kulturguide* (Eriksson och Uddén 2007). Natur- och kulturguiden är framtagen i dialog mellan kommun, organisationer, föreningar och de som varit intresserade av att medverka under tre dialogkvällar på Bohuslänsmuseum.

Viktiga transportleder är också markerade på kartan, hur framtida vindkraft i området kommer att påverka upplevelsen utefter dessa stråk är viktigt att utreda. De stråk som finns med är i nordöst Bohusleden som är en av de större vandringslederna och de snabbare transportlederna E6, järnvägen, väg 44 in mot Uddevalla och 161 ut mot Lysekil.

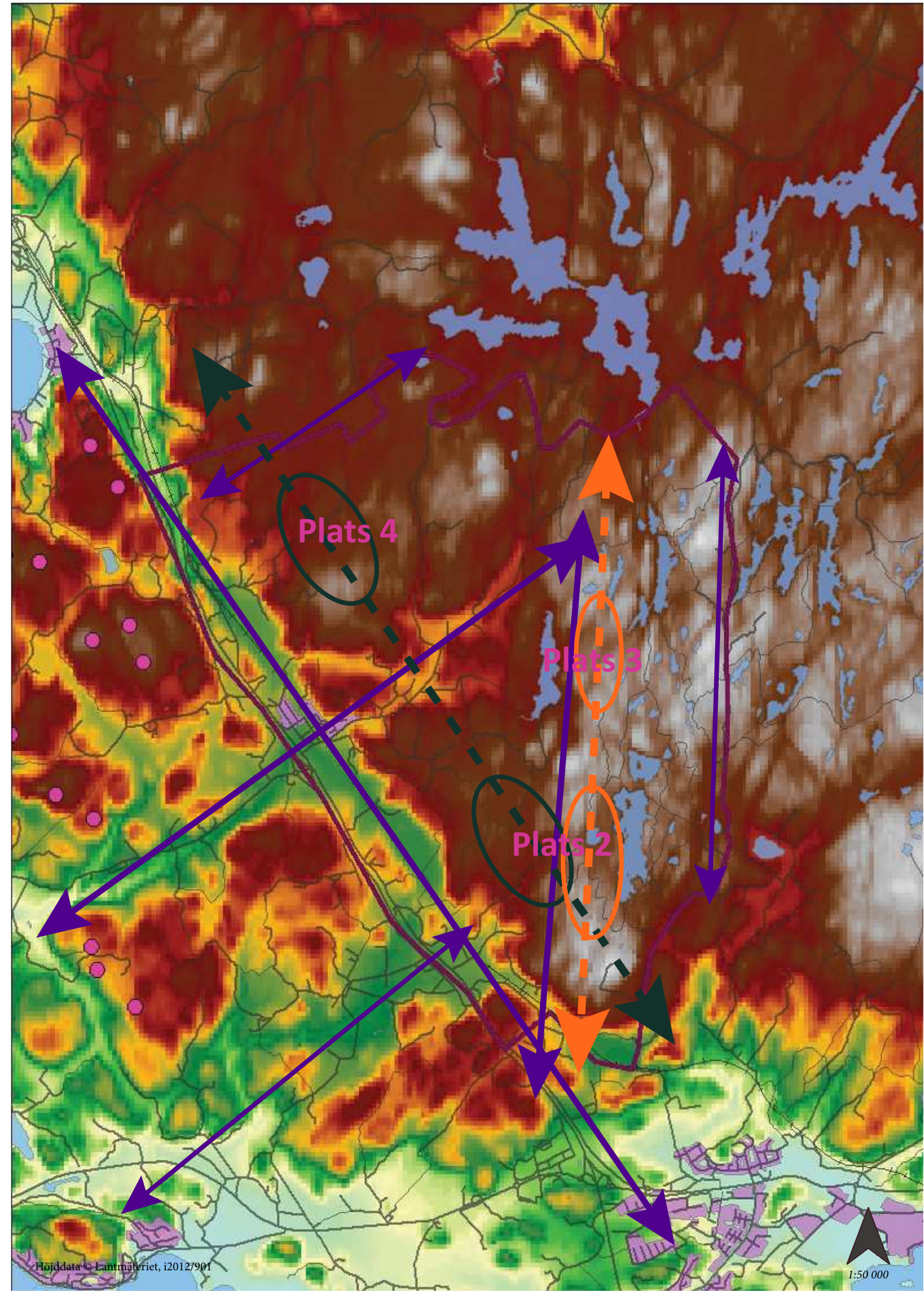
Utanför kartan ligger även Uddevalla och Munkedal, hur vindkraft kan komma att synas från platser i tätorterna behöver också utredas.

DE TRE ALTERNATIVEN

De tre olika alternativen ska inte ses som färdiga förslag utan ses som koncept för en framtida projektering och som underlag för dialog med allmänhet. Av den anledningen så kommer därför inte de tre koncepten att rangordnas, alternativens möjligheter och utmaningar beskrivs på följande sidor. Förslagets genomförbarhet diskuteras utifrån landskapets förutsättningar. Aspekter på hur projektet ska kunna bli en del av den lokala identiteten och hur en delaktighet ska kunna uppnås kommer vara grundläggande i beskrivningen av alla alternativen.

Strukturanalysen har legat till grund för de olika koncepten för att hitta möjligheter att förstärka landskapsupplevelsen. Utifrån övriga analyser och landskapsförutsättningar har sedan konceptens lämplighet utvärderats.

Plats ett har valts bort på grund av de sämre vindförutsättningarna. Från de tre andra platserna har tre koncept tagits fram. För koncept ett har de nordsydliga topografiska riktningarna uppe på fjället fått styra riktningen. Plats två och tre har används för att stärka höjden och etableringarna kommer då bli i området Sjörik skog. Koncept två följer den riktning som de stora stråken, E6 och järnvägen skapar och därmed används plats två och fyra. Två delområden kommer inhysa vindkraft, Skog med vägar och Skog, precis på gränsen till Sankmark. Ett tredje koncept bygger på samma riktning som koncept två men där en större etablering sker på plats två, vilket gör att vindkraften även etableras uppe på de högre höjderna av fjället som hör till delområdet Sjörik skog.

KONCEPT 1

IDÉ

Idén bygger på en av möjligheten från LA (Uddevalla kommun 2012:1 [online]) om att framhäva höjd. Föreslagna lokaliseringar är placerade på en av de högre höjdryggar som har en nordsydlig riktning på fjället. Riktningen är idag inte särskilt tydlig men skulle med hjälp av vindkraften kunna bli tydligare. Platserna ligger i utkanten av det område som används mest frekvent till friluftsaktiviteter, på gränsen mellan helglandskapet på fjället och vardagslandskapet i anslutning till Hogstorp. Vindkraften skulle bli något som markerar platsen och bli den portal mot tystnaden som nämns som en idé efter en av workshopen. Vindkraften skulle även kunna användas för att skapa en kontrast till vildmarksupplevelsen och därmed kunna stärka den och vindkraften skulle kunna bli en symbol för naturskapta krafter som vinden är.

DELOMRÅDE

Området ligger helt inom delområde Sjörik skog. Området används främst för rekreation och med få bostäder. Området hör till de delområden som har klassats som helglandskap.

FJÄRRZON

Den höga placeringen i förhållande till sin omgivning medför att synligheten kommer bli hög från omkringliggande områden. Vindkraften skulle kunna bli landmärken som ramar in tv-masten och hjälper till med att kunna lokalisera Herrestadsfjället. En problemställning att beakta är avsaknaden av vägar i området. I fjärrzonen skulle tillfartsvägar kunna bli synliga på långa avstånd då de etableras i brant terräng.

NÄRZON

Etableringar i detta delområde måste ta en stor hänsyn till påverkan från vindkraftens ljud. Att platsen används främst som helglandskap kan göra det extra känsligt samtidigt som det även medför att färre människor påverkas negativt av ljudet på en daglig basis som placeringar i tätbebyggda områden kan medföra. Vissa platser används i större grad till aktiviteter som inte kräver direkt uppmärksamhet vilket gör dem extra känsliga för ljud. Till dessa hör fiskesjöarna och vandringslederna.

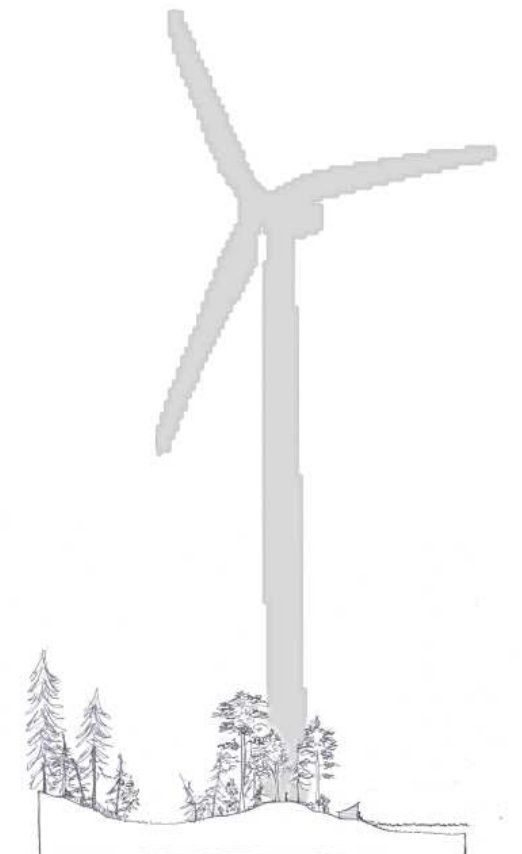
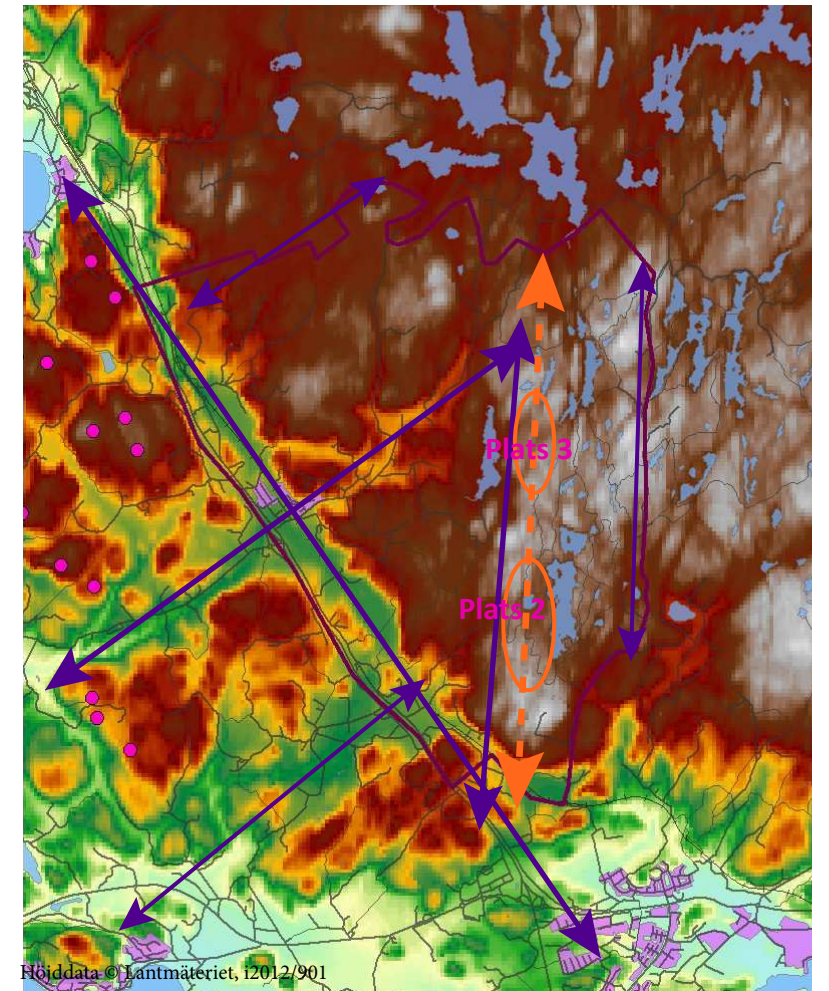
Nya vägar i området kommer i närzonen att medföra en högre tillgänglighet. Detta medför att fler människor kan ta del av området även om de är beroende av att ta sig dit med bil. En ökad tillgänglighet kan i sig ge en påverkan på känslan av orördhet, då fler människor kan komma att röra sig på platsen.

Vegetationen som består av skog, ljunghedar och mossar samt den relativt komplexa rumsligheten gör att vindkraften kan bli synlig från ganska många platser samtidigt som den kommer vara helt dold där vegetationen är mer

sluten.

DELAKTIGHET

Delaktigheten för projekt i det här området blir komplext. Fjället har en stark plats för den lokala identiteten, vilket ger utmaningar men om det görs på rätt sätt så kan läget göra att vindkraften blir en positiv symbol för Uddevalla kommun. Inbjudan till medverkan bör göras brett så alla invånare i kommunen får en möjlighet att bidra med kunskaper och få sina åsikter hörda. En aktiv dialog måste föras genom hela projektet. Föreningar och organisationer som är aktiva i området blir de viktigaste aktörerna. Speciellt kommer fiskeupplevelsen vid Smedvattnet och Stora Örevattnet påverkas.

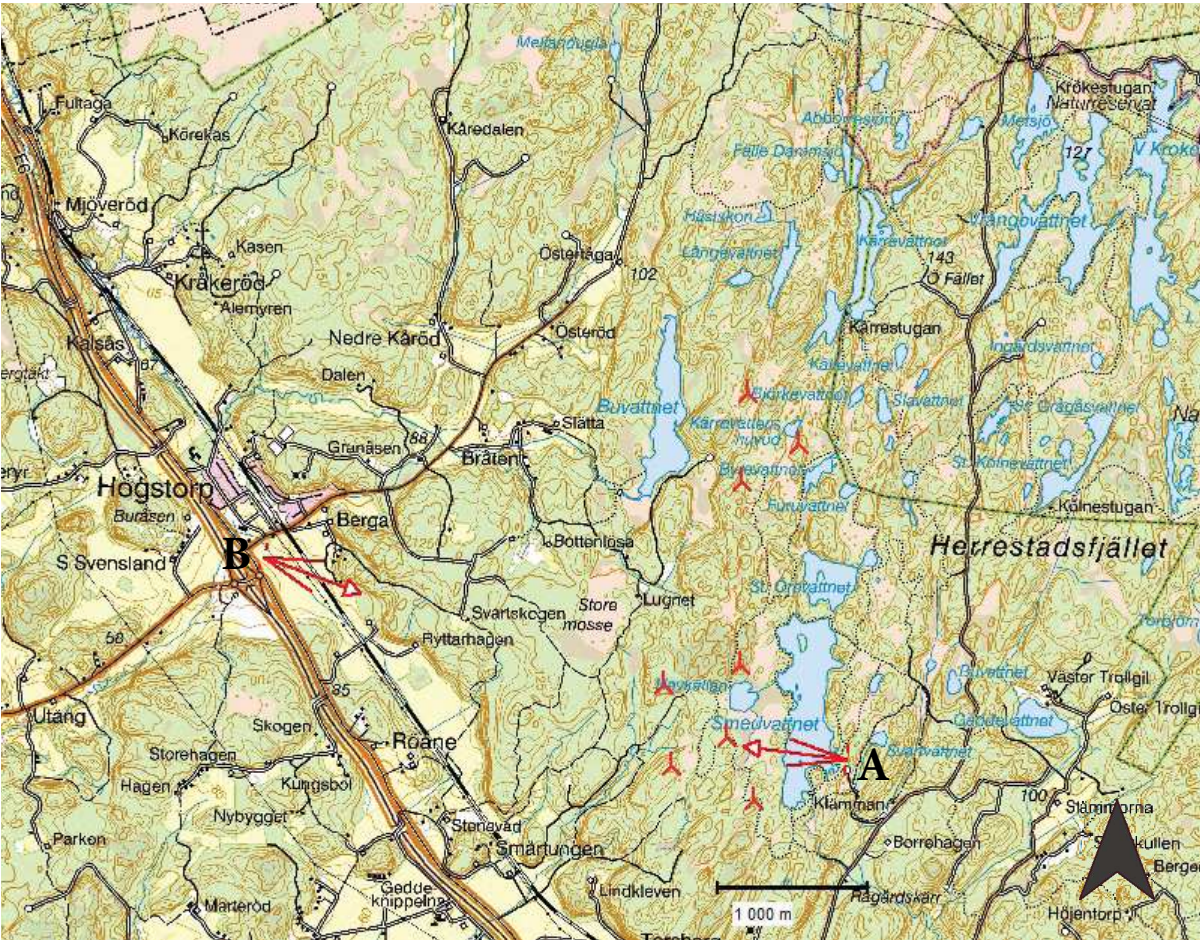

MÖJLIG LAYOUT

Vindkraftverken ligger i huvudsak inom det föreslagna området för RI vind. Avståndet mellan de två grupperna är ungefär 1200m vilket gör att de kommer uppfattas som om de befinner sig ganska nära varandra. Ett par hus ligger precis innanför gränsen på 800 meter men i övrigt är det minst 800 meter till bebyggelse. Avståndet till tv-masten är också knappt 800 meter.

Platsen för den norra etableringen, plats tre är mer otillgänglig och vägdragningen här blir känslig och kommer därmed förändra områdets karaktär. Vägdragningen skulle kunna väljas så att tillgängligheten till Kärrestugan förbättras. Den södra gruppen som är lokaliserade på höjderna av plats två skulle kunna bli tillgänglig genom någon av traktorvägarna väster om området eller genom vägen som redan är etablerad upp på höjdryggen till tv-masten.

Över Kärrevattnet kan vindkraften bli synlig från Bohusleden, avståndet blir ca. 1600 meter så verken kommer inte dominera vyn, enligt Wizelius (2007) som menar på att verket är domnat 10 gånger verkets navhöjd. Enligt Vindkraftsutredningen (1999:2) så kan dock vindkraften vara domnat upp till 3 km från verken.Vindkraften skulle kunna skapa en kontrast till naturupplevelsen som vandraren får under resten av vandringen längs leden. Kontrasten skulle kunna stärka naturupplevelsen. Den södra gruppen kommer i hög grad påverka upplevelsen vid fiskesjöarna Stora Örevattnet och Smedvattnet och kommer även bli synlig längs delar av Klämmans elljusspår. Dessa platser skulle kunna dra nytta av den ökade tillgängligheten. I anslutning till elljusspåret skulle ett pedagogiskt center kunna anläggas, det skulle ge utblickar över vindkraften åt ena hållet samtidigt som det ger vida vyer över naturreservatet österut på fjället. Fjället som redan idag används för pedagogiska syften skulle här kunna skapa en plats där människor, både kommunmedborgare och besökare, kan lära om miljöförändringar, förnyelsebar energi, besöka vindkraften och följa produktionen. Vilket skulle kunna göra lokalmedborgare delaktiga även efter det att vindkraften är etablerad. Vindkraften skulle bli en symbol för Uddevalla, Herrestadsfjället och för ett steg i riktningen mot att bevara det friluftsområde som Uddevallaborna värdesätter från klimatförändringar.

Visualisering A. Fotografiet är taget från en plats intill Klämmans elljusspår mot Smedvattnet. Detta är en plats av relevans då elljusspåret är en viktig motionsslinga för Uddevallaborna och Smedvattnet är en av de viktigare fiskesjöarna. Denna plats skulle även kunna vara aktuell för att utveckla det pedagogiska center som nämns i konceptet. På grund av en brist på tillförlitliga referenspunkter på platsen där fotografiet är taget så ska placeringen för vindkraftverken ses som ungefärliga. Vindkraftverken är av modell: Enercon E-101 med en standard navhöjd på 99 meter och en rotordiameter på 101 meter. Vilket ger en ungefärlig totalhöjd på 150 meter. Effekt på valda verk är 3 MW.

Visualisering B. Platsen är vald för att den kan ge en bild av hur de olika koncepten kan te sig från E6:an men även för att visa på vindkraftens påverkan på Hogstorp. Det är en plats som är viktig att ta i beaktande då Hogstorp riskera att inringas av vindkraft. Denna plats ligger även i anslutning till en Statoil där flertalet genomresande stannar. I detta koncept kommer inget av vindkraftverken att synas, möjligen kommer toppen av bladen kunna skönjas bakom trädtopparna. Vindkraftverken är av modell: Enercon E-101 med en standard navhöjd på 99 meter och en rotordiameter på 101 meter. Vilket ger en ungefärlig totalhöjd på 150 meter. Effekt på valda verk är 3 MW.

IDÉ

Grundtanken med detta alternativ är att följa och stärka den dominerande färdriktningen i landskapet, E6, och som också är den mest tydliga topografiska riktningen. Idag finns vindkraft och mer vindkraft håller på att etableras väster om E6 i höjd med plats fyra. Tillsammans med dessa verk kan nya verk skapa en portal där E6:an passerar och även framhäva höjdskillnaden.

DELOMRÅDE

Etableringen för detta förslag sker inom delområdena Skog med vägar och Skog. Båda skogstyperna består av produktionsskog. Områdena är helglandskap men med större närhet till bebyggelse, vilket även kan medföra en del vardagliga aktiviteter. Vid platsbesök så tyder observationer på att områdena inte används i lika hög utsträckning till rekreation av utomstående som den Sjörika skogen. Det finns inga markerade vandringsleder dock så finns det i Skog med vägar en stor mängd stigar vilket tyder på att området används av närboende.

FJÄRRZON

Vindkraften kommer att vara synlig från de mer öppna landskapet i väster. Främst gäller det för etableringen på plats två då denna ligger precis i slutet av en av de större sprickdalarna i riktning sydväst till nordost. Vindkraften kommer även att synas längs med E6 och delvis vid Torpområdet. Det finns en risk för nåldyneffekt, då höjderna i väster redan är etablerade, avståndet mellan de redan befintliga grupperna och de nya kommer vara 2-3 km. I det här förslaget skulle inte vindkraften agera kontrast, området innefattar redan idag storskalig infrastruktur som vindkraften kan samspela med. Från plats fyra kan dock verken kontrastera naturupplevelsen på Bredmossen. Med så pass få verk som inte sprids över stora delar av horisonten så kommer inte den visuella påverkan från vindkraften vara dominerande över naturupplevelsen på Bredmossen.

NÄRZON

På grund av den täta vegetationen så kommer vindkraften till stor del att vara skymd i områdets närzon. Precis i verkens närhet kommer de bli synliga och hörbara. Från mossar och hyggen kommer även en del av verken att synas. Den enformiga vegetationen och rumsligheten skulle kunna bli mer varierad av verken och tillfartsvägarna. Påverkan på Bredmossens naturreservat, Natura 2000 området och närliggande RI natur måste utredas vidare.

På plats två skulle ingreppet som en anläggning av tillfartsvägar ger kunna minimeras om befintliga traktorvägar används. Precis norr om området finns den Bebodda skogen. Skogsjordbruket skulle kunna gynnas av vindkraften,

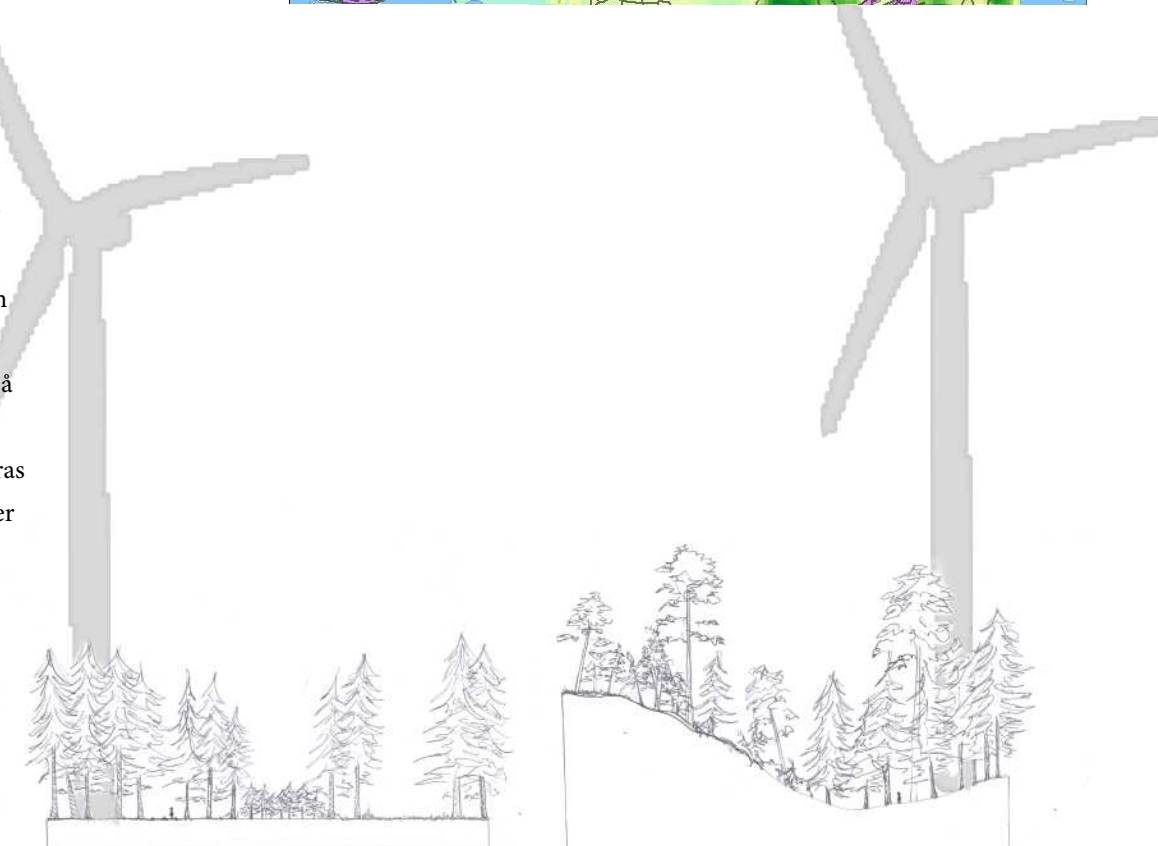
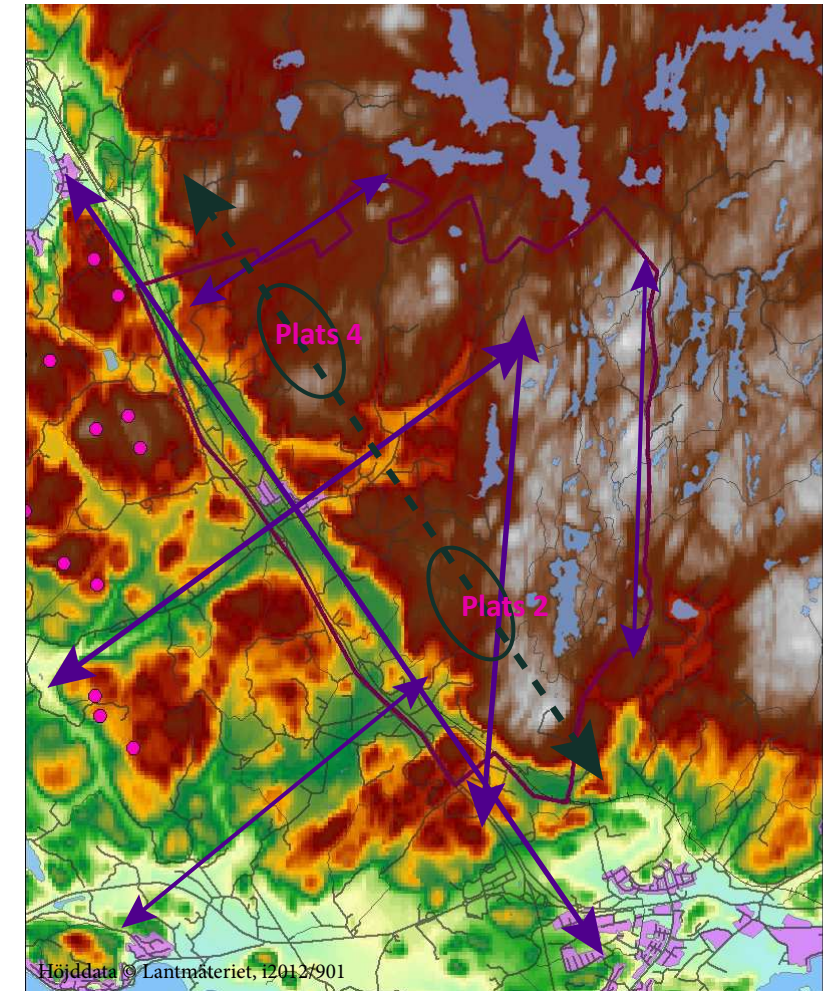
vägarna skulle kunna användas och den öppenhet från skogsjordbruket som fortfarande finns kvar här kan bibehållas om dessa kan få en ekonomisk delaktighet. Vägar till verk på plats fyra skulle bli ett större ingrepp, det finns idag få vägar i området och de stora höjdskillnaderna och den täta skogen skulle göra att anläggandet av tillfartsvägarna skulle kunna bli synliga på långa avstånd.

I detta alternativ kommer fler bostäder ligga i verkens närhet, tillskillnad från föregående koncept. Från den befintliga ansökan som finns på plats fyra så kan det utläsas att det finns en vilja till etablering bland markägare samtidigt som det finns ett motstånd från flertalet av de närboende som har uttryckt en vilja för att respektavståndet till deras boende bör förlängas. Flertalet boende kommer med denna etablering ha vindkraft från flera håll, vilket kan ge en känsla av att inte kunna komma ifrån den vart man än vänder sig eller rör sig för friluftsliv.

Den komplicerade terrängen kan ge vindsyddade platser och en etablering här kräver därför en mycket noggrann utredning av ljudutbredningen. Aktiviteterna i området är känsliga från ljudpåverkan. Ljudpåverkan från E6 och järnvägen på de boende kan även medföra ett än större behov av att ha områden i sin närhet där de kan komma ifrån de människoskapta ljudkällorna och uppleva naturskapta ljud.

DELAKTIGHET

Med det här konceptet så blir samråd och delaktighet för de närboende av större vikt och fler närboende kommer att ha rätt att delta i dialogen samtidigt som föreningars och organisationers verksamheter också påverkas. Påverkan på Herrestadsfjället kommer inte bli lika stor, då placeringen sker på ett större avstånd från det utpekade friluftslivet. Från en vandringstig kommer upplevelsen från de södra vindkraftverken bli påtaglig så även från de södra delarna av Smedvattnet. Eftersom att påverkan från vindkraften inte blir lika stor på de områden som används till störst del för rekreation på Herrestadsfjället och att vindkraften inte kommer bli lika dominant som i föregående koncept så blir det lättare att förutsäga vilka som kommer beröras av projektet då området främst används av närboende och inbjudan behöver inte ske lika brett inom kommunen som i koncept ett.

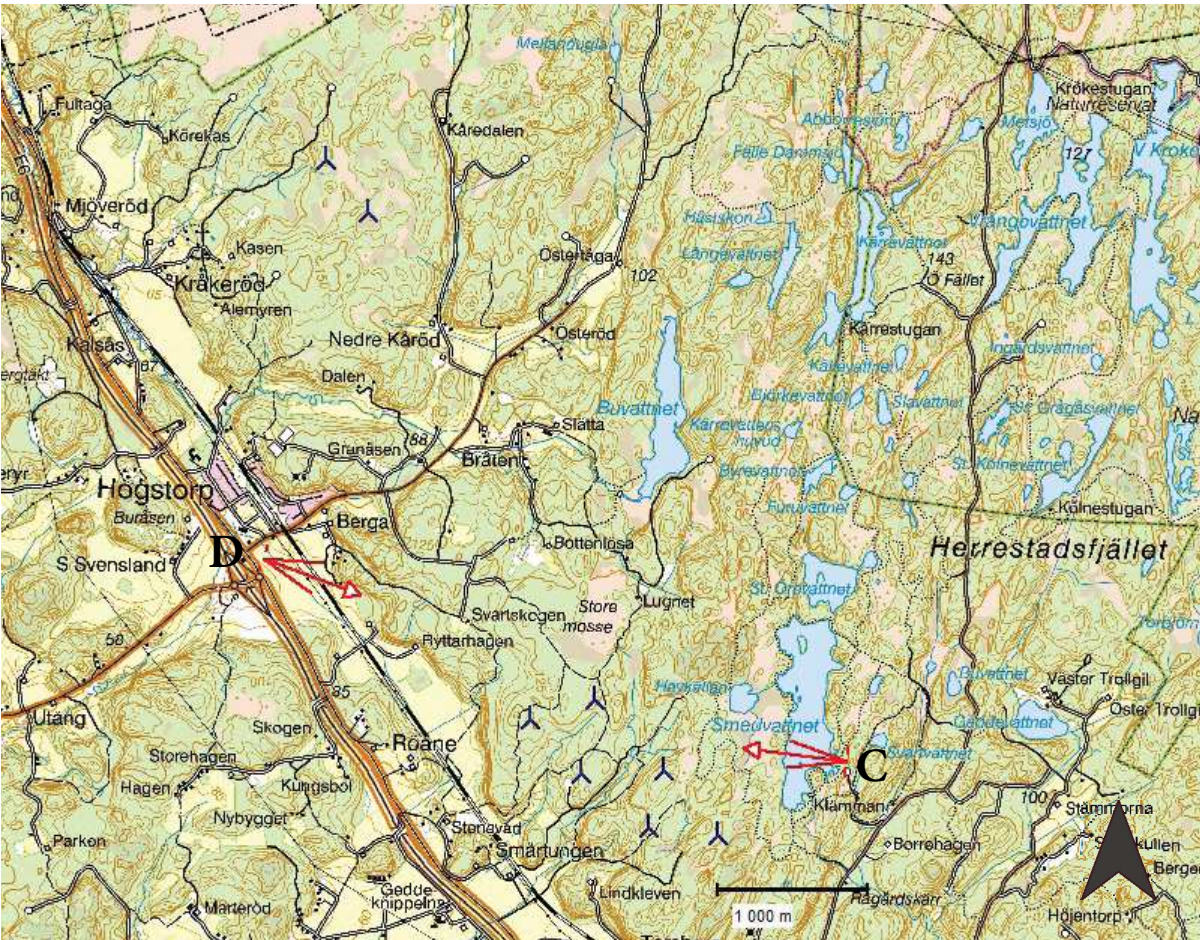

MÖJLIG LAYOUT

Denna placering innebär att det inte finns några riksintressen för den mark där vindkraftverken på plats fyra placeras. Dock ligger verken nära gränsen till ett riksintresse för natur, ett Natura 2000 område samt ett naturreservat på Bredmossen. Etableringen på plats två ligger inom RI friluftsliv samt delvis inom det föreslagna riksintresset för vind.

Avståndet till bebyggelse är fortfarande i de flesta fall mer än 800 meter, ett antal hus ligger dock precis innanför 800 metersgränsen. På plats fyra är två verk placerade istället för fyra som planeras i den ansökan som kommit in till Länsstyrelsen. På så sätt kan ett respektavstånd på 800 meter hållas till de boende och de nya vägdragningarna behöver inte bli lika omfattande. 800 meter är fortfarande inte de 1000 meter som närboende önskar. Med tanke på den skymmande skogen, höjdskillnaden samt att de flesta husen inte ligger i den förhärskande vindriktningen bör ändå göra att avståndet kan ses som tillfredställande. Ett hus ligger där problem med ljud i vindskyddat läge kan uppkomma, vilket är beläget i Kåredalen.

För plats fyra kan vägen upp från Kråkeröd användas och byggas ut för att ta sig upp på höjden. Till etableringen på plats två finns ett flertal alternativ på vägar som vid eventuell projektering bör utredas.

Visualisering D. Platsen är densamma som i visualisering B. I detta koncept kommer den visuella påverkan bli betydligt större än i koncept 1. Tanken att stärka den landskapsriktning som E6 skapar blir tydligare i detta koncept. Vindkraftverken är av modell: Enercon E-101 med en standard navhöjd på 99 meter och en rotordiameter på 101 meter. Vilket ger en ungefärlig totalhöjd på 150 meter. Effekt på valda verk är 3 MW.

Visualisering E. Fotografiet är taget från samma plats som i visualisering A och C. Den visuella påverkan på denna plats blir stor i det här konceptet. Ska ett pedagogiskt center anläggas på platsen så kan detta vara en fördel. På grund av en brist på tillförlitliga referenspunkter på platsen där fotografiet är taget så ska placeringen för vindkraftverken ses som ungefärliga. Vindkraftverken är av modell: Enercon E-101 med en standard navhöjd på 99 meter och en rotordiameter på 101 meter. Vilket ger en ungefärlig totalhöjd på 150 meter. Effekt på valda verk är 3 MW.

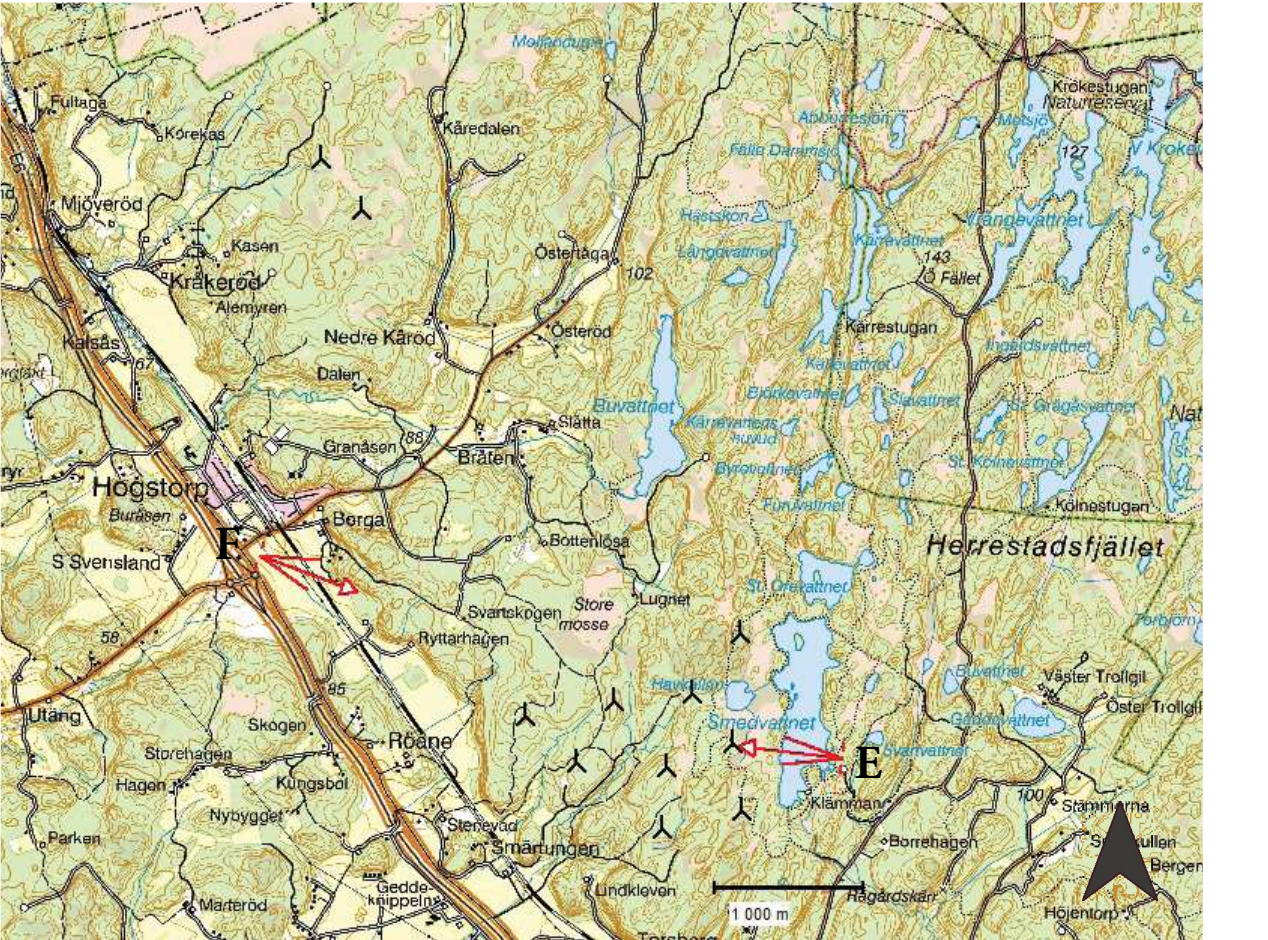
Visualisering F. Platsen är samma som i visualisering B och D. Den visuella påverkan blir ungefär densamma som i koncept 2. Vindkraftverken är av modell: Enercon E-101 med en standard navhöjd på 99 meter och en rotordiameter på 101 meter. Vilket ger en ungefärlig totalhöjd på 150 meter. Effekt på valda verk är 3 MW.

KONCEPT 3

Det här konceptet är en kombination av de båda andra. Riktningen är i huvudsak den som följer E6 samtidigt som plats två inhyser en större etablering än i koncept två. Det gör att detta koncept kan kombinera idén med ett pedagogiskt center samtidigt som vindkraftsparken kan användas för att stärka landskapsriktningen som E6 skapar. Det är också det förslag som bör generera mest energi. I fall ett center byggs intill vindkraften kan det vara en fördel för kommunen om verken syns mer från E6 i marknadsföringssyfte och för att locka till sig förbi-passerande turister. För att stärka kontrasterna och ge verken än mer symbolisk markering för Herrestadsfjället så skulle de kunna belysas. Att verken belyses kan också bidra till uppfattningen att verken faktiskt är placerade där av en anledning, förutom för syftet att producera förnyelsebarenergi.

Skulle en etablering på plats fyra medföra en för stor påverkan på boende och på omgivande riksintressen så kan dessa verk tas bort. Även utan dessa verk skulle detta koncept kunna fungera. Riktningen efter E6 kommer inte bli lika tydlig men den större grupp av verk som blir kvar blir då istället ett landmärke i sig själva.

Precis som i det första konceptet så gör ett projekt av denna skala och på denna plats, som är så viktig för många av lokalinvanarna, det extra viktigt att hela kommunen involveras i projektet och i dialogen kring etableringen. Görs det på rätt sätt så kan projektet bli en stolthet för Uddevalla och något som går hand i hand med de mål som uttrycks i kommunens Vision 2040 (Uddevalla, 2011:1) om att skapa en meningsfull påverkan för medborgarna och ett gemensamt arbete för ett hållbart samhälle. Verken kan då även bli en symbol för kommunens omfattande naturområden, kommunens hållbarhetstänk, kommunen i sin helhet och som en symbol på en kommun som lyckats med att involvera medborgarna i viktiga frågor som rör kommunens framtida utveckling. Men för att detta ska kunna göras så krävs en god dialog och möjlighet till delaktighet i projektets alla delar och ett engagemang från kommuninvånarna, kommuntjänstemän, politiker och projektörer. Ett stort första steg har redan tagits till detta genom den dialogbaserade landskapsanalysen.

AVSLUTANDE DISKUSSION

ARBETETS ANVÄNDNINGSSOMRÅDEN OCH

RESULTAT

Arbetet ska inte ses som en färdig produkt utan något som kan användas som inspiration och i dialog för framtida projekt i området. Beskrivningen av de olika delområdena ska vara till hjälp för att få en förståelse för hur vindkraft kan komma att påverka närzonen.

Ljudupplevelsen har fått stor plats i arbetet då vindkraft alstrar ljud som kan ses som störande och som kan påverka hur landskapet upplevs och används. Att ta en hänsyn till befintliga ljudkvalitéer blir av extra stor vikt i ett område som detta, där naturupplevelsen och ”tystheten” är det centrala. Ljuden i landskapet bidrar till landskapets karaktär. Genom att läsa citatet från Hanssons bok *Herrestadsfjället* så blir detta tydligt:

”Försvinner rådjuren från de gamla igenvuxna stigarna, slutar den forma korpstaden Uddevallas svarta fågelsvärmar helt att kraxa över vidderna, hörs inte längre storlommens genomträngande skrik om vårnätterna och skingras också orrarnas och tjädrarnas orkestrar, ja då mister detta vildmarkseldorado en stor del av sin charm och sopar samtidigt med sig stämningen hos de tvättäkta John Bauer-motiven, som nu överallt möter vandraren och där man nästan väntar att få se trollen glutta fram med sina mossiga anleten bakom fjällsvackornas stenblock.” (Hansson 1961, ingen sid numrering)

Det här arbetet ska ligga som grund för att skapa förståelse för vilka aspekter vad gäller ljud som är relevanta att ta i beaktande just här. I arbetet har ett försökt till ljudanalys gjorts genom att se på befintliga ljudkvalitéer i landskapet i förhållande till vilka aktiviteter som landskapet används till. Detta kan tas ett steg längre genom att besöka platserna under längre tid och analysera ljuden noggrannare genom ljudinspelningar. Ett verktyg som kan användas till det är applikationen *Soundscape Characterisation Tool*.

Genom detta arbete så kan kommunen få råd för genomförandet av den framtida dialogen. Projektörer kan få en fingervisning om vilka viktiga grundpelare som de bör stötta framtida projekteringar på för att skapa ett lyckat projekt.

Arbetet kan visa på att det finns flera olika möjligheter för vindkraft att samspela med landskapets värden på Herrestadsfjället men det visar också på de utmaningar och konflikter som först behöver lösas. Nyckeln ligger i engagemang och delaktighet! Hittas sätt där en bred representativ grupp för lokalbefolkningen och föreningar blir

engagerade och delaktiga så kan vindkraft inte bara samspela utan även stärka Uddevalla och Herrestadsfjället. Projektet kan då bli en del av den lokala identiteten, vilket är ett måste för att vindkraften ska kunna etableras på Herrestadsfjället.

På Herrestadsfjället är föreningslivet starkt och har varit det under lång tid. Genom att föra dialog inom dessa redan etablerade grupper med ett stort engagemang för området så kan bra lösningar tas fram gemensamt. Det är grupper som Vindval nämner som bra grupper för dialog som skapar samhörighet. (Bengtsson Ryberg 2012, s. 140) Bra förutsättningar för en god dialog finns, det gäller att ta vara på dem från början. Startar dialogen tidigt så ökar möjligheterna för ett lyckat projekt. Redan nu har den startat genom den dialogbaserade landskapsanalysen som gjorts i ELCs anda.

Den landskapsanalysen som gjorts i Uddevalla har varit mycket uppskattad. Att utföra sådana processer i dialog är väldigt viktigt för att ELC ska kunna bli en del i den svenska planeringsprocessen. Processen är krävande för utförarna, den är tidskrävande och dyrare än om den inte skulle göras i dialog. Detta är dock nödvändigt för att vindkraften ska bli accepterad i ”framtidens” landskap. Beslutet att utforma resultatet på ett sådant sätt att inte specifika områden pekas ut som lämpliga eller olämpliga för vindkraft är inte det vanliga. Sättet öppnar upp för egna tolkningar och diskussioner om de bäst lämpade platserna. För projektörer och beslutsfattare så är det inte det lättaste sättet men genom att göra det på detta sätt så kan gemensamma lösningar utifrån landskapets förutsättningar och tillsammans med allmänheten tas fram. Som utföraren påpekar under intervjun så öppnar det upp för kreativitet.

Som diskuterats tidigare i arbetet så har landskapskonventionens införande medfört att landskapsarkitektens yrkesroll förändrats. Det är inte bara yrkesrollen som därmed behöver en förändring utan även hur landskapsarkitekten utför sitt arbete. När nu alla är experter på landskapet på ett eller annat sätt så måste en landskapsanalys innefatta mycket mer uppfattningar av landskapet och så mycket mer än bara de naturliga betingelserna. Genom att Uddevalla gjort analysen i dialog och sektoröverskridande så tar de flera steg i den riktningen. Stora utmaningar om hur det går att införliva ELC i praktiken i ännu större utsträckning återstår dock. Som min handledare tar upp i intervjun så var det trots ett större engagemang än vanligt i Uddevalla fortfarande vissa grupper som var överrepresenterade. Vad måste till för att skapa ett större engagemang hos en bredare del av allmänheten tidigt i planeringsprocessen? Om ett större engagemang skapas vad finns då för metoder för att ta om hand alla de upplevelser som människor har av sitt landskap, sin livsmiljö? För att få med alla de

upplevelser som skulle kunna komma in under arbetet om ännu fler skulle bli engagerade i landskapsanalysen skulle kunna göra processen kring sammanställningen av landskapsanalyser på översiktlig nivå enorm.

Att så pass få ifrån allmänheten engagerar sig i den översiktliga planeringen ser jag som anledningen till att det blir viktigt att landskapsanalysen snabbt och lätt kan ändras och kompletteras. Nya upplevelser av landskapet från personer som inte varit engagerade i dialogprocessen vid framtagandet kan uppkomma. Sådana upplevelser kan snabbt ge en annan bild av landskapets värden och därmed göra att resultatet av landskapsanalysen måste revideras.

Genom att inte peka ut områden som lämpliga eller olämpliga för vindkraft på den planeringsnivån gör att det beslutet istället fattas på en mer lokalnivå, nära de som kommer att påverkas. En noggrann utredning av platsens förutsättningar och även ett bredare engagemang hos allmänheten då utredningen om vindkraft går ner på en platsspecifik nivå gör att ett beslut om lämpligt eller olämpligt blir mer förankrat. Dialogen på den lokala nivån, människans attityder i området och ny teknik blir styrande för var vindkraft är lämpligt eller olämpligt att placera i landskapet.

Det finns en fara med att peka ut områden som lämpliga eller olämpliga innan det utretts på en platsspecifik nivå. Den största faran som jag kan se är att det hämmar den framtida dialogen gällande vindkraften på platsnivå. Om ett område som exempel blivit utpekat som lämpligt så blir det lätt så att de berörda ser det som att ett beslut redan är fattat om att vindkraft ska etableras i området. En känsla av att inte kunna påverka och att inte vara delaktig i beslutet blir då anledning till att bygga upp ett motstånd mot vindkraften innan dialogen ens har startat. Att området redan är utpekat som lämpligt kan också användas som argument till att inte föra den nödvändiga dialogen eller utreda de konflikter och möjligheter för vindkraft i området tillräckligt noggrant från projektörens sida. Å andra sidan så kan ett beslut om att ett område är olämpligt för vindkraft snabbt ändras. Till exempel kan ny teknik eller en stark önskan från boende i området till att etablera vindkraft helt plötsligt ändra förutsättningarna.

Landskapsanalysens roll blir inte att ge argumenten till projektörerna, allmänheten eller tjänstemännen, rollen blir istället att visa på var argumenten kan sökas. Analysen pekar inte ut vilka platser vindkraft ska etableras på utan den pekar ut vilka aspekter i landskapet som är viktiga att ta i beaktande. Kan till exempel projektören visa att konflikterna som beskrivs i landskapsanalysen har övervunnits så blir

vindkraft lämpligt om de dessutom kan visa att möjligheterna att stärka landskapet har använts så har de än mer argument till att platsen är lämplig för vindkraft. Samtidigt kan allmänheten veta vad de ska begära från projektören och därmed vara säkra på att de konflikter som kan komma att påverka deras livsmiljö är noggrant utreda. Landskapsanalysen blir ett stöd i dialogen rörande landskapsförändringar. Därmed bli ett enkelt språk som alla kan förstå i analysen av väldigt stor vikt för att skapa lika förutsättningar att påverka för alla grupper. Det har nämnts i intervju med politikern att språket i landskapsanalysen kanske hade kunnat förenklas för att enklare kunna förstås av allmänheten. Det är viktigt att tänka på i detta hänseende. Här kan sägas att den interaktiva 3D-modellen som tagits fram i efterhand verkar ha hjälpt väldigt mycket för att öka förståelsen för vindkraftens påverkan på landskapet

Det här arbetet visar på möjligheten att jobba vidare med de möjligheter och konflikter som Uddevallas dialogbaserade landskapsanalys pekar ut. Samtidigt som metoden som använts lämnar öppet för många möjligheter för vindkraft så ställer den även höga krav på att bevisa att konflikter som nämns har övervunnits. Detta borgar för ett bra slutresultat där projektörer inte riskerar att missa att ta hänsyn till viktiga aspekter. Samtidigt så hjälper det beslutsfattarna att veta vad som är viktigt att bedöma i tillståndshandlingarna. Landskapsanalysen kan även hjälpa allmänheten att veta vad de kan begära från projektören. Det kan bidra till att minska den klyfta mellan expertkunskap och vardagskunskap som nämns av Vindval (Bengtsson Ryberg 2012, s. 124 och 138).

Den pedagogiska användningen av fjället som redan finns är ännu en möjlighet för vindkraften att spinna vidare på. Kunskapen om tekniken bakom vindkraften och nyttan av vindkraften behöver ökas för att den ska accepteras. Här kan detta kombineras med att det kan skapas ett sätt att gynna den lokala bygden med hjälp av ett nytt utflyktsmål och turistmål.

Genom att använda den dialogbaserade landskapsanalysen och bygga vidare på den så kan en framtida process kring en vindkraftsetablering på Herrestadsfjället bli ledande för ett nytänkande kring planeringen för vindkraft. Samråd kan utvecklas till att bli inkluderande för allmänheten.

FORTSATTA STUDIER

Koncepten ska utvärderas vidare. Genom dialog kan de diskuteras och kanske går det då att hitta ett som är mer framstående än de andra. Mer detaljerade beräkningar på energi, skuggor och ljud samt en

bedömning av synlighet ska göras vilket kan användas för att finjustera förslagen till att bli optimala ur alla hänseenden.

Inventeringar av djur- och växtlivet i området är något som måste göras för att se om det är några arter som är särskilt skyddsvärda och därmed kräver att layouten förändras.

En fortsatt studie skulle vara intressant av färgsättning eller ljussättning på vindkraftverken. Skulle en intressant ljussättning kunna få turister att stanna och besöka fjället istället för att bara passera på E6:a?

Vad gäller ljud så har i denna studie vissa delområden lyfts fram som platser där vindskyddade lägen kan uppstå, vidare bör sätt för att utreda dessa risker hittas.

En granskning av metoden som använts för Uddevallas landskapsanalys i förhållande till andra metoder för landskapsanalys skulle vara ett intressant arbete. Med ett sådant arbete så skulle metoden kunna utvärderas ytterligare.

KÄLLOR FÖR ALLA DELARNA

TRYCKTA KÄLLOR

Bengtsson Ryberg, Johanna (red.) (2012). *Vindkraftens påverkan på människors intressen: en syntesrapport*. (6497), Stockholm: Naturvårdsverket

Bergsjö, Ann, Nilsson, Kjell & Skärbäck, Erik (1982). *Vindkraft i landskapet*. Stockholm: Nämnden för energiproduktionsforskning (NE)

Butler, A. & Berglund, U. (2012). Landscape Character Assessment as an Approach to understand Public Interests within the European Landscape Convention. *Landscape Research*, DOI:10.1080/01426397.2012.716404.

Büscher, M. (2006). Vision in motion. *Environment and Planning A*, Vol.38, p. 281-299

Carles, J. L., Barrio, I. L., & de Lucio, J. V. (1999). Sound influence on landscape values. *Landscape and urban planning*, 43(4), 191-200.

Corner, James (1999). The Agency of Mapping: Speculation, Critique and Invention. I Cosgrove, D., (red.), *Mappings*, London: Reaktion Books, p. 213-252

Eriksson, Ulf G. & Klasson, Gunnar (1995). *Historien om Uddevalla*. Uddevalla: FW

Eriksson, Ulf G. & Uddén, Jan (2007). *Uddevalla natur- och kulturguide*. Uddevalla: Bohusläns museums förlag

Germundsson, Tomas (2005), Regional cultural heritage versus national heritage in Scania's disputed national landscape, *International Journal of Heritage Studies*, 2005, Vol.11(1), p.21-37

Hansson, Wilhelm (1961). *Herrestadsfjället: [en hälsning från Bohuslänningens AB, Uddevalla]*. Uddevalla: Bohuslänningen

Harley, J. B. (1988). Maps, knowledge, and power. I Cosgrove, D., & Daniels, S. (red.). *The iconography of landscape: essays on*

the symbolic representation, design and use of past environments (Vol. 9). Cambridge: University Press, p. 277-312

Hedfors, Per (2003). *Site soundscapes: landscape architecture in the light of sound*. Diss. (sammanfattning) Ultuna: Sveriges lantbruksuniv., 2003

Hellström, Maria (red.) (1998). *Vindkraft i harmoni*. Stockholm: Statens energimyndighet

Herring, P. C. (2009). Framing Perceptions of the Historic Landscape: Historic Landscape Characterisation (HLC) and Historic Land-Use Assessment (HLA). *Scottish Geographical Journal*, 125(1), 61-77.

Jones, Michael (2007), The European landscape convention and the question of public participation, *Landscape Research*, Vol. 32(5), p.613-633

Khan, Jamil (2004). *Local politics of renewable energy: project planning, siting conflicts and citizen participation*. Diss. (sammanfattning) Lund: Univ., 2004

Klintman, Mikael & Waldo, Åsa (2008). *Erfarenheter av vindkraftsetablering: förankring, acceptans och motstånd*. (5866), Stockholm: Naturvårdsverket

Lynch, Kevin (1964). *The image of the city*. [New ed.] Cambridge, Mass.: M.I.T. Press

Nadaï, Alain, (2009) "Innovative" Wind Power Planning. I: Ellis, G.; Cowell, R.; Warren, C.; Strachan, P.; Szarka, J.; Hadwin, R.; Miner, P.; Wolsink, M.; Nadaï, A., (2009), Wind Power: Is There A "Planning Problem"? Expanding Wind Power: A Problem of Planning, or of Perception? The Problems Of Planning—A Developer's Perspective Wind Farms: More Respectful and Open Debate Needed, Not Less Planning: Problem "Carrier" or Problem "Source"? "Innovative" Wind Power Planning, *Planning Theory & Practice*, Vol. 10(4), p.521-547

Oles, Thomas; Hammarlund, Karin, (2011), The European Landscape Convention, Wind Power, and the Limits of the

Local: Notes from Italy and Sweden, *Landscape Research*, 2011, Vol.36(4), p.471-485

Olwig, Kenneth R., (2004), "This is not a Landscape": Circulating Reference and Land Shaping. I Palang, H., (red.) *European rural landscapes: persistence and change in a globalising environment*. Boston: Kluwer Academic Publishers, p. 41-65

Olwig, Kenneth (2007), The practice of landscape 'conventions' and the just landscape: the case of the European landscape convention, *Landscape Research*, Vol.32(5), p.579-594

Pedersen, Eja, Forssén, Jens & Persson Waye, Kerstin (2009:2). *Människors upplevelser av ljud från vindkraftverk*. Stockholm: Naturvårdsverket

Pedersen, E., van den Berg, F., Bakker, R., & Bouma, J. (2009:1). Response to noise from modern wind farms in The Netherlands. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 126, 634-643.

Relfh, Edward (1976). *Place and placelessness*. London: Pion

Sampson, K. A. och Goodrich, C. G. (2009). Making Place: Identity Construction and Community Formation through "Sense of Place" in Westland, New Zealand. *Society och Natural Resources*, 22, 901-915.

Soneryd, Linda (2007). *Allmänhet, expertis och deliberation: samråd om slutförvar av kärnavfall*. Stockholm: SCORE (Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor)

Spirn, A.W, (1998), The language of landscape. I: Swaffield, Simon (red.) (2002). *Theory in landscape architecture: a reader*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press

Tuan, Yi-Fu (1974), Space and Place: Humanistic Perspective, *Progress in Geography* 6: 211-252

Uddevalla kommun (2002), *Kulturmiljövårdsprogram*, antagen av kommunfullmäktige den 9 april 2002. Uddevalla: Kultur & bibl., Uddevalla kommun

Wizelius, Tore (2007). *Vindkraft i teori och praktik*. 2., [omarb. och uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur

Wolsink, Maarten (2007), Wind power implementation: The nature of public attitudes: Equity and fairness instead of 'backyard motives', *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol. 11(6), pp.1188-1207

UTREDNINGAR

Naturvårdsverket (2005:5). *Riksintrasse för naturvård och friluftsliv: handbok med allmänna råd för tillämpningen av 3 kap. 6 §, andra stycket, miljöbalken*. (2005). Stockholm: Naturvårdsverket

Vindkraftsutredningen (1999:1). *Rätt plats för vindkraften, del 1: SOU 1999:75*. Stockholm: Näringsdepartementet

Vindkraftsutredningen (1999:2). *Rätt plats för vindkraften, del 2: SOU 1999:75, Bilagor*. Stockholm: Näringsdepartementet

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Berglund, Ulla, Eriksson, Malin, Nord, Jenny, Butler, Andrew, Antonson, Hans, Hammarlund, Karin, Hedfors, Per & Åkerskog, Ann (red.) (2011). *Om landskap och landskapsanalys för väg och järnväg: ett kunskapsunderlag med fokus på begrepp och exempel*. Uppsala: Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet, [online], tillgänglig: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-e-165>, [2014-01-13]

Berglund, Ulla, Nord, Jenny, Eriksson, Malin, Antonsson, Hans, Butler, Andrew, Haaland, Christine, Hammarlund, Karin, Hedfors, Per, Thiirman Thomsen, Rikke & Åkerskog, Ann (red.) (2013). *Landskapsanalys för transportinfrastruktur: en kunskaps- och metodredovisning för utveckling av väg- och järnvägsprojekt i enlighet med den Europeiska Landskapskonventionen*. Uppsala: Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet, [online], tillgänglig: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-e-1488>, [2014-01-13]

Boverket (2009:1), *Vindkraften och landskapet: att analysera förutsättningar och utforma anläggningar*. Tillgänglig: http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2009/Vindkraften_och_landskapet.pdf, [2014-01-10]

Boverket (2009:2), *Vindkraftshandboken: planering och prövning av vindkraftverk på land och i kustnära vattenområden*. Tillgänglig: <http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2009/Vindkraftshandboken.pdf>, [2014-01-10]

Council of Europe (COE), (2000), *Europeiska landskapskonvention, Florens*, [online], Tillgänglig: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/VersionsConvention/swedish.pdf>, [2013-09-09]

Council of Europe. (COE) (2008). *Recommendation CM/Rec (2008)3 of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention*. [online]. Tillgänglig: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/VersionsOrientation/Default_en.asp [2010-12-07]

Energimyndigheten (2008), *5.1 Kriterier*, Tillgänglig: <http://www.energimyndigheten.se/Global/Om%20oss/Vindkraft/Riksintrassen%20för%20vindbruk/Kriterier%20Riksintrasse%20vindbruk%202008.jpg>, [2013-11-20]

Energimyndigheten (2013:1), *Remiss gällande förslag till uppdatering av riksintrasse vindbruk 2013*, Tillgänglig: <http://www.energimyndigheten.se/Global/Om%20oss/Vindkraft/Riksintrassen%20för%20vindbruk/Revidering%20rikssintressen%202012-2013/Remiss%20g%C3%A4llande%20f%C3%B6r%20slag%20till%20uppdatering%20av%20rikssintressen%20vindbruk%202013.pdf>, [2013.11.20]

Energimyndigheten (2013:2), *Riksintrassen för vindbruk*, Tillgänglig: <http://www.energimyndigheten.se/sv/Om-oss/Var-verksamhet/Framjande-av-vindkraft1/Riksintrasse-vindbruk-/>, [2013.11.20]

Hellmark, Mats (2005), *Natur som läker, Sveriges Natur*, 2005-02-14 [online], tillgänglig: <http://sn.snf.se/sveriges-natur/artikel.cfm?id=661>, [2013-10-21]

IAP2 (2013-12-02), *IAP2's Public Participation Spectrum*, Tillgänglig: <http://www.iap2.org.au/documents/item/84>, [2014-01-10]

Länsstyrelsen, Göteborgs och Bohus län (1970), *Beslut om förklarande av Bredmossen i Munkedals och Skredsviks kommuner som naturreservat*. [online], tillgänglig: http://ext-dokument.lansstyrelsen.se/VastraGotaland/Naturvard/Skyddade_omr/regdos2000741.pdf, [2013-11-29]

Munkedals kommun (2010), *Vindbruk- planeringsunderlag Munkedals kommun*, Tillgänglig: <http://www.munkedal.se/download/18.613d578f1360ad36857176f1380927285704/Vindbruksplan%2C%2Bhela%2Bdokumentet%5B1%5D.pdf>, [2013-12-20]

Naturvårdsverket (2001). *Ljud från vindkraftverk*. Stockholm: Naturvårdsverket, [online], tillgänglig: http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2001/ljud_fran_vindkraftverk.pdf, [2014-01-13]

Naturvårdsverket (2010). *Arbetsätt för biologisk mångfald och andra värden i ett landskapsperspektiv: en handledning*. Stockholm: Naturvårdsverket, [online], tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-6342-9.pdf>, [2014-01-13]

Riksan tikvarieämbetet (RAA) (2008). *Förslag till genomförande av den europeiska landskapskonventionen i Sverige: slutredovisning av regeringsuppdrag*. Stockholm: Riksan tikvarieämbetet, [online], tillgänglig: http://www.raa.se/publicerat/rapp2008_1.pdf, [2014-01-13]

Riksan tikvarieämbetet (RAA), (2012), *Europeiska landskapskonventionen*, Tillgänglig: <http://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/vart-internationella-arbete/europaradet/europeiska-landskapskonventionen/>, [2013-09-09]

Scottish Power Renewables (2013), *Whitelee Windfarm, visitor centre*, Tillgänglig: <http://www.whiteleewindfarm.co.uk/home?nav>, [2013-11-20]

Uddevalla kommun (1999), *Beslut om bildande av Herrestadsfjällets naturreservat*, [online], tillgänglig: http://ext-dokument.lansstyrelsen.se/VastraGotaland/Naturvard/Skydda_de_omr/regdos2000386.pdf, [2013-11-29]

Uddevalla kommun (2010), *Detaljplaneprogram Hogstorp*, [online], tillgänglig: <http://www.uddevalla.se/download/18.73abd62112b1d36eb5e8000723/Program100216.pdf>, [2014-01-13]

Uddevalla kommun (2011:1), *Uddevalla Vision 2040*, [online], tillgänglig: <http://www.uddevalla.se/download/18.1f0b277e14126cd4a6d3a61/1380090339694/Vision+2040.pdf>, [2014-01-13]

Uddevalla kommun (2011:2), *Riktlinjer för utbyggnad av vindkraftverk. Tillägg till översiktsplan för Uddevalla kommun*. [online], tillgänglig: <http://www.uddevalla.se/download/18.7c0a2ec6133c3b1a07b800016303/1338979584190/Sammanslagen+handling.pdf>, [2014-01-13]

Uddevalla kommun (2012:1), *Dialogbaserad Landskapsanalys* [online], tillgänglig: http://www.uddevalla.se/download/18.575af35313c5b0fd03dbe9/1358924358872/Slutrapport_landskapsanalys_Uddevalla+2012-12-18%5B1%5Dminskad+format.pdf, [2014-01-13]

Uddevalla kommun (2012:2), *Herrestadsfjället*, [online], tillgänglig: <http://www.uddevalla.se/kulturfritidnatur/naturfiskefriluftsliv/naturochkulturguide/omraden/centralauddevalla/uddevallaplatser/herrestadsfjallet.4.706dd61a10ebd5abe9480005964.html>, [2013-10-16]

Uddevalla kommun (2012:3), *Bredmossen*, [online], tillgänglig: <http://www.uddevalla.se/kulturfritidnatur/naturfiskefriluftsliv/naturochkulturguide/omraden/hogstorphogasskredsvik/hogst>

[aleslan.4.706dd61a10ebd5abe9480006331.html](http://www.uddevalla.se/kulturfritidnatur/naturfiskefriluftsliv/naturochkulturguide/omraden/centralauddevalla/uddevallaplatser/aleslan.4.706dd61a10ebd5abe9480006331.html), [2013-10-21]

Uddevalla kommun (2013), *Åleslån*, [online], tillgänglig: <http://www.uddevalla.se/kulturfritidnatur/naturfiskefriluftsliv/naturochkulturguide/omraden/centralauddevalla/uddevallaplatser/aleslan.4.706dd61a10ebd5abe9480006026.html>, [2014-01-13]

Uddevalla kommun (2014:1), *Visualisering av vindkraft*, [online], tillgänglig: <http://www.uddevalla.se/byggabomiljo/detaljochoversiktsplan/oversiktsplankommunen/vindbruksplan/visualiseringavvindkraft.4.4808117a13ef2f5ceb83fb9.html>, [2014-01-13]

Uddevalla kommun (2014:2), *Om Uddevalla*, [online], tillgänglig: <http://www.uddevalla.se/kommunpolitik/omkommunen.4.1742c56104a8c0cb6080004710.html>, [2014-01-13]

Vindlov (2012), *Natur, kultur och landskap- Friluftsliv* Tillgänglig: <http://www.vindlov.se/sv/Steg-for-steg/Svenskt-vatten/Inledande-skede/Natur-kultur--landskap/Naturmiljo/Friluftsliv/>, [2013-11-09]

Vindlov (2014), *Vindbrukskollen*, [online], tillgänglig: <http://www.vindlov.se/>, [2014-01-13]

Världsnaturfonden (WWF) (2012-04-25), *Wind power - myths and facts*, Tillgänglig: http://www.wwf.org.uk/wwf_articles.cfm?unewsid=5917#fact8, [2013-11-20]

MATERIAL FRÅN UDDEVALLA KOMMUN

Uddevalla kommun (2011:3), *Diarieförda handlingar angående vindkraftsetablering Kråkeröd, handling 2, 5 samt 7a*. Sökbegrepp: Kråkeröd 1:36

BILAGA 1 INTERVJUMALLAR

INTERVJU DELTAGARE OCH POLITIKER

Varför kände du/ni att det var viktigt att delta i dialogen kring landskapsanalysen?

Hur fick du/ni kännedom om att den möjligheten fanns?

Deltog du/ni i alla momenten (busstur/workshop)? Vilket demokratiområde?

Kände du/ni att de som deltog var en representativ grupp? Saknades vissa grupper? Var det någon grupp som dominerade?

Vad tyckte du/ni att utförarna gjorde bra?

Vad tyckte du/ni att utförarna gjorde mindre bra?

Hur var diskussionsklimatet, kändes det som om alla fick komma till tals?

Vad gav dialogen dig? Fick den t.ex. dig att ändra din syn på landskapet i Uddevalla, hitta nya synvinklar eller platser du inte tänkt på tidigare?

I kommunikationen med konsulten och i diskussionen mellan deltagare, vilka verktyg (kartor, modeller, muntliga-, skriftliga beskrivningar, foton) användes för att diskutera kring och hur uppfattade du dessa? Var de svåra att förstå, gav det en bra bild av landskapet et.c. Vilka var mest effektiva för att skapa diskussion kring landskapet?

Vad tycker du om slutresultatet, speglar landskapsanalysen det som kom fram i dialogerna?

INTERVJU UTFÖRARE

På vilka grunder bestämdes vilka metoder som skulle användas (busstur, workshop), var det några metoder som funkade extra bra eller lite mindre bra?

Hur skede inbjudan till dialogprocessen (workshops framförallt)? – Hade detta kunna göras på ett annat sätt? Varför valdes just detta sätt? Tidpunkt för workshopen?

Hur uppfattade du att intresset för deltagande var? Var det lätt att få deltagare?

Känner du att det var vissa grupper som inte kom till tals i dialogprocessen, var deltagarna representativa för kommunen i helhet?

Vilka verktyg använde ni för att kommunicera kring i dialogen? T.ex. kartor, visualiseringar, fotografier, modeller, muntliga- eller skriftliga beskrivningar. Var det några verktyg för att beskriva landskapet som fungerade bättre än andra enligt dig?

Vad tänker du om slutprodukten? Hade den kunnat göras på ett annat sätt? Vad är ni nöjda med? Hur tänkte ni kring målgruppen för dokumentet?

Vad har du dragit för lärdom av arbetet? Vad skulle kunna göras bättre, vad funkade bra.

BILAGA 2

OBSERVATIONS MALL

Plats:

Koordinater:

Topografi:

Platt

Smal dalgång

Platå

Svagt böljande

Bred dalgång

Stora höjdskillnader

Bebyggelse:

Industri

Bostäder

Lantgård

Flerbostadshus

Mast

Vindkraftverk

Vegetation:

Blandskog

Lövskog

Ädellövskog

Tallskog

Granskog

Blandbarrskog

Äng

Myr

Hed

Sparsam vegetation

Trädgårdsvegetation

Bryn

Vatten:

Sjö

Större vattendrag

Mindre vattendrag

Kommunikation:

Mindre väg

Större väg

Traktorväg

Större gångstig

Mindre gångstig

Landmärken:

Rörelse mönster:

Starka

Dominanta

Svaga

Brutna

Skala:

Liten

medel

Stor

Varierande

Färg:

Skarpa färger

Gråskala

Nedtonade färger

Komplexitet:

Enformigt

Enkelt

Varierande

Komplext

Avlägsenhet:

Vilt

Avsides

Svagt befolkat

Aktivt

Enhetlighet:

Enhetligt

Fragmenterat

Kaotiskt

Slutenhet:

Expansivt

Öppet

Slutet

Ljud källor:

Vilda djur

Trafik

Djur

Vegetation

Varnings signaler

Flygplan

Vindkraft

Vatten

Järnväg

Människor

Jordbruksverksamhet

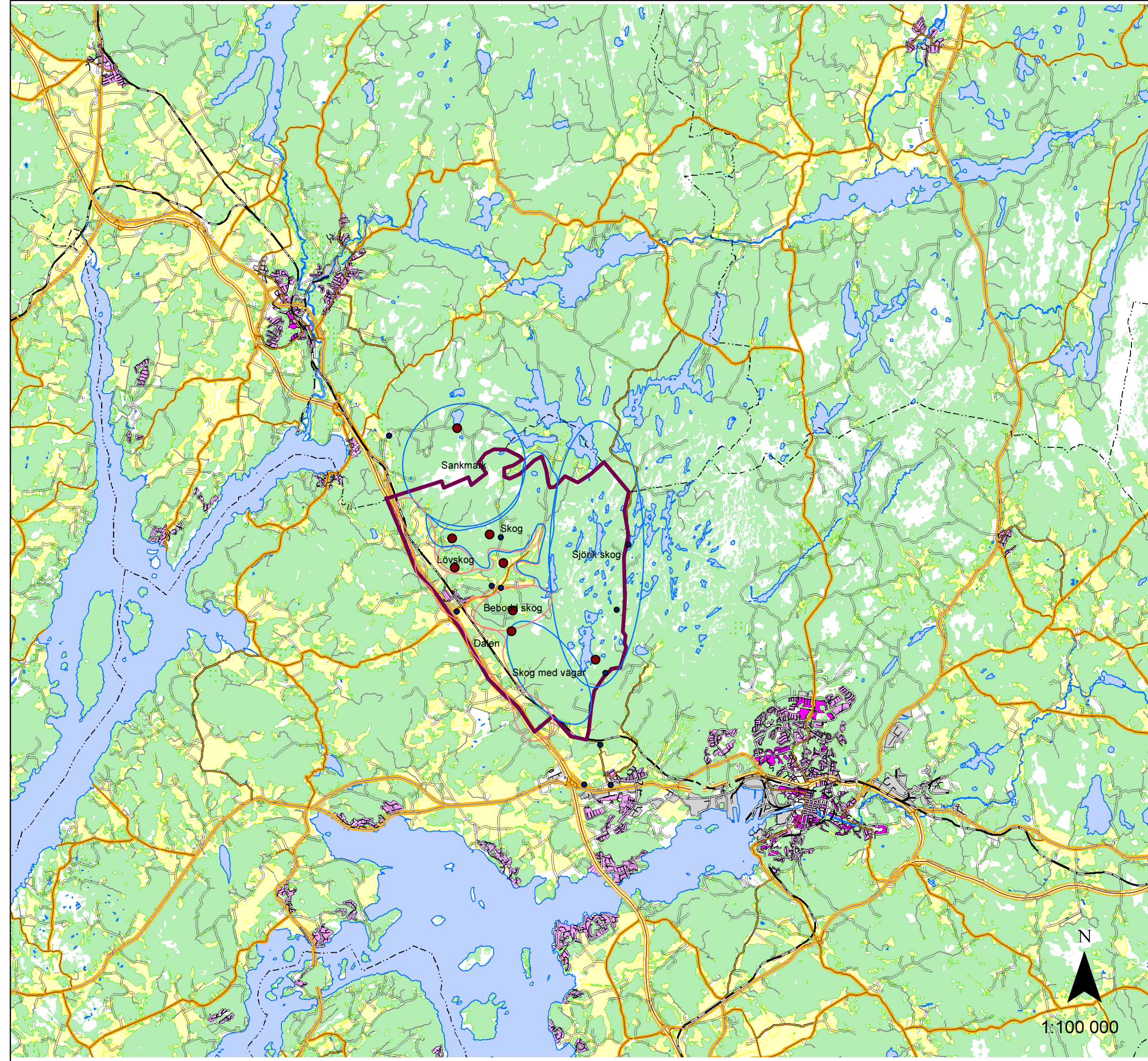
Övriga:

Lokal sällsynthet:

Global sällsynthet:

Övriga kommentarer:

BILAGA 3
KARTA ÖVER STOPPEN

- Foto
- Observationsmall+Foto

1:100 000